ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

Горпинюк Оксана Петрівна

УДК 343.4 (477)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ІНФОРМАЦІЙНОГО АСПЕКТУ ПРИВАТНОСТІ В УКРАЇНІ

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
Навроцький Вячеслав Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Львів – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....4

ВСТУП.....5

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЙНОГО АСПЕКТУ ПРИВАТНОСТІ.....13

1.1. Поняття приватності (в інформаційному аспекті) та необхідність її кримінально-правової охорони.....13

1.2. Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в юридичній літературі.....32

1.3. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в історії вітчизняного кримінального законодавства.....37

1.4. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності.....48

Висновки до розділу 1.....55

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРИВАТНОСТІ 58

2.1. Об’єкт і предмет складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.....58

2.2. Об’єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.....85

2.3. Суб’єкт складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.....128

2.4. Суб’єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.....138

Висновки до розділу 2.....145

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИННІ ПОСЯГАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРИВАТНОСТІ 149

3.1. Дії щодо інформації з обмеженим доступом про особу, за які кримінальна відповідальність не настає 149

3.2. Розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу 158

3.3. Караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності 181

Висновки до розділу 3 193

ВИСНОВКИ 196

ДОДАТКИ 201

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВІЛ – Вірус імунодефіциту людини

ВР України – Верховна Рада України

ВС України – Верховний Суд України

ДПА України – Державна податкова адміністрація України

ДДПВП – Державний департамент України з питань виконання покарань

ЗУ – Закон України

ЗМІ – Засоби масової інформації

КК – Кримінальний кодекс

КМ України – Кабінет Міністрів України

КПК України – Кримінально-процесуальний кодекс України

КС України – Конституційний Суд України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

Міноборони України – Міністерство оборони України

Мін'юст України – Міністерство юстиції України

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

ОВС – Органи внутрішніх справ

СТЗ – Спеціальні технічні засоби

СБ України – Служба безпеки України

СК України – Сімейний кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку України характеризується посиленням уваги до охорони приватності. Приватність є одним із основних благ. Про це, зокрема, свідчить практика Європейського суду з прав людини. Прийнято виділяти кілька аспектів або сфер приватності (просторовий чи територіальний, інформаційний, комунікативний та фізичний). Дедалі більше уваги приділяється приватності і в Україні. На це вказує прийняття нових законів («Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації»). Крайнім і водночас найбільш ефективним засобом охорони приватності є міра кримінальної відповідальності за посягання у ці сфери.

У КК є десятки норм, які прямо чи опосередковано сприяють охороні приватності. Серед них можна виокремити ті, які слугують захисту інформаційного аспекту приватності – ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України.

Поява, розвиток і нормативне закріплення відповідних суспільних відносин обумовлені багатьма чинниками, серед яких чільними видаються курс на створення правової держави та, відповідно, пріоритет приватних інтересів, наявність численних порушень у цій сфері, усвідомлення необхідності протидії таким порушенням з використанням, в тому числі, правових засобів. Таким чином, актуальність дослідження проблем кримінально-правової охорони приватності в різних аспектах, зокрема інформаційному, насамперед, обумовлена соціально-політичною необхідністю її захисту.

Важливою є і нормотворча сторона проблем кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності. Завершена десятиліття тому кодифікація кримінального законодавства України відбувалася в умовах, коли охорона проблеми приватності ще не була настільки гострою. Відповідно, чимало аспектів криміналізації посягань на приватність були вирішені, якщо зважати на сучасні уявлення, небездоганно. З’явилися нові обставини (необхідність виконання міжнародних зобов’язань України, нові акти

регулюючого законодавства, які обумовлюють зміни та доповнення до КК України у відповідній частині), а це, своєю чергою, передбачає розробку і теоретичне обґрунтування відповідних змін.

Дослідження питань, що стосуються кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, злободенне також з огляду на проблеми правозастосовної практики. Попри те, що засоби масової інформації, насамперед, електронні ресурси переповнені повідомленнями про прослуховування телефонних розмов, незаконне встановлення прослуховуючих пристроїв, кримінальні справи про відповідальність за такі діяння одиничні. Значною мірою це зумовлено тим, що практика досі не отримала чітких рекомендацій щодо застосування відповідних правових норм. Нарешті, дослідження питань кримінально-правової охорони приватності нагально необхідне, зважаючи на потреби подальшого розвитку теорії кримінального права.

З огляду на обсяг та масштабність питань кримінально-правової охорони приватності, відзначено специфіку охорони інформації в цій сфері. Дослідження зосереджене на питаннях кримінально-правової охорони не всієї приватності, а лише її інформаційного аспекту.

Окремі злочини проти інформаційного аспекту приватності досліджували в своїх працях різні вчені: Д. С. Азаров, М. В. Анчукова, П. П. Андрушко, В. І. Бобрик, О. М. Готін, Ю. І. Дем’яненко, І. О. Зінченко, Д. Ю.Кондратов, Є. В. Лащук, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, З. А. Тростюк, М. І. Хавронюк, О. М. Храмцов, та ін.

У роботах цих дослідників запропоновано вирішення окремих питань, але одночасно з’явилася низка проблем, які взагалі залишилися без розгляду. Зважаючи на те, що кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності не була предметом окремого дисертаційного дослідження, необхідне комплексне теоретичне дослідження відповідних норм, яке б мало своїм результатом не лише теоретичну розробку всіх ознак складів злочинів, а й виявлення недоліків у кримінально-правовій охороні приватності, розроблення

пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства, що й пропонується в цій дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень, що проводяться юридичним факультетом на тему «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109U007853).

Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних засад кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності та формування пропозицій щодо удосконалення окремих положень чинного законодавства та практики його застосування.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі основні **завдання**:

- розкрити поняття приватності (в інформаційному аспекті) та з'ясувати необхідність її кримінально-правової охорони;
- вивчити історичний та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності;
- з'ясувати дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності;
- визначити зміст ознак елементів складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності;
- проаналізувати караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності;
- виокремити проблеми застосування норм про відповідальність за злочинні посягання на інформаційний аспект приватності та запропонувати шляхи їх вирішення;
- внести пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Об'єктом дослідження є кримінальна відповідальність за посягання на приватність.

Предметом дослідження є кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. При вирішенні поставлених завдань застосовувалися, зокрема, такі методи: історичний (під час дослідження пам'яток українського кримінального права); формально-догматичний (для тлумачення чинних кримінально-правових норм); формально-логічний (для виявлення суперечностей у понятійному апараті КК України щодо відповідальності за втручання в приватність); системно-структурний (для дослідження ознак складів злочинів, що посягають на приватність, санкцій, які передбачені за їх вчинення); порівняльно-правовий (під час аналізу кримінального законодавства окремих зарубіжних держав, які передбачають відповідальність за втручання в приватність); соціологічний (при виявленні позицій працівників органів внутрішніх справ та молоді щодо проблем кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності).

Дисертаційне дослідження враховує положення філософії, логіки, лінгвістики, а також загальної теорії права, науки конституційного, цивільного права та деяких інших правових наук.

Емпіричну базу дисертації становлять результати соціологічного дослідження, у ході якого було проведене анкетування (усього опитано понад 300 осіб); матеріали судової практики різних регіонів України, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, та рішення Європейського суду з прав людини. Всього проаналізовано десять вироків судів України та п'ятнадцять рішень Європейського суду з прав людини у справах про злочини проти інформаційного аспекту приватності.

Нормативну базу дослідження Нормативну базу дослідження складають Конституція України, чинний КК України, іншогалузеві джерела права України.

Проаналізовано також чинне кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав (Естонської Республіки, Королівства Нідерланди, Республіки Білорусь, Республіки Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Латвії, Республіки Литви, Республіки Молдови, Республіки Польща, Російської

Федерації, Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації).

У роботі використані постанови Пленуму ВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем кримінальної відповідальності за посягання на приватність (в інформаційному аспекті). Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, такі:

уперше:

- запропоновано дефініцію поняття приватності (в інформаційному аспекті) з характеристикою змісту та обсягу цього поняття. Вказується, *Приватність (в інформаційному аспекті)* – це частина життєдіяльності особи, стосовно інформації про яку особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь-яких сторонніх суб'єктів.

Обсяг поняття приватності (в інформаційному аспекті) у кримінальному праві становлять види інформації про приватне життя особи. Зокрема це: 1) конфіденційна інформація про особу (ст. 182 КК України); 2) лікарська таємниця, в тому числі відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.ст. 132, 145 КК України); 3) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст.163 КК України); 4) таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); 5) банківська таємниця (ст.ст. 231, 232 КК України); 6) інформація про особу з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (стаття 361-2 КК України); 7) відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); 8) дані досудового

слідства або дізнання, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 2 статті 387 КК України);

- на основі аналізу структури приватності обґрунтовано, що приватність в її окремих аспектах (інформаційному, просторовому, фізичному) становить самостійні видові об'єкти кримінально-правової охорони;

- аргументовано, що норми про відповідальність за посягання на приватність виділяються в окремий інститут з огляду на наявність відповідних норм, єдність термінології, яка міститься у відповідних статтях, наявність спільного кола нормативно-правових актів регулюючого законодавства. Склади злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності, характеризуються єдністю низки ознак основного складу, зокрема: видового об'єкта, предмета, суспільно небезпечного діяння, вини. Окрім того, для таких злочинів притаманні спільні ознаки, які підвищують суспільну небезпеку відповідних посягань і є кваліфікуючими. Констатовано, що спільність вказаних ознак поки що недостатньо враховується законодавцем при формулюванні диспозицій відповідних статей Особливої частини КК України;

удосконалено:

- поняття «кореспонденція», що включає всі види передачі інформації на відстань, у тому числі листи, телефонні розмови, повідомлення електронною поштою. Також обґрунтовано недосконалість наявної у чинному законодавстві вказівки на передачу інформації «через комп'ютер». Через комп'ютер неможлива передача на відстані інформації від одного користувача до іншого. Під вказівкою «через комп'ютер» законодавець, певно, мав на увазі електронні комп'ютерні мережі передачі інформації (електронна пошта, скайп тощо), які охоплюються поняттям «кореспонденція»;

- положення про розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, як всередині групи (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України), так і з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу (ст.ст. 231, 232; ст.ст. 381, 387 КК України);

- теоретичні ідеї, які стосуються подальшого розвитку кримінального законодавства в частині кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, зокрема: аргументовано необхідність зміни назв та диспозицій статей Особливої частини КК України, включення та виключення кваліфікуючих ознак, зміни санкцій відповідних норм.

набули подальшого розвитку:

- наукові погляди на те, що предметом злочину можуть виступати не лише речі матеріального світу, але й інші явища об'єктивного світу. Зокрема, предметом складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності в більшості випадків виступає інформація, яка відображена на речових носіях, у пам'яті особи;

- положення про дії, які охоплюються поняттям «порушення таємниці кореспонденції». Уже запропонований в науці перелік діянь, які становлять порушення таємниці кореспонденції, автор пропонує доповнити незаконним збиранням, зберіганням та обмеженням здійснення права на таємницю кореспонденції;

- погляди науковців на недоцільність вказівки на наслідки у складах злочинів проти приватності, оскільки саме діяння – втручання в приватне життя – є суспільно небезпечним, не існує об'єктивних критеріїв оцінки відповідних наслідків.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – для подальшого вивчення питань, пов'язаних із юридичним аналізом складів злочинів, що передбачають посягання проти інформаційного аспекту приватності;

- в правозастосуванні – сприятимуть встановленню ознак складів злочинів, усуненню помилок при кваліфікації злочинів;

- у правотворчості – як уже готові до прийняття проекти доповнень до КК України, спрямовані на вдосконалення кримінального закону;

- у навчальному процесі (під час викладання курсів загальної та особливої частин кримінального права та спецкурсів).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Наукові результати, викладені в дисертації та публікаціях автора і виносяться на захист, отримані ним особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних та національних науково-практичних конференціях, зокрема, на: круглому столі «Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 22 травня 2009 року); шостій міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 29–30 травня 2009 року); міжнародному симпозіумі «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності» (м. Львів, 11–12 вересня 2009 року); звітній науково-практичній конференції юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 19 лютого 2010 року); міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Правова політика Української держави» (м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 року); п’ятому російському конгресі кримінального права (м. Москва, 27–28 травня 2010 року); другій міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 8 жовтня 2010 року); звітна науково-практична конференція юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 11 лютого 2011 року).

Публікації. За темою дисертації надруковано 12 наукових публікацій, із них – 4 статті у фахових наукових виданнях та 8 тез виступів на наукових конференціях.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЙНОГО АСПЕКТУ ПРИВАТНОСТІ

1.1. Поняття приватності (в інформаційному аспекті) та необхідність її кримінально-правової охорони

В умовах розвитку України як правової держави важливим є забезпечення прав людини і громадянина, що визнаються усією міжнародною спільнотою. Серед таких важливе місце посідають права людини, що стосуються її приватного життя. Відносини між людьми у приватній сфері лише незначною мірою регулюються нормами права, що цілком виправдано. Вочевидь, поведінка людей у сфері приватного життя детермінується особистим вибором, а тому об’єктивно може піддаватися лише моральній оцінці. Це зумовлено тим, що за своєю природою людина, крім реалізації себе як громадянина держави, потребує самореалізації як індивід, якому необхідна визначена незалежність від суспільства, держави, інших людей.

Права, що стосуються охорони приватного життя, визнано цілою низкою міжнародно-правових актів у галузі прав людини і закріплено в ст. 12 Загальної декларації прав людини від 10 жовтня 1948 року, ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року, ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року та багатьох інших міжнародних документах. Однак, вітчизняна теорія права та наука конституційного права поки що не містять комплексного дослідження відповідних прав людини, тому дослідження у цій сфері є вельми актуальними. Як видається, розкриттю змісту прав, що стосуються приватного життя, має передувати чітке усвідомлення того, що ж слід розуміти під «приватним життям».

У вітчизняній юридичній літературі приватне життя дедалі частіше визначають через вказівку на поняття «приватність» [194, с. 6; 215, с. 476]. Термін «приватність» неодноразово трапляється в друкованих виданнях правозахисних організацій, українсько-російському інформаційному просторі комп'ютерної мережі Інтернет, врешті впевнено входить до системи української правової термінології. Тому, в дослідженні використовуватиметься саме поняття «приватність».

Етимологічно термін «приватність» походить від латинського слова «privatus» і означає належний до окремої особи, приватний, неофіційний, звичайний [205, с. 346; 206, с. 679]. Своєю чергою, англійське слово «privacy» означає конфіденційність, секретність, таємниця, сфера особистого життя, інтимність приватного життя, інтимна сфера [59, с. 791]. Слово «приватність» у системі української правової термінології є результатом перекладу англійського терміна «privacy», яке вживається в джерелах права англомовних країн. Алан Вестін, автор праці «Приватність та свобода» 1967 року, визначив приватність як прагнення людей вільно вибирати, за яких обставин та до яких меж вони виставлятимуть на показ перед іншими себе, свої переконання та свої дії [277, с. 7]. На думку Едварда Блоуштейна, приватність – інтерес людини. Вона захищає незалежність та гідність особи [272, с. 359]. Водночас, перше обґрунтування самої концепції приватності (privacy) належить американському юристові Л. Брендез, який згодом став суддею Верховного Суду США. 1980 року майбутній суддя визначив, що ця концепція означає право людини «бути залишеним поза увагою інших» («right to be left alone») [272, с. 359]. Відсутність чіткого визначення «приватності» змусила в один час Комітет з приватного життя та пов'язаних з цим питань (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії) сформувати це поняття як право особи бути захищеною від вторгнення у її особисте життя чи справи або життя та справи її сім'ї, як фізичного, так і через оприлюднення інформації [272, с. 360]. Незважаючи на абстрактність та розпливчатість визначень аналізованого поняття у зарубіжних працях, в юридичній літературі підтримують визначення

американського професора Р. Кротожинські, який визначив приватність як сферу індивідуальної автономії у визнаних та прийнятих соціальних сферах [272, с. 361]. Це пояснюється використанням слова автономія особи, що найкраще передає зміст правовідносин між державою та людиною у цій сфері. Міжнародно-правове розуміння приватності визначено через положення «право особи на повагу до її приватного життя», і висвітлюється в низці рішень Європейського суду та висновках і доповідях Європейської комісії. Зокрема, у своїй доповіді стосовно справи Ван Остервійк проти Бельгії (1979 р.) Комісія визначила право на повагу до приватного життя так: «На думку багатьох англосаксонських та французьких авторів, право на повагу до приватного життя є правом на приватність, правом жити так, як кожен того бажає, і бути захищеним від оприлюднення фактів приватного життя… До певної міри це передбачає також право встановлювати та підтримувати зв’язки з іншими особами, особливо коли йдеться про вираження почуттів, а також для розвитку та ствердження себе як особистості» [34, с. 72].

Сьогодні загальноприйнято в практиці Європейського суду виділяти кілька аспектів приватності: *інформаційну приватність* – це можливості особи щодо контролю за збором та обігом відомостей про особисте життя; *тілесну (фізичну) приватність* – стосується захисту людського тіла від стороннього втручання, а саме від випробування ліків, дослідження порожнин і внутрішніх органів, різних фізіологічних тестувань; *комунікаційну приватність* – безпека (таємниця і недоторканність) поштових відправлень, телефонних розмов, електронних повідомлень та інших видів комунікацій; *територіальну приватність* – стосується встановлення обмежень на вторгнення в житло, на робоче місце, а також ті, що діють у громадських місцях [145, с. 15].

Дисертаційне дослідження присвячене інформаційному аспекту приватності. Необхідно відзначити, що інформаційний аспект приватності нерозривно пов’язаний із комунікаційним. Комунікаційний аспект приватності в розумінні Європейського суду з прав людини [27, с. 100–123; 48, с. 305–308; 209] стосується безпеки (таємниці та недоторканності) поштових відправлень,

телефонних розмов, електронних повідомлень та інших видів комунікацій. Інформаційний же аспект приватності стосується права на недоторканність самих відомостей про особисте життя особи, які, в тому числі, можуть передаватись особою поштою, телефоном, електронними засобами зв'язку тощо.

При розголошенні відомостей про особу, для потерпілого не має особливого значення, яким шляхом були отримані розголошені відомості (підслуховування, спостереження, викрадення, перехоплення з каналів зв'язку тощо). У зв'язку з цим для повноти охоплення предмета дослідження також здійснено аналіз статті 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер», оскільки диспозиція цієї статті передбачає відповідальність за випадки незаконного збору інформації про особисте життя особи, а отже зачіпає інформаційний аспект приватності.

Варто зазначити, що нечітке формулювання приватності в юридичній літературі та законодавстві призвело до того, що в науці спостерігаються різні терміни, які використовуються для позначення відповідного поняття: «приватне життя», «особисте життя», «сімейне життя», «недоторканність приватного життя». Тому доцільно встановити співвідношення цих понять. Здебільшого, у вітчизняному законодавстві застосовується словосполучення «особисте життя» (ст. 32 Конституції України, ст.ст. 301–303 ЦК України від 16 січня 2003 року [269], ч. 4 ст. 7 СК України від 1 січня 2002 року [204]). Однак, на «приватне життя» є вказівка у КК України, в назві ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя», а також в офіційному перекладі тексту Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [24, с. 1110] слово «приватний», а також його російськомовний аналог «частный», означає те, що належить окремій особі, не державний, не суспільний, стосується окремої особи, особистий, який не має офіційного значення, не діловий. Відповідно, приватне життя розглядається як таке, що стосується окремої особи, належить їй, що не пов'язане зі службовою діяльністю, не має офіційного, ділового значення. Слово «особистий» означає, по-перше, який є власністю окремої особи, безпосередньо

належить їй; персональний, власний; по-друге, який безпосередньо стосується якої-небудь особи, пов'язаний з нею, який виражає індивідуальні особливості, нахили якої-небудь особи; по-третє, який здійснюється безпосередньо, не через інших осіб, який здійснюється ким-небудь від власного імені [24, с. 861]. Таким чином, «приватний» та «особистий» певною мірою є рівнозначними. Водночас, синонімами терміна «приватний» є «неділовий», «неофіційний», тоді як до терміна «особистий» – «персональний, власний», «безпосередній». Як видається, розмежовувати вказані поняття немає достатніх підстав. Тому, за основу слід взяти саме поняття «приватне життя», яке трапляється в КК України та міжнародних актах. Однак, національне законодавство необхідно гармонізувати в напрямку використання єдиної термінології, що є однією із ознак його якості.

Необхідність встановлення співвідношення понять «приватне життя» та «сімейне життя» зумовлена також неоднаковим застосуванням цих понять у законодавстві. Так, законодавець виокремлює виділяє відповідні поняття, хоча й в нерозривному зв’язку, в ст. 8 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, ст. 32 Конституції України, ч. 4 ст. 4 СК України від 1 січня 2002 року [204]. Відмінності між ними полягають у тому, що приватне життя безпосередньо стосується інтересів окремого індивіда, а сімейне життя – інтересів декількох осіб, які утворюють сім’ю, тобто перебувають у відносинах, які регулюються СК України [203, с. 73].

Необхідно також визначити тлумачення слова «недоторканність», яке вживається разом із словосполученням «приватне життя». «Недоторканний» визначається як такий, що охороняється законом від посягань з боку кого-небудь, або ж як гарантія від усяких посягань з боку кого-небудь [24, с. 758]. У юридичній енциклопедії словосполучення «недоторканність приватного життя» тлумачиться як гарантована державою можливість і право особи самостійно контролювати інформацію про себе, попереджати розголошення відомостей особистого, інтимного характеру [225, с. 545]. Таким чином, вживання цього слова означає певну охорону законом зі сторони держави. На думку В.С. Сивухіна, щоб зробити щось недоторканним, потрібно: 1) встановити

юридичну заборону встрявати у чиїсь стосунки або справи; 2) здійснити комплекс заходів, які забезпечать існування вказаних відносин, у непорушному стані [203, с. 59]. Тому, не можна погодитись із позицією В.І. Бобрика, який вважає, що «недоторканність приватного життя» виражає тільки правову охорону матеріальних проявів. Науковець зазначає, що закріплення в законодавстві правової охорони житла, тіла людини та його стану, зовнішності людини, особистих паперів та інших проявів особистого життя повинно здійснюватися шляхом встановлення і забезпечення в законодавстві недоторканності цих явищ [16, с. 22]. За такого підходу та з урахуванням тлумачення слова «недоторканність», поза охороною закону, гарантіями держави залишаються такі аспекти приватного життя, як інформаційна та комунікативна сфери.

Що ж до визначення «приватності», то слушною видається думка про те, що це містка категорія, якій неможливо дати вичерпне визначення й стосується таких сфер, у межах яких кожен має право розвивати це поняття і наповнювати його відповідним змістом [145, с. 15]. Саме тому Європейський Суд з прав людини, розглядаючи справу «Даджен проти Північної Ірландії», зробив висновок про неможливість і недоцільність вичерпного визначення поняття «приватне життя» [46, с. 294]. Варто проте зазначити, що визначення поняття приватності зумовлено потребами української юридичної практики, яка ґрунтується на конкретних нормах законодавства, а це вимагає розроблення юридичною наукою чіткого поняття (приватності).

У юридичній літературі подається чимало визначень змісту поняття приватного життя (приватності). В основному, дослідники визначають приватне життя (приватність) як певну сферу життєдіяльності з протиставленням чи співвідношенням до публічного, суспільного життя [17, с. 56; 41, с. 6; 88, с. 115], або як особисте немайнове благо, що включає певні можливості особи, сторони її приватного життя [50, с. 26; 195, с. 80; 257, с. 5].

Як видається, необхідно розрізняти право на приватність як особисте немайнове, невід’ємне природне право людини та приватність – як загальнофілософську категорію та об’єкт, з приводу якого існує це право.

У визначенні поняття приватності слід керуватися тим, що це та частина життя особи, щодо якої вона встановлює межі та умови ознайомлення, доступу і впливу зі сторони держави, колективних утворень та інших осіб. Відповідно, **право на приватність** – це особисте немайнове право особи самостійно і на власний розсуд встановлювати для будь-яких сторонніх осіб межі та умови нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження інформації щодо свого приватного життя.

Зважаючи на наведене, приватність є індивідуальною для кожної особи, оскільки вона встановлює різні межі та умови доступу до інформації про своє життя. Однак і право особи на приватність, як право встановлювати межі та умови, обмежується законодавством, нормами моралі, інтересами суспільства тощо. Особа обмежена визначати свою приватність як надміру широко (не має права всю свою життєдіяльність визначити як власну приватність) так і надміру вузько (не вправі виставити все своє життя на публічний огляд).

Визначаючи право особи на приватність, потрібно зважати на те, що усі права людини поділяються на майнові та особисті немайнові. Право людини на приватність належить до особистих немайнових, оскільки становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у приватній сфері (на що безпосередньо вказує законодавець, визначаючи зміст особистого немайнового права в ст. 271 ЦК України від 16 січня 2003 року [269]).

Право на приватність як особисте немайнове право характеризується низкою специфічних ознак, які притаманні усім особистим правам. Вони вказані в ст. 269 ЦК України від 16 січня 2003 року [269], а саме:

1) відсутність економічного змісту (неможливо визначити вартість у грошовому еквіваленті);

2) належність фізичній особі довічно (належить фізичній особі з моменту народження або іншого моменту, що передбачений законом, і аж до моменту смерті);

3) тісний зв'язок цього права з фізичною особою – його носієм (не можуть бути відчужені від носія цього права або передані іншим особам);

4) належить до абсолютних прав, тобто його носієві протистоїть невизначене коло осіб, зобов'язаних утримуватися від дій, що порушують це право. Водночас, у юридичній літературі можна зустріти окремі погляди науковців на характерні ознаки особистих прав людини, та все ж істотно вони не відрізняються від тих, які визначені ЦК України [98, с. 6; 214, с. 99].

Із викладених вище ознак можна охарактеризувати особливості права особи на приватність. Так, це право належить кожній фізичній особі. Це означає, що вони рівною мірою належать будь-якому члену суспільства, причому як громадянинові України, так й іноземцеві, особі без громадянства. Виникнення відповідного права пов'язане з моментом народження фізичної особи, оскільки безпосередньо пов'язано із її соціальним існуванням. Щодо цього права неможливо визначити вартість у грошовому еквіваленті. Неможливість відчуження права на приватність зумовлена тим, що воно не може бути відчужене (як примусово, так і добровільно, як постійно, так і тимчасово) від носія цього права, тобто бути переданим іншим. Дане право належить фізичній особі з моменту народження або іншого моменту, що прямо передбачений законом, і аж до моменту смерті. Насамкінець, воно полягає у можливості особи встановлювати межі та умови доступу сторонніх до свого життя.

З'ясування ознак усіх особистих немайнових прав, що забезпечують приватність, зумовлює необхідність визначити ознаки приватності в інформаційному аспекті, що є предметом дисертаційного дослідження. Зокрема, приватність у цьому аспекті: 1) це певна частина життєдіяльності особи; 2) стосовно інформації про цю частину життєдіяльності особою встановлені межі та умови доступу для інших суб'єктів, у тому числі для держави, її органів та посадових осіб, органів місцевого самоврядування, будь-яких фізичних та юридичних осіб; 3) ці межі та умови доступу стосуються нагромадження, зберігання, впливу і розповсюдження інформації про життя особи. Зважаючи на це можна запропонувати таку дефініцію. **Приватність (в інформаційному аспекті)** – це частина життєдіяльності особи, стосовно інформації про яку особа

на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу і розповсюдження для будь-яких сторонніх суб'єктів.

Для визначення обсягу приватності в інформаційному аспекті слід враховувати, що обсяг поняття – це сукупність предметів або явищ, мислимих у понятті [51, с. 29]. Обсяг поняття приватності в інформаційному аспекті у кримінальному праві становлять види інформації про приватне життя особи. Зокрема це: 1) конфіденційна інформація про особу (ст. 182 КК України); 2) лікарська таємниця, в тому числі відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.ст. 132, 145 КК України); 3) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст.163 КК України); 4) таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); 5) банківська таємниця (ст.ст. 231, 232 КК України); 6) інформація про особу з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (стаття 361-2 КК України); 7) відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); 8) дані досудового слідства або дізнання, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 2 статті 387 КК України).

Отже, кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності охоплює цілий комплекс норм. До таких норм належать ті, у яких приватність в інформаційному аспекті виступає основним безпосереднім об'єктом, та норми, де приватність виступає лише факультативним безпосереднім об'єктом. У зв'язку з цим виникає запитання, чи можна усі злочини, що передбачені відповідними нормами, відносити до посягань на приватність. Як видається, слід враховувати лише ті злочини, де приватність виступає основним безпосереднім об'єктом, адже саме основний об'єкт засвідчує суспільну небезпеку злочинів, шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок посягань, місце відповідних злочинів

у системі Особливої частини КК України. Тому, у дисертаційному дослідженні будуть проаналізовані всі ознаки складів злочинів, передбачених диспозиціями статей 132, 145, 163, 168, 182 КК, де приватність в інформаційному аспекті виступає основним безпосереднім об'єктом. Інші статті КК України, де приватність в інформаційному аспекті виступає факультативним безпосереднім об'єктом складу злочину (ст.ст. 231, 232, 361-2, 381, 387 КК України), будуть проаналізовані в частині, яка стосується кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, зокрема, під час розмежування складів злочинів.

Визначивши приватність (в інформаційному аспекті), слід з'ясувати підстави, які зумовлюють необхідність її охорони Кримінальним законом. Кримінально-правова охорона приватності обумовлена принципами криміналізації посягань. Обґрунтування необхідності кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності на підставі зазначених принципів є вельми важливим, з огляду на нечисельність кримінальних справ, відсутність офіційної статистики, належність до невеликої тяжкості аналізованих посягань.

Принципи криміналізації – це прикладні засади, відповідно до яких встановлюється необхідна і достатня кримінально-правова заборона. У кримінально-правовій науці є чимало думок з приводу підстав, критеріїв класифікації принципів криміналізації діянь [95; 125; 264]. Найбільш поширеною є класифікація принципів кримінально-правової заборони на дві групи [125].

Першу групу становлять соціальні та соціально-психологічні принципи. До цієї групи принципів входять: суспільна небезпека діяння, відносна поширеність, співрозмірність позитивних і негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність криміналізації.

До другої групи належать системно-правові засади. Сюди входять вимоги до кожної кримінально-правової норми, відповідність яких забезпечує логічна узгодженість її з системою права взагалі та кримінального права

зокрема. Власне, зважаючи на ці принципи, проаналізуємо, чи є достатні підстави для криміналізації посягань на приватність в інформаційному аспекті.

Отже, першим принципом є **суспільна небезпека порушення права на приватність.** Конституція України вказує, що права та свободи людини та громадянина визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому, гарантує низку прав людини, які є складовою приватності, а саме прав щодо недоторканності конфіденційної інформації про особу, таємниці кореспонденції тощо. Посягання на приватність є порушенням згаданих прав та свобод людини і громадянина, а це унеможливлює виконання державою свого обов'язку щодо забезпечення непорушності прав та свобод людини і громадянина. Однак, одним із показників відсутності адекватного захисту приватності є й те, що особа може не знати своїх прав або ж взагалі не вірити в можливість їх охорони, а відтак не реалізовує право на захист приватності у випадку посягань. Про це свідчить проведене анкетування серед працівників ОВС. Так, 76,8% респондентів відповіли, що громадяни взагалі не звертаються з заявами про втручання в приватне життя; 17,6% – звертаються рідше, ніж один раз на місяць, і лише 5,6% опитаних зазначили, що громадяни звертаються частіше, ніж один раз на місяць. Водночас серед опитаних молодих людей 49,9% респондентів не зверталися до правоохоронних органів, оскільки не вірять у можливість захисту права на приватність в Україні.

Як відомо, суспільна небезпека як ознака злочину полягає в його здатності заподіяти істотну шкоду. Видається, істотної шкоди особа зазнає внаслідок поширення інформації, яку вона прагнула зберегти в таємниці. Не менш суспільно небезпечними є незаконні збирання, зберігання та використання інформації про особу. Сучасні інформаційні технології дозволяють збирати та обробляти з високою швидкістю великі обсяги інформації. Саме тому, глобальні та регіональні інформаційні моніторингові системи становлять небезпеку приватним інтересам, оскільки вони здатні збирати інформацію не залежно від територіального знаходження її носія. Незаконно зібрана інформація може бути

використана для тиску на потерпілого, а також із корисливою метою. Однак, така інформація може бути використана і для вчинення більш суспільно небезпечного посягання: крадіжки майна чи навіть вбивства. Прикладом цього є, зокрема, справа про вбивство відомої журналістки, громадянки Російської Федерації А.С. Політковської. Як встановило слідство у цій справі, вбивству журналістки передувала тривала підготовча робота, збирання інформації про її місце праці, фактичне місце проживання. За журналісткою встановлювалось стеження. Вочевидь, що всі ці дії становлять посягання на приватність. Окремі з цих дій, зокрема з'ясування місця реєстрації особи, здійснювались за допомогою протиправного сприяння службових осіб, які мали доступ до відповідної інформації [124].

Про суспільну небезпеку посягань на приватність свідчить також те, що потерпілими від цих посягань доволі часто стають відомі публічні особи. Так, 17 лютого 2005 року Голова Служби безпеки України Олександр Турчинов повідомив про порушення кримінальної справи за фактом незаконного прослуховування телефонних розмов лідерів колишньої опозиції, зокрема Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко. Кримінальну справу було порушено за частиною 2 статті 359 Кримінального кодексу України «Незаконне використання спеціальних технічних засобів отримання інформації». За словами Голови СБУ, прослуховування проводилось незаконно й мало великі масштаби, а рішення про це ухвалювалося на найвищому рівні. До суду подавалися документи для отримання згоди на прослуховування особи, що мала проблеми із законом, і суд санкціонував такі дії. В поданих до суду документах указувалися телефонні номери інших осіб. Це дозволяло прослуховувати розмову будь-якої особи [142, с. 78].

Ще одним підтвердженням суспільної небезпеки посягань на приватність є неможливість повного відновлення порушених прав потерпілого. Якщо у випадку посягань на майнові права особи їх можливо відновити через відшкодування вартості, то у випадках посягання на інформаційний аспект приватності відновлення порушених прав особи виявляється неможливим. Так, у

випадках неправомірного отримання конфіденційної інформації про особу, її розголошення відновити порушене право особи неможливо. Розголошена інформація вже не зможе знову стати таємницею, незважаючи на притягнення винного до відповідальності. Суспільна небезпека посягань на приватність полягає також і в тому, що інколи конфіденційна інформація про особу зазначається в офіційних документах, а це призводить до ознайомлення з нею невизначеного кола осіб. Показовою у цьому випадку є справа за адміністративним позовом Світлани Юріївни Побережець – лікаря анестезіолога-реаманітолога МКЛ № 2 м. Вінниці – до Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України та інших державних органів, яка розглядалась у 2005 році у Печерському районному суді м. Києва. Позивач у позові ставила питання про визнання незаконною вимоги зазначати в листку непрацездатності інформацію про діагноз особи та код захворювання за Міжнародною Класифікацією Хвороб, оскільки це порушує конституційні права громадян України на приватність (конфіденційність інформації про стан здоров'я особи). Рішенням суду позовні вимоги було задоволено та заборонено вказувати в листках непрацездатності діагнози хворих людей [139]. Відомо також, що станом на 2005 рік в Україні вже було видано майже 11 мільйонів листків непрацездатності [200].

Близькою до попередньої є проблема примусового медичного обстеження, примусових медичних процедур. Зокрема, йдеться про централізовані щеплення дітей. У разі відсутності щеплень дитину не приймають до школи чи дитячого садочку. Проте сама процедура щеплень не є безспірною. Нині, МОЗ України здійснює 12 таких обов'язкових щеплень, проте має намір істотно збільшити цей перелік. Крім того, українські правозахисні групи повідомляють про численні факти розголошення медичного діагнозу ВІЛ-інфікованих осіб [55]. Як результат, особи втрачають можливість працевлаштування, доступу до соціальних послуг. У багатьох регіонах особам, які хворі на СНІД (синдром

набутого імунодефіциту людини), видаються спеціальні посвідчення, що зводить нанівець таємницю такого діагнозу.

Цікавою видається інформація про діяльність СБ України. Так, цей державний орган з метою протидії так званому «комп'ютерному тероризму», вживає заходів щодо контролю за користувачами мережі Інтернет, регулювання українського сегменту мережі. Незважаючи на відсутність правового визначення законом повноважень СБ України в цій сфері, вона й надалі впроваджує технічні можливості для контролю за користувачами мережі Інтернет. Крім цього, за даними експертів, СБ України незаконно перехоплює повідомлення та здійснює постійне стеження вже близько 50% українського трафіку. При цьому обсяг стеження збільшується на регіональному рівні до 90%, оскільки регіональним провайдерам важче сперечатися з СБ України [55]. Таким чином, маємо змогу переконатися в тому, що посягання на приватність здійснюються із сторони як окремих фізичних осіб, так і державних органів. Такі зухвалі порушення спричиняють істотну шкоду особі, що свідчить про їх суспільну небезпеку.

Наступним принципом є **відносна поширеність діяння.** Зміст цієї засади полягає в тому, що кримінальне право визначає форму реакції суспільства і держави на такі суспільно небезпечні діяння осіб, які є невипадковими та непоодинокими, мають тенденцію до зростання. Інформація про порушення недоторканності приватного життя, зокрема у інформаційній сфері, зазвичай, приховується від населення. Офіційна статистика про обсяги прослуховування телефонних розмов в Україні державними органами, як правило, не надається. Зокрема, відомо, що 2002 року судами було надано понад 40 000 санкцій на зняття інформації з каналів зв'язку. Офіційно підтверджено, що у 2003 році Апеляційний Суд найменшої в Україні Чернівецької області надав 823 дозволи на зняття інформації з каналів зв'язку. За інформацією Генерального Прокурора України, кількість таких дозволів 2005 року перевищила 11 тисяч ще у вересні, а результати прослуховування були використані лише у 40 випадках [201, с. 45–60]. Поширеність посягань на приватність збільшується через відсутність у законодавстві чітких підстав для зняття інформації з каналів зв'язку

(прослуховування телефонів, в тому числі мобільних, відстеження електронних повідомлень, контроль за переглядом інформації в мережі Інтернет), невизначеність часу, впродовж якого здійснюється зняття такої інформації, обставин, за яких така інформація повинна знищуватися, і як вона може бути використана. Усе це сприяє збільшенню кількості посягань на приватність. Гарантії законності під час здійснення зняття інформації з каналів зв'язку явно недостатні. Внаслідок цього ніхто не може контролювати кількість дозволів та необхідність здійснення прослуховування, а особи, щодо яких вживалися такі заходи, не знають про це і, відповідно, не можуть оскаржити такі дії в суді чи іншим чином захистити своє право на приватність [141].

Прикладами посягань на приватність є відомості, наведені в інформації про результати роботи спецслужби за 9 місяців 2006 року. Зокрема, зазначено, що впродовж цього періоду було виявлено 10 фактів незаконного прослуховування, які здійснювались в органах державної влади та комерційних структурах. Крім цього, працівниками СБ України в результаті проведення спецоперацій у Києві було припинено незаконну діяльність комерційної фірми, яка займалася незаконним прослуховуванням громадян, та не виключено, що і деяких високопосадовців України. У співробітників фірми було вилучено спеціальний пристрій для відстеження, прослуховування та запису розмов через перехоплення сигналів стільникової мережі GSM [142, с. 78].

Однак, відповідно до офіційних даних Державної судової адміністрації України впродовж 2005 року за статтею 359 КК України «Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» не було засуджено жодної особи. Як і не було засуджено (приблизно за цей же час) і за статтею 163 КК «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер». 2008 року справу за ч. 1 ст. 163 КК України було порушено, однак згодом закрито через звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. За порушення ж недоторканності приватного життя (стаття 182 КК України) було засуджено одну особу в 2004 році, не було

засуджено жодної в 2003, 2005, 2008 роках. Тільки у 2009 році за цією статтею одну особу було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Серед інших посягань проти приватності, відповідно до офіційних даних Державної судової адміністрації України, впродовж 2008–2009 років за ч. 1 ст. 168 КК «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» було засуджено чотири особи, натомість дві справи закрито. Водночас, за ч. 2 ст. 168 КК впродовж зазначеного періоду було засуджено лише одну особу.

Що ж до нових статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС України, то станом на січень–грудень 2010 року зареєстровано: за ст. 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» – два злочини; за ст. 168 КК України «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» – тільки один злочин; за ст. 182 КК України «Порушення недоторканності приватного життя» – чотири злочини.

Ці дані свідчать про відсутність адекватного захисту приватності. З іншої сторони, особа, у приватність якої втрутились, повинна самостійно визначати, чи порушено її право на таємницю приватного життя. Це випливає із самої природи особистих немайнових прав, які тісно пов'язані з особою та які вона реалізує самостійно. Тому, доцільно було б віднести справи про злочини проти інформаційного аспекту приватності до справ приватного обвинувачення, кримінальні справи за якими порушувалися б не інакше як за скаргою самого потерпілого, який і повинен підтримувати обвинувачення в суді (ч. 1 ст. 27 КПК України). У разі прийняття законодавцем такої пропозиції вирішувати питання про суспільну небезпеку порушення недоторканності приватної інформації буде набагато простіше. Адже потерпілий, подаючи заяву про вчинення відповідного злочину, підтверджує втручання в приватність та суспільну небезпеку діяння. Така ж позиція знайшла підтримку серед практичних працівників. У ході проведеного анкетування 76,9% опитаних працівників ОВС та 79,4% представників молоді висловилися за віднесення злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України, до справ приватного обвинувачення.

Порушення права на приватність із корисливою метою інколи є масовими. Інформаційні повідомлення рясніють випадками про продаж баз даних, які містять конфіденційну інформацію про особу. Зокрема, ЗМІ повідомляють про факти затримання таких осіб та суду над ними. Так, у вересні 2008 року працівники СБ України затримали співробітників СБ України під час спроби продати три носії баз даних державних органів по 500 доларів США за кожну під виглядом легальної продукції – програмного забезпечення, ліцензійних відео- та аудіодисків, а також електронні пристрої з таємною інформацією [143, с. 61].

Таким чином, приватність дедалі частіше стає об’єктом посягання. Трапляються випадки посягань зі сторони працівників правоохоронних органів. Робитися це, можливо, як і з необхідності оперативного розслідування злочинів, так і з виконанням замовлень зі збирання інформації. Журналісти збирають інформацію про відомих людей, політиків для написання цікавої статті або ж заради особистої популярності. Непоодинокими є посягання на приватність зі сторони приватних осіб, які робляться з метою отримання переваг над конкурентами, отримання доказової бази для ведення судових справ у спадкових, сімейних та інших правовідносинах.

Отже, можна відзначити системні порушення приватності в Україні. Втручання у приватність не тільки зі сторони окремих фізичних осіб, але й державних органів, їх зростання зумовлюють встановлення кримінально-правової охорони відповідних природних прав людини.

Наступний принцип – це **співрозмірність позитивних і негативних наслідків криміналізації.** Зміст цього принципу полягає у тому, що встановлення кримінальної відповідальності за діяння допустимо тоді, і тільки тоді, коли є впевненість, що позитивні соціальні результати застосування кримінального закону суттєво переважатимуть невідворотні негативні наслідки криміналізації [125, с. 220].

Негативні наслідки криміналізації полягають у необхідності застосування державою свого апарату в напрямку встановлення вини особи у вчиненні

злочинного посягання; у позбавленні такої особи, певних соціальних благ, зокрема позбавлення її свободи, майна; що призводить до втрати суспільством трудових, інтелектуальних ресурсів. Зважаючи на позитивні та негативні наслідки криміналізації, потрібно з'ясувати, чи необхідним є встановлення саме кримінальної відповідальності за посягання на приватність особи, чи достатньо обмежитись іншими видами відповідальності (адміністративною, цивільною).

Злочини, які посягають на інформаційний аспект приватності, (ст.ст. 132, 145, 182, ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 168 КК України) є злочинами невеликої тяжкості. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 168 КК, – середньої тяжкості, а ч. 2 ст. 163 КК – належить до тяжких. Кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі за відповідні посягання передбачена лише за наявності кваліфікуючих ознак. У результаті застосування кримінальних покарань за ці правопорушення суспільство не втрачатиме значною мірою людські ресурси, водночас застосування покарання за відповідні посягання призводитиме до виправлення та перевиховання злочинців, підвищення поваги у суспільстві до прав людини та громадянина. Тому, видається, що негативні наслідки криміналізації посягань на приватність не є істотними. Важливе значення має також загальна превенція. З огляду на наведені вище факти порушення приватності з боку фізичних осіб і державних органів не виникає сумнівів щодо необхідності існування кримінально-правової заборони в частині посягання на приватну інформацію. Крім цього, наявність у конституційному, міжнародному, цивільному праві положень, спрямованих на захист приватності, дає підставу зробити висновок, що приватність – це комплексний правовий інститут, охорона якого забезпечується різногалузевими правовими засобами. Зрештою, питання захисту персональних даних (враховуючи інтернаціоналізацію інформаційних стосунків) вимагає поєднання вимог національного законодавства і практики з певними міжнародними стандартами. Інакше неможливо досягти мети обмеження розповсюдження приватної інформації, належного захисту приватної сфери людини.

Кримінально-політична адекватність є наступним принципом криміналізації. Цей принцип полягає в тому, що будь-які зміни кримінального

закону повинні відповідати цілям, програмам політики держави, що не суперечитиме вітчизняному законодавству. У цьому контексті криміналізація посягань на приватність повністю відповідає Конституції України (ст. 30 – недоторканність житла, ст. 31 – гарантування таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, ст. 32 – заборона втручання в приватне життя та ін.) та фундаментальним міжнародним документам, які встановлюють недоторканність приватного життя: ст. 12 Загальної декларації прав людини (1948 р.), ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1966 р.), ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) тощо.

Як зазначалось вище, другу групу принципів криміналізації становлять **системно-правові принципи**. Сюди входять вимоги до кожної кримінально-правової норми, тобто відповідність принципам кримінального права загалом, міжнародно-правовим зобов'язанням. У цьому контексті слід зазначити, що наявність кримінальної відповідальності за втручання в приватне життя забезпечує виконання приписів Основного закону. Конституція України встановлює широкі гарантії недоторканності приватного життя, адже охорона приватності забезпечується нормами і цивільного, і міжнародного права. Тому цілком адекватною є кримінально-правова охорона гарантованих державою, невід'ємних прав людини на недоторканність приватності в інформаційному аспекті. Крім того, під час анкетування більшість працівників ОВС (відповідно 48,1%) висловили думки, що за злочини проти приватності в інформаційному аспекті повинна бути передбачена кримінальна відповідальність.

Отже, зазначити також, що норми про кримінальну відповідальність за втручання у приватність цілком відповідають завданням Кримінального кодексу України в частині забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина (ст. 1 КК України).

Таким чином, проведений аналіз дає підстави вважати, що кримінально-правові заходи боротьби з систематичними втручаннями в приватність людини є вимогою сьогодення. Існування такої кримінально-правової заборони суспільно необхідне та відповідає принципам криміналізації відповідних посягань.

1.2. Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в юридичній літературі

У вітчизняній правовій літературі проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності є предметом дослідження небагатьох наукових праць. Здебільшого питання охорони приватності висвітлюються на сторінках українських періодичних видань, зокрема, це публікації таких авторів: Д. С. Азарова [2, с. 60-65], П.П. Андрушка [5, с. 43–50], М.В. Анчукової [9, с. 405–411; 8, с. 519–526; 8, с. 582–587], В.В. Давиденко [39, с. 145–150], Є.Ю. Захарова [52, с. 4–10], Д.Ю.Кондратова [67, с. 113–120; 68, с. 65–67], С.М. Логінової [94], А. Марущака [103, с. 45–49], К.Б. Марисюка [100, с. 104–108], А.М. Титова [222, с. 262–265], В.М. Хабибуллина [263, с. 163–165] та інших. І.О. Зінченко та С.Я. Лихова частково торкаються проблеми охорони приватного життя у своїх монографіях, зокрема, під час аналізу злочинів у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина [54, 93]. О.М. Готін у навчальному посібнику, присвяченому аналізу норм розділу V Особливої частини КК України, характеризує лише склад злочину, передбачений ст. 182 КК України [37].

За час незалежності України кримінально-правова охорона окремих аспектів приватності стала предметом двох дисертаційних досліджень. Так, дисертація Ю.І. Дем’яненко присвячена аналізу складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України про порушення недоторканності приватного життя [42]. І.І. Присяжнюк захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні» [148]. Натомість, у наших колег у Російській Федерації впродовж останніх десяти років дедалі більше зростає інтерес до проблеми кримінально-правової охорони приватності. Свідченням цього є порівняно значна кількість авторефератів, присвячених проблемам охорони приватного життя в кримінальному праві. Зокрема, кримінально-правова охорона недоторканності приватного життя стала

предметом дисертаційного дослідження: І.П. Галигіної [29], І.Р. Діваєвої [47], В.М. Жеребкіна [50], Е.Е. Калашникової [58], Б.Н. Каднікова [57], О.В. Мозгового [110], П.Н. Макєєва [97], І.А. Шевченко [271]. Деякі дослідження присвячені окремим аспектам приватності. Зокрема, кримінально-правова охорона недоторканності приватного житла є предметом дисертаційного дослідження Н.Ю. Акініної [3]. Таємницю особистої кореспонденції в кримінальному праві досліджували Д.В. Бушков [23], Н.В. Федотова [259]; інститут медичної таємниці як об'єкт кримінально-правової охорони є предметом дисертаційного дослідження К.О. Папєєвої [130]; над проблемою кримінально-правової охорони прав і свобод пацієнта працював А.Г. Блінов [14].

Питанням, стосовно з яких досягнуто єдності думок, ствердно можна назвати лише те, що жоден із науковців не заперечує необхідність кримінально-правової охорони приватності, а також доцільність визначення меж цього особистого немайнового права у випадках, встановлених законом. При цьому, право на приватність повинно бути значно вужчим, особливо для представників влади та інших публічних осіб. Водночас, існує доволі значна кількість питань, які є дискусійними або ж малодослідженими. Зокрема, до них належать такі.

По-перше, відсутність визначення змісту та обсягу поняття приватності якогось визначеного підходу до з'ясування змісту поняття приватності (приватного життя, особистого життя). Здебільшого автори дають коротку дефініцію приватного життя, вказуючи на його істотні ознаки [41, с. 6]. Інші дослідники намагаються визначити приватність через його складові [57, с. 10; 58, с. 20; 270, с. 8]. Одним із суттєвих недоліків визначення поняття приватного життя, яке трапляється в літературі, є відсутність чіткої методології при його визначенні. Це, своєю чергою, породжує чимало непорозумінь, адже, як відомо, правильний вибір методології і використання тих чи інших прийомів визначення поняття є запорукою повноти і точності з'ясування самого поняття, яке досліджується.

По-друге, виникають питання щодо розташування статей, які передбачають посягання на інформаційний аспект приватності, в розділах КК України. Як відомо, однією з вимог до систематизації Особливої частини КК

України є об’єднання статей в окремі розділи на основі єдності родового об’єкта – злочини, які посягають на один і той самий родовий об’єкт, має бути об’єднано в одному розділі Особливої частини КК України. Так, ст.ст. 162, 163, 168, 182 КК України, які передбачають злочини проти приватності, знаходяться в розділі V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Водночас, у КК України є й інші норми, спрямовані на охорону приватності, але розташовані в статтях інших розділів Особливої частини КК України. Зокрема, ст.ст. 132, 145 КК України, які знаходяться в розділі II Особливої частини «Злочини проти життя та здоров’я особи». Д.С. Азаров слушно відзначив неприпустимість розміщення зазначених однакових за змістом і спрямованістю норм у різних розділах Особливої частини КК України [2, с. 62].

По-третє, дискусійним є визначення безпосереднього об’єкта складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності. Зокрема, відсутня єдність щодо визначення безпосереднього об’єкта складу злочину, передбаченого статтею 182 КК України «Порушення недоторканності приватного життя». Так, ним визнають право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [74, с. 121; 119, с. 456], або ж суспільні відносини, що забезпечують недоторканність приватного життя [118, с. 195], право на конфіденційність інформації [93, с. 262]. Визначають також основний безпосередній об’єкт, яким є право власності на конфіденційну інформацію про особу, і додатковий факультативний об’єкт – право фізичної особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя, право на невтручання в особисте життя або на його недоторканність [41, с. 7].

По-четверте, існують суперечності з визначенням предмета складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності. Це пов’язано з тим, що чинне законодавство не містить переліку видів інформації про особу, які можуть визнаватись конфіденційними, а також не визначає порядок визнання тих чи інших видів відомостей про особу конфіденційною інформацією. Так, на думку деяких науковців, предметом складу злочину про порушення

недоторканності приватного життя (ст. 182) може бути будь-яка конфіденційна інформація про особу: незаконно одержана (зібрана), документована, яка стала відома певним особам у зв'язку з виконанням ними професійних чи службових обов'язків [5, с. 44; 91 с. 99]. Водночас, Ю.І. Дем'яненко вважає, що предметом складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, може бути тільки документована інформація [41, с. 9]. Варто зазначити, що визнання предмета складу злочину як конфіденційної інформації про особу, приватної таємниці, не залежно від матеріальної форми, зачіпає більш складну проблему, а саме таке розуміння предмета складу злочину означає відхід від традиційного розуміння предмета складу злочину як речі (речей) матеріального світу щодо яких чи у зв'язку з якими вчиняють злочин [73, с. 84].

По-п'яте, до дискусійних питань належить також визначення змісту поняття таємниці кореспонденції (предмет складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України). Так, низка науковців вважають, що до змісту належить сам факт телефонної розмови або телеграфного повідомлення (наприклад, хто з ким або коли вів телефонну розмову) [117, с. 334; 119, с. 423], чи інформація про адресата, якому адресований лист (телеграма), з яким велися розмови (його адреса, прізвище, ім'я, по батькові тощо), інформація про дату та час листування чи розмови, тривалість розмови, тощо[10, с. 521; 67, с. 118; 68, с. 67; 132, с. 16; 147, с. 172]. Існує інша думка, згідно якою таке тлумачення є розширеним і некоректним. Зміст зазначеної таємниці становлять саме відомості, які містяться в листі, телеграмі, складають зміст телефонної розмови. Сам факт наявності такої кореспонденції не є таємницею [93, с. 297]. Потрібно також з'ясувати, які дії охоплюються порушенням таємниці кореспонденції.

По-шосте, неоднозначно вирішується питання про доцільність встановлення вказівки на наслідки у статтях, що передбачають посягання проти інформаційного аспекту приватності. Так, деякі вчені пропонують передбачити вказівку на наслідки в простих складах злочинів, що передбачають відповідні посягання [57, с. 22; 89, с. 16; 123, с. 35]. Протилежна позиція існує в інших дослідників, які, навпаки, заперечують такий підхід, і відзначають, що сам факт

посягання на приватність уже наділений достатньою суспільною небезпекою, не залежно від наслідків, які можуть бути спричинені [2, с. 63; 50, с. 104; 107, с. 37–41]. Такі науковці як П.П. Андрушко, Ю.І. Дем'яненко, С.Я. Лихова пропонують вказівку на наслідки передбачити як кваліфікуючу ознаку окремих посягань на інформаційний аспект приватності [5, с. 48; 42, с. 91; 93, с. 302]. Дискусійною також є пропозиція вчених публічні способи поширення інформації передбачити як кваліфікуючу ознаку складу злочину, що передбачає втручання в приватне життя [47, с. 12; 54, с. 80; 97, с. 117], а також встановлення корисливих чи інших особистих мотивів у окремих складах злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності [42, с. 235; 123, с. 36; 131, с. 128].

По-сьоме, необхідно вирішити дискусію навколо пропозицій введення до Кримінального кодексу нових складів злочинів, що передбачають порушення різних приватних таємниць. Так, деякі дослідники пропонують криміналізувати розголошення окремих видів таємниць. Зокрема, одні вказують на необхідність кримінальної відповідальності за розголошення адвокатської таємниці [223, с. 213], інші вважають, що потрібно встановити кримінальну відповідальність за порушення таємниці сповіді [100, с. 104–108; 127, с. 247–248]. Однак, не всі науковці сприймають такі новели позитивно та зазначають, що відповідно до розвитку права відбувається рух у зворотньому напрямку – від казуїстичних норм до норм узагальненого характеру, адже саме такі норми характеризують рівень розвитку правової системи [267, с. 63]. Через це такі зміни вважають недоречними. А відтак пропонується встановити загальну норму про порушення професійної таємниці, тобто встановлення кримінальної відповідальності за розголошення відомостей, які були довірені особі чи стали відомі у зв'язку з професійною діяльністю [192, с. 13].

По-восьме, майже не вирішено питання розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності із іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу. Такі, науковці як П.П. Андрушко [5, с. 43–50], Ю.І. Дем'яненко [42, с. 130], М.В. Карчевський [60, с. 131], С.Я. Лихова [93, с. 263], М.І. Хавронюк [264, с. 22] у своїх працях лише

частково торкаються цієї проблеми при вирішенні окремих питань кваліфікації дій, передбачених відповідними складами злочинів. Тому, необхідно провести розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності (ст. 182 та ст.ст. 132, 145, 162, 163, 168 КК України); а також відповідних складів злочинів з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу (ст. 182 КК та ст.ст. 231, 232 КК; ст.ст. 381, 387, 397 КК; та ст.ст. 361 (2), 361 КК України; ст. 163 КК ст.ст. 361, 362 КК).

Крім того, є чимало важливих питань, які взагалі не висвітлювалися у юридичній літературі або висвітлювалися поверхнево. До них належать: визначення дій щодо інформації з обмеженим доступом про особу, за які кримінальна відповідальність не настає, питання звільнення особи від кримінальної відповідальності за відповідні злочини у зв'язку з позитивною посткримінальною поведінкою; питання караності злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності.

Отже, проблема кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності є актуальною та потребує подальшого дослідження.

1.3. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в історії вітчизняного кримінального законодавства

Загальновизнано, що ґрунтовне теоретичне дослідження будь-якого правового явища неможливе без історичного методу пізнання. Цілком влучною, у даному контексті видається теза О.Ф. Кістяківського про те, що тільки історія може пояснити причини як сучасного стану кримінального права, так і стану його в попередні періоди [265, с. 31].

Використання історичного методу в дисертаційному дослідженні сприяє оцінці вже накопичених знань із питань кримінально-правової охорони приватності, дає можливість простежити формування нових тенденцій у розвитку кримінального права. Історія законодавства про захист приватності,

зокрема недоторканності житла, таємниці кореспонденції на території України бере початок тільки з XIX століття. Це зумовлено тим, що впродовж попереднього історичного періоду кримінальному законодавству були здебільшого відомі такі об'єкти кримінально-правової охорони, як честь та гідність особи. Водночас, слід зазначити, що втручання у приватність неможливе без спричинення шкоди честі та гідності особи. Тому, доцільно провести невеликий історичний екскурс джерел кримінального законодавства щодо охорони зазначених особистих благ людини.

Аналіз законодавчих пам'яток свідчить про поширеність застосування відповідальності за такі злочинні діяння, як «образа» та «наклеп». Так, у нормах найдавнішої пам'ятки давньоруського кримінального законодавства – Руській Правді – можна знайти положення, які захищали особисті блага людини. Зокрема, за образу честі («за обиду») Коротка редакція Руської Правди передбачала покарання у вигляді штрафу 12 гривень. Такі «обиди» виявлялися, наприклад, у погрозі мечем, у вириванні вусів чи бороди, що принижувало гідність людини. Словесна образа не каралася, проте лайка на адрес жінки належала до тих діянь, що каралися згідно з церковними уставами [219, с. 56]. Розширена редакція Руської Правди містила в основному перероблені та доповнені норми Короткої редакції, а також Статут Володимира Мономаха.

У XII столітті в Галицько-Волинській державі продовжували діяти норми Руської Правди. Тому вже згадані норми, спрямовані на захист особистих немайнових прав людини, залишались без суттєвих змін. Варто зазначити, що галицько-волинські князі почали видавати й власні акти. Однак, втрата політичної незалежності була головною причиною того, що основні законодавчі пам'ятки Галицько-Волинської держави, які б повністю розкривали систему феодального права, до нас не дійшли. Документи, пам'ятки української культури масово знищувалися представниками польсько-литовської влади і католицького духовенства [85, с. 40].

За часів Литовсько-Руської держави джерелами кримінального права були: звичаєве право, закони й практика. Уже з XV століття на розвиток

кримінального права значною мірою впливає закон, який перемагає панівний для того часу вплив звичаєвого права. З-поміж законодавчих пам'яток права того часу варто відзначити три Литовські Статути (1529, 1566, 1588 рр.), значна частина норм яких належить до матеріального кримінального права. У Статутах містилися норми, спрямовані на захист особистих прав шляхтичів. Так, до злочинів проти особи, з – поміж іншого, входили словесні образи, які не карались під час дії Руської Правди [35, с.68]. У трьох Литовських Статутах був розділ «О вольностях шляхты и о расширении Великого Княжества Литовского», у якому й зосереджувались положення про охорону честі шляхтичів. Зокрема, у нормах Литовського Статуту 1529 року передбачались такі злочини, як образа шляхтича, назвавши його позашлюбним сином (ст. 12), та заперечення походження шляхтича (ст. 13) [213, с. 150–151]. При чому, покарання призначалось лише у тому випадку, якщо винний не зміг довести перед судом правдивість своїх слів.

Джерела права в Україні часів Гетьманщини можна умовно переділити на п'ять основних груп: 1) звичаєве право; 2) система «попередніх прав»; 3) акти української (гетьманської) автономної влади; 4) російське царське законодавство та 5) нормативні акти церковного права [219, с. 240–241]. У зв'язку з тим, що в Україні діяли різноманітні норми права, що часто суперечили одна одній, дублювалися або й не відповідали суспільним відносинам, виникла необхідність у їх кодифікації. Найвідомішим та найґрунтовнішим результатом цього процесу стали «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (далі – «Права»). І хоча цей акт так і не отримав законодавчої сили, він фактично був збірником чинного на той час на Гетьманщині права, відображав правову культуру українського народу та розвиток правових ідей в Україні першої половини XVIII століття. Зважаючи на те, що основним джерелом під час укладення «Прав» були Литовські Статути, то вони в багатьох моментах відтворюють положення Статутів. Зокрема, глава 20 «Прав» містила положення про приниження шляхтичів та людей віськового чину, а глава 21 – норми про образу, «заочно чи в очі», людей посполитого чи громадянського чину [140, с. 394–402].

Загалом, у козацько-гетьманській державі ширше захищались права громадян у порівнянні з законодавством попередніх років. Важливою рисою кримінального права Гетьманщини був його приватноправовий характер. Суд карав злочинця залежно від волі потерпілого, а за відсутності останнього – від вимог його родичів. Значна увага законодавця зосереджувалася на злочинах проти особистої свободи й честі особи. Злочинами проти честі вважалися образи на словах, дією та у письмовій формі. Такі діяння каралися сплатою штрафів, інколи в'язницею чи каліченням. Закон суворіше захищав честь представника привілейованого стану у порівнянні із селянином, жінки – у порівнянні з чоловіком. Натомість, взаємна образа анулювала покарання [219, с. 241].

Норми російського права в Гетьманщині почали застосовуватися із ліквідацією її політичної та правової автономії. У 80-х роках XVIII ст. на її території починає поступово поширюватися російсько-імперське законодавство, основним джерелом якого було Соборне уложення 1649 року (інколи цей акт українською мовою називають Соборним укладенням). Тут були й положення, які стосувались захисту честі государя. Зокрема глава друга Уложення називалась: «О государськой чести, и как его государськое здоровье оберегать» [224, с. 72]. Крім цього, в Уложенні містились норми про відповідальність за вже відомий законодавству злочин проти особи – образа словом чи дією [96, с. 570].

Основним джерелом кримінального права в частині України, яка знаходилась в складі Російської імперії з 1840–1842 рр., був 15 том Зводу законів Російської імперії, зокрема, Уложення про покарання кримінальні й виправні 1845 р. (далі – Уложення) [202]. Незважаючи на те, що приватність ще не була самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, саме з цього Уложення починається кримінально-правова охорона окремих складових приватності людини (зокрема, таємниці кореспонденції, недоторканності приватного житла), які діють й сьогодні у кримінальному законодавстві. Норми про захист приватності зустрічаються також у «Статуті про покарання, які призначаються мировими суддями» 1864 року – збірнику загальних кримінальних законів, які доповнюють Уложення. Так, показовою є ст. 137 зазначеного Статуту, де містились норми про

розголошення, з метою образити честь, відомостей, повідомлених таємно, чи тих, які стали відомі шляхом відкриття чужого листа чи іншим незаконним способом. Карались такі дії арештом до 15 днів або грошовим стягненням до 50 рублів [256]. На відміну від норм кримінального законодавства попередніх періодів, зазначена стаття є прикладом охорони приватної таємниці, незалежно від походження чи майнового стану людини. Цікавим видається також те, що у статті об'єднано охорону приватної таємниці як такої, так і таємниці кореспонденції. Стаття 138 Статуту передбачала випадки звільнення особи від відповідальності за дії, передбачені ст. 137, за таких умов: якщо потерпілий образив рівною мірою винного чи наніс більш тяжчу образу, або якщо потерпілий вимагатиме захисту свого права за цивільними законами.

Глава VI Розділу 10 Уложення 1845 року в редакції 1885 року «Про злочини проти життя, здоров'я, свободи і честі приватних осіб» передбачала норми про охорону приватності особи [202]. До злочинів проти честі входили образи, які охоплювали як тілесні ушкодження, так і образи шляхом розповсюдження різних чуток. Примітно також те, що всі справи про образи та приниження розпочинались тільки за скаргами самих ображених чи їхніх родичів. У розділі III глави VI «Про наклеп і поширення творів, зображень чи слухів, що ображають» розміщувались норми про кримінальну відповідальність за образу будь-якою дією батька, матері чи іншого родича. Крім цього, у розділі було передбачено відповідальність за складання і розповсюдження принизливих для честі зазначених осіб творів, зображень чи чуток. В Уложенні також передбачались злочини проти честі та гідності, які не відомі сучасному кримінальному законодавству. Так, ст. 1538 передбачено відповідальність за підроблення листа чи іншого документа від імені іншої особи з метою образити чи принизити останнього.

Водночас, норми, спрямовані на охорону таємниці кореспонденції як професійної таємниці Уложення в редакції 1885 року, були об'єднані в окрему главу «О нарушении Уставов Почтового и Телеграфного». Відповідно до цієї глави таємниця кореспонденції могла бути порушена шляхом відкриття пакету, ознайомлення зі змістом відправлення. Серед усіх статей можна виділити тільки

дві, які безпосередньо стосуються розголошення таємниці кореспонденції: ст. 1102 визначає відповідальність поштового службовця, який з будь-яких причин домовився передавати листи особі, якій вони не адресовані, а також ст. 1104, яка передбачає відповідальність службової особи пошти за розпечатування листів, хоча б заради цікавості.

Кримінальне Уложення передбачало також низку статей, які містили норми про відповідальність осіб, зобов'язаних зберігати таємницю кореспонденції як свою службову таємницю, в главах «О превышении власти и противозаконном оной бездействии» (ст. 350), «О медленности, нерадении и несоблюдении установленного порядка в отправлении должности» (ст. 420). Стаття 420 зазначеної глави Уложення передбачала кримінальну відповідальність за розголошення стороннім особам справ чи документів, довірених по службі, що призвело до поширення розмов, образливих для честі особи. Варто зазначити, що покарання службових осіб за порушення таємниці кореспонденції було значно тяжчим, ніж за ті самі дії, вчинені приватними особами. Так, якщо приватні особи карались недовготривалим арештом та невеликим грошовим стягненням, то службовець міг бути звільнений з посади, або ж з його службового часу вираховували від 3 до 6 місяців.

Таким чином, у кримінальному законодавстві цього періоду спостерігається певна схожість із нормами попередніх періодів, коли до злочинів проти честі належали посягання і дією, і словом. Недоліком Уложення в редакції 1885 року була його загромадженість нормами та несистематизованість положень, зокрема тих, що передбачали злочини проти особистих благ людини. Водночас, як позитивний досвід слід відзначити те, що справи про злочини проти честі порушувались за скаргами самих потерпілих чи їхніх родичів, передбачались випадки звільнення від відповідальності, встановлювалась посилена відповідальність за образу честі та гідності службових осіб та публічне поширення образливих творів чи чуток.

Більш широке коло злочинних посягань проти приватності містилось у Кримінальному Уложенні 1903 року [234]. Уложення зазнало суттєвих змін,

зокрема у частині охорони честі особи. Так, із відповідних злочинів були виключені тілесні образи (образи дією). Злочини проти честі поділялись на два види. Тут розрізняли такі злочини, як образа і ганьба чи наклеп. «Обида» (образа) – розголошення відомостей, що ображають особу чи члена його родини, навіть померлого, і тільки безпосередньо доведена до потерпілого. «Опозорение» (ганьба) – схожий з образою злочин, що вчинявся з метою принизити потерпілого, і незалежно від того, чи був при цьому присутній потерпілий. За наявності «Опозорение в печати», потерпілий мав можливість на вибір переслідувати винного за наклеп, і тим самим надати можливість винному доводити правдивість розголошених відомостей, чи переслідувати його за дифамацію (від лат. diffamare – обмова, ганьблення) – публічне поширення дійсних або вигаданих відомостей, які принижують честь, гідність чи ділову репутацію громадянина чи організації [273, с. 203]), тобто позбавити права винного доводити правдивість розголошеної події. Крім того, об'єктивна істинність розголошених відомостей не призводила до відповідальності винного. Кваліфікація діянь, які ображали потерпілого, залежала від ознак суб'єкта. Так, якщо особа була службовцем відповідної установи, то дії кваліфікувались як злочин у зв'язку з службовою чи суспільною діяльністю (ст.ст. 653, 680). Інші особи, винні у розголошенні приватної таємниці, порушенні таємниці кореспонденції, недоторканності житла, відповідали на загальних підставах.

Кримінальне Уложення 1903 року містило дві глави, куди входили норми, спрямовані на охорону особистих благ людини. Це глави: 28 «Об оскорблении» та 29 «Об оглашении тайн».

Глава 28 Уложення передбачала можливість винного довести істинність розголошених відомостей, які ображають потерпілого, а також те, що розголошення відомостей було виправдано державними чи громадськими інтересами (ст. 537). Водночас, стаття 538 містить роз'яснення, що винний за образу не міг подати докази істинності розголошених обставин і не міг бути звільнений, якщо ці обставини стосуються приватного чи сімейного життя особи і при цьому злочин вчинено шляхом поширення чи публічного виставлення

друкованих творів, листів, зображень або ж через публічний виступ. Варто також зазначити, що у випадку засудження за таку образу, суд на вимогу потерпілого зобов'язувався опублікувати вирок за результатами справи.

Глава 29 Уложення передбачала розголошення різних таємниць. У зазначеній главі розміщувались норми про охорону професійної таємниці (ст. 541), таємниці кореспонденції (ст. 542) та комерційної таємниці (ст.ст. 543–545). Обов'язковою ознакою цих злочинів був їх умисний характер, що й передбачало знання винним як того, що відомості становлять таємницю іншої особи, так і того, що інформація принизлива для неї.

Глава 37 «О преступных деяниях по службе государственной и общественной» передбачала відповідальність службових осіб за розголошення приватної таємниці. У зазначеній главі також були норми про охорону таємниці кореспонденції службовою особою.

Таким чином, Уложення 1903 року характеризувалось більшою систематизованістю норм, спрямованих на охорону особистих благ особи. Поділ злочинів проти честі та гідності на два види свідчить про те, що в цей період уже розрізняли поширення неправдивих відомостей, які принижували честь та гідність особи, та розголошення відомостей, які становили приватну таємницю. Позитивним моментом варто відзначити й те, що в Уложенні встановлювались межі права на приватність, коли винний доводив, що розголошення відомостей було виправдано державними чи суспільними інтересами. Водночас, норми Уложення все – таки характеризувалися надмірною казуальністю, що не можна назвати кращим взірцем для наслідування.

На західноукраїнських землях, які у другій половині XVIII ст. потрапили під владу Австрійської монархії, з 1796 р. у Західній, а з 1797 р. – у Східній Галичині, згодом – на Буковині поширив свою дію Кримінальний кодекс Австрії (скорочено Францішкана), який у 1852 р. був викладений у новій редакції [219, с. 359]. Слід зазначити, що у кримінальному законодавстві Австро-Угорщини відобразився дуалістичний характер держави. Кримінальний кодекс 1852 р. діяв лише в Австрії, в тому числі на Буковині і в Галичині, до введення польського

Кодексу карного 1932 року [278]. Розділ 37 зазначеного КК містив норми про порушення приватної таємниці. Так, статтею 253 було передбачено відповідальність за незаконні відкриття чужого листа, телеграфного чи телефонного повідомлення, приєднання до каналу зв'язку, що служить для передачі повідомлень, а також розголошення набутої в такий спосіб інформації.

В Угорщині ж у 1879 р. був виданий свій Кримінальний кодекс (Угорське кримінальне уложення про злочини й проступки), чинність якого поширювалася на територію Закарпаття [85, с. 150]. Угорське кримінальне уложення про злочини й проступки містило норми про захист честі та гідності як короля і членів королівського дому, так і незнатних людей. За «образу короля», шляхом розповсюдження чи публічного виставлення віршів, друкованих творів чи зображень призначалось покарання у вигляді державної тюрми до трьох років з позбавленням службових прав. За ті самі дії проти члена королівського дому передбачено тюремне ув'язнення до двох років [35]. У зазначеному нормативному акті були й норми, що передбачали злочини проти приватності не тільки першої особи держави. Однак, кримінальна відповідальність встановлювалась тільки для службових осіб. Так, розділ X Угорського кримінального уложення «Нарушение публичними чиновниками личной свободи, неприкосновенности жилища, тайни писем й телеграм», був спрямований на захист приватності людини від посягань з боку державних чиновників, шляхом зловживання ними службовим становищем [35].

Після Лютневої революції, у березні 1917 року, було створено представницький орган українських політичних сил під назвою Української Центральної Ради. У добу Центральної Ради у галузі кримінального права майже у повному обсязі діяло дореволюційне законодавство. У цей період можна відзначити нормативний документ, який захищав честь та гідність дипломатичних представників. Це ухвала Тимчасового уряду «Про відповідальність за ображення дипломатичних представників іноземних дружніх держав» (такими для УНР вважались Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Румунія та інші). Винні в образі верховного правителя такої

держави, її уряду, посла, посланника дією, словом, чи в оприлюднених творах підлягали позбавленню волі на строк до трьох років [220, с. 82]. Після занепаду Української Центральної Ради до влади прийшов гетьман П. Скоропадський (29 квітня 1918 року). Цього ж дня були прийняті «Закони про тимчасовий державний устрій України» [71]. Законодавець того часу правовим засобами намагався захистити приватну сферу Гетьмана. Законопроект «Про захист життя, недоторканності й честі особи Гетьмана всієї України» (27 листопада 1918 р.) передбачав кримінальне покарання за глум над образом Гетьмана, розповсюдження чи прилюдне виставлення творів чи малюнків, образливих для його гідності, вироблення творів чи малюнків, що містять образу або погрозу особі Гетьмана, а також збільшення, переховування чи доставка з-за кордону таких творів, коли розповсюдження, прилюдне виставлення їх не відбулося [220, с. 140].

Гетьманат в Україні не став довготривалою формою українського державного життя. В умовах поглиблення кризи гетьманського уряду, що загрожувала черговою окупацією Україні іноземними військами, Український Національний Союз у грудні 1918 року створив колегіальний управлінський орган – Директорію [220, с. 149]. Велику увагу Директорія приділяла злочинам проти держави. Сюди належали такі дії, що перешкоджали розвитку національної культури, ображали національну честь і гідність тощо. Закон «Про карну відповідальність за образу національної честі і достоїнства» (24 січня 1919 р.) передбачав тюремне ув’язнення за образу словом або вчинком як громадянина УНР, так і особи будь-якої народності УНР [220, с. 194]. Отже, можна підсумувати, що законодавство 1917–1918 років не знало такого об’єкта кримінально-правової охорони, як право на приватність. До злочинів проти особистих благ належали образи, які принижували честь і гідність особи. Під особливим захистом перебували особисті чесноти глав держав.

З приходом в Україну радянської влади ідеї захисту особистих немайнових благ не були популярними, тому кримінально-правові норми, спрямовані на захист приватності, були виключені з кримінального законодавства. У цей час панувала концепція переваги державних та суспільних інтересів над

приватними. Як наслідок, вперше право на охорону приватності, таємниці кореспонденції було закріплено лише Конституцією УРСР 1937 року. Що ж до кримінального законодавства, то захист недоторканності житла, таємниці кореспонденції був відсутній аж до прийняття КК УРСР 1960 року.

Пам'ятками кримінального права відповідного періоду є КК УРСР 1922 року і Кримінальний кодекс УРСР 1927 року. Норми зазначених кримінальних кодексів у цілому суттєво не відрізнялися між собою. КК УРСР 1927 року містив лише ті зміни, які були внесені внаслідок прийняття загальносоюзного кримінального законодавства. Аналіз Кримінального кодексу УРСР 1922 року, який набрав чинності з 15 вересня 1922 року Постановою ВЦВК «Про введення в дію Кримінального кодексу УРСР» (23 серпня 1922 р.) [56, с. 324], дозволяє відзначити такі посягання проти особи та її гідності: образа словом або на письмі (ст. 172) та образа шляхом поширення чи публічного виставлення творів у друкованому вигляді чи зображеннях (ст. 173) [248, с. 27–28].

Наступним етапом у розвитку кримінального законодавства стало прийняття Верховною Радою УРСР 28 грудня 1960 року КК УРСР. У КК ввели нову главу IV «Злочини проти політичних і трудових прав громадян»[78, с. 69], у якій містилися норми про кримінальну відповідальність службових осіб за незаконний обшук, незаконне виселення або інші дії, що порушують недоторканність житла громадян (ст. 130), крім цього, у розділі передбачалась відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень (ст. 131). Згодом цей же Кодекс передбачив покарання за розголошення низки приватних таємниць: розголошення відомостей про проведення медичного огляду на зараження вірусом імунодефіциту людини та його результатів (108-4), розголошення таємниці усиновлення (115-1).

У прийнятому 5 квітня 2001 р. КК України простежується в основному наступність у законодавчому регулюванні розглядуваних питань у порівнянні з Кримінальними кодексами радянського періоду. Однак, новизною характеризується стаття 182, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя. Цією статтею КК України

вперше законодавчо закріпив приватність особи як самостійний об’єкт кримінально-правової охорони. КК України містить низку інших статей, спрямованих на захист окремих аспектів приватного життя людини та громадянина (таємниця усиновлення (удочеріння), лікарська таємниця). Це, своєю чергою, вимагає належного осмислення та оцінки законодавчих новел, що й є предметом дослідження наступних розділів дисертації.

1.4. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності

Аналіз кримінально-правової охорони приватності у зарубіжних державах зумовлений необхідністю кращого розуміння норм вітчизняного законодавства у цій сфері, виявлення його переваг та недоліків, визначення шляхів удосконалення. Тому предметом дослідження в цьому напрямку є норми кримінального законодавства зарубіжних держав, як наших сусідніх, так і низки інших, із сталими демократичними і правовими цінностями. Для порівняння оберемо КК держав, які виникли та розвивались у подібних конкретно-історичних умовах та знаходяться на більш-менш однаковому рівні економічного, соціального, культурного та правового розвитку: (Російської Федерації [247] (далі – РФ), Республіки Латвія [242] (далі – Латвія), Республіки Литви [243] (далі – Литва), Республіки Молдови [244] (далі – Молдова), Естонської Республіки [253] (далі – Естонія), Республіки Грузії [240] (далі – Грузія), Республіки Білорусії [238] (далі – Білорусь), Республіки Казахстан [241] (далі – Казахстан), Республіки Болгарії [239] (далі – Болгарія). Аналіз кримінальних законів відповідних держав доречний з огляду на спільність історії, в тому числі правової. Для повноти дослідження розглянемо правовий досвід охорони приватності у кримінальних законах європейських держав: (Французької Республіки [250] (далі – Франція), Республіки Польща [246] (далі – Польща), Федеративної Республіки Німеччини [250] (далі – ФРН), Швейцарської Конфедерації [251] (далі – Швейцарія), Королівства

Нідерланди [235] (далі – Нідерланди), Республіки Хорватія [63] (далі – Хорватія), Республіки Словенії [62] (далі – Словенія). Також, з огляду на зародження концепції приватності в англоамериканській доктрині, доцільно проаналізувати законодавство кількох штатів Сполучених Штатів Америки, зокрема проаналізуємо КК штатів Нью-Йорк [233] та Каліфорнія [64].

Більшість кримінальних кодексів зарубіжних держав містять норми про охорону інформаційного аспекту приватності. Права, що забезпечують приватість, є конституційними правами людини, тому норми про захист приватності у багатьох кримінальних кодексах зарубіжних держав містяться у главах про злочини проти конституційних та інших особистих прав людини. Зокрема, у такий спосіб розміщені норми у Кримінальному кодексі РФ, Латвії, Молдови, Казахстану. У деяких державах кримінальний закон містить спеціальний розділ або главу: «Злочини проти недоторканності приватного життя» (КК Литви, глава XXIV); «Злочинні діяння в області таємної та приватної сфери» (КК Швейцарії, глава 2 третього розділу); «Порушення недоторканності і таємниці приватного життя» (КК ФРН, розділ 15); «Про посягання на приватне життя» (КК Франції, гл.6, розділ 1).

У Кримінальному кодексі Республіки Білорусь норма про збирання або розповсюдження інформації про приватне життя знаходиться в главі про злочини проти сім’ї та інтересів неповнолітніх (глава 21), а не в наявній в кодексі главі про злочини проти конституційних прав і свобод (глава 23).

У Кримінальному кодексі Нідерландів (розділ V) та Кримінальному кодексі штату Нью-Йорк (параграфи 250.00–250.35) норми про охорону приватного життя розміщені серед злочинів проти громадського порядку. На нашу думку, таке розміщення норм зменшує ефективність забезпечення недоторканності приватності кримінально-правовими засобами. Адже на практиці це може призводити до невиправданої відмови від кримінального переслідування у випадках, якщо посягання на приватне життя не супроводжувалось одночасним порушенням громадського порядку.

Нетрадиційним видається підхід до побудови Особливої частини КК Польщі 1997 року. Зокрема, в ньому сформована спеціальна глава про злочини у

сфері обігу інформації (глава XXXIII), в основу якої покладено норми про охорону всіх видів інформації. Зазначена глава містить норми про розголошення та незаконне використання відомостей, які становлять державну, службову, професійну таємницю, а також відомостей, які знаходяться в державних інформаційних ресурсах. Видається, такий спосіб побудови Особливої частини Кримінального кодексу заслуговує на увагу, потребує подальшого вивчення і може бути згодом використаним у вітчизняному законодавстві.

У більшості держав кримінально-правові норми, які стосуються охорони приватності, знаходяться у кримінальному (карному) кодексі держави. Однак, у ФРН, Франції та окремих штатах США такі норми додатково містяться також і в інших законодавчих актах. Зокрема, у Франції є закон про свободу друку, який встановлює кримінально-правові заборони на опублікування відомостей, які стосуються приватності: наприклад, відомості про встановлення батьківства, розлучення, окремого проживання, абортів тощо [50].

У кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних держав злочин про порушення приватності полягає, здебільшого, у вчиненні такої дії, як збирання конфіденційної інформації про приватне життя. До таких держав належать: РФ, Литва, Латвія, Молдова, Казахстан, Болгарія, Білорусія та Грузія.

Водночас в законодавстві низки розвинутих держав спостерігаються інші способи і супутні ознаки збору відомостей про приватне життя: порушення конфіденційності слова шляхом запису на магнітний носій конфіденційної інформації (КК ФРН, ст. 201); умисне посягання на інтимність приватного життя іншої особи, шляхом перехоплення, фіксації, запису слів або зображень (КК Франції, ст. 226-1); порушення приватної та таємної сфери шляхом використання звукозапису і знімальної апаратури (КК Швейцарії, ст. 179); умисне підслуховування і запис розмови в житловому приміщенні чи в будь-якому іншому місці, з використанням технічних інструментів (КК Нідерландів, п. а.б. ст. 139); умисне, з допомогою технічних засобів, обману чи хитрощів, створення зображення особи, яка знаходиться в житловому приміщенні чи кімнаті, закритої для публіки (КК Нідерландів, п. f. ст. 139); умисне з допомогою будь-якого

механізму, інструменту чи іншого засобу незаконне приєднання до телеграфу, телефонної лінії, кабелю, ознайомлення чи спроба ознайомлення у такий спосіб зі змістом чи значенням будь-якого матеріалу (КК штату Каліфорнії, ст. 631).

Формулювання складів злочинів у такий спосіб, як зазначено вище, можна пояснити традиціями законодавчої техніки у зарубіжних державах. Однак, у таких формулюваннях можна помітити певні недоліки. Зокрема, за межею відповідальності залишаються інші діяння, внаслідок яких отримують інформацію про приватне життя та які становлять не меншу суспільну небезпеку. Це, наприклад, заволодіння документами з метою збору інформації про приватне життя, дослідження приміщень, транспортних засобів з такою ж метою. На нашу думку, термін «збирання» має більше переваг, оскільки він включає всі можливі різновиди того протиправного діяння, яке повинно бути описаним у законі.

Ще одним способом порушення конфіденційності інформації про приватне життя, крім збирання, є поширення чи розповсюдження такої інформації. Для позначення цієї дії в законодавстві зарубіжних держав використовуються такі конструкції: незаконне розголошення або використання відомостей про приватне життя людини (Кримінальні кодекси Литви, Болгарії, Польщі, Грузії, Швейцарії); передача іншій особі відомостей, демонстрація зображень (КК Нідерландів, п. e. g. ст. 139); повідомлення іншій особі та передача третім особам (КК ФРН, ст. 201); передача інформації без дозволу особи (КК Франції, ст. 226-1). Варто відзначити, що в Грузії та Франції спеціально виділено ще й зберігання незаконно добутої конфіденційної інформації про приватне життя. У Кримінальних кодексах РФ, Молдови, Казахстан, Грузії, крім дії «поширення інформації», згадуються окремі способи поширення відомостей – в публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації.

Кримінальна відповідальність за порушення приватності у більшості зарубіжних держав настає, якщо доведено сам факт порушення. В окремих державах настання суспільно небезпечних наслідків є обов’язковою ознакою складу злочину проти приватності. Так, до формальних складів належать злочини

про недоторканність приватного життя у кримінальних кодексах: РФ, Литви, Латвії, Естонії, Молдови, Нідерландів, Швейцарії. До матеріальних складів відносять злочини у кримінальних кодексах Казахстан та Білорусії. До формально-матеріальних складів, якщо наслідки виступають кваліфікуючою ознакою злочину, належать злочини проти приватності в законодавстві Грузії, Болгарії та Молдови. Видається, злочини проти приватного життя виправдано вважають з формальним складом у багатьох зарубіжних державах, оскільки дії, які порушують конституційні, основоположні права, наділені великою суспільною небезпекою.

Особливу позицію щодо цього питання займає законодавець ФРН. Відповідальність за порушення «конфіденційності слова» (ст. 201) настає у тому випадку, якщо опублікування конфіденційної інформації може спричинити шкоду законним інтересам іншої особи. За створення небезпеки заподіяння шкоди внаслідок порушення недоторканності приватного життя настає відповідальність також і за кримінальним законодавством Болгарії (ст. 145) та Польщі (ст. 266). Крім цього, у кримінальних кодексах Франції (ст. 226-6) та ФРН (ст. 201) за замах на вчинення злочинів проти приватного життя встановлено кримінальну відповідальність рівною мірою, як за такі ж закінчені злочини.

Окрім загальної норми про охорону приватності, більшості КК зарубіжних держав притаманно встановлення окремих норм, зокрема про порушення таємниці листування, телефонних розмов, кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер. До таких держав належать: РФ, Литва, Латвія, Естонія, Молдова, Казахстан, Білорусія, Швейцарія, Франція.

У кримінальних кодексах РФ, Болгарії, Білорусії встановлено окремою статтею відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння). За розголошення лікарської таємниці передбачена відповідальність у кримінальних кодексах Казахстан, Білорусії. У інших державах гарантія недоторканності лікарської таємниці, таємниці усиновлення передбачена у загальній нормі про розголошення конфіденційної інформації, яка стала відомою у зв’язку з виконанням службових чи професійних обов’язків.

Встановлення загальної норми про відповідальність особи за розголошення конфіденційної інформації у зв’язку з виконанням цією особою

службового обов’язку чи за професією є більш вдалою, оскільки встановлення окремих видів таємниць та відповідальності за їх розголошення може призвести до невиправданого перевантаження диспозиції та до виникнення прогалин. Так само встановлення переліку суб’єктів вчинення того чи іншого злочину не можна визнати найкращим способом побудови кримінально-правових норм з тієї ж причини, про яку згадувалось вище. У кримінальному законодавстві Литви, Латвії, Болгарії, Грузії, Польщі, Франції, Нідерландів та деяких інших встановлюється відповідальність широкого кола осіб, перелік яких не визначено в законодавстві, за розголошення приватної інформації, яка стала відомою у зв’язку з виконанням професійних обов’язків. Водночас кримінальні кодекси Естонії, ФРН, Словенії, Хорватії передбачають відповідальність окремих осіб за розголошення приватної таємниці, яка стала відомою у зв’язку з виконанням професійних обов’язків. Так, КК ФРН до цього кола осіб відносить: психолога, податкового інспектора, бухгалтера-ревізора, страховика, радника наркологічної служби та із шлюбно-сімейних питань, адвоката, нотаріуса (ст. 203). КК Естонії до суб’єктів цього злочину відносить: лікаря, фельдшера, медсестру, акушера, психолога, адвоката, нотаріуса. Кримінальні кодекси Хорватії та Словенії до суб’єктів розголошення професійної таємниці про приватне життя людини, з-поміж інших, відносять священнослужителів, чого немає в кодексах, які аналізувались вище. Таким чином, кримінальна відповідальність повинна наставати для всіх осіб, які розголосили чужу таємницю, якщо вони відповідно закону зобов’язані були зберігати таємниці, які були їм довірені чи стали відомими. Як позитивний досвід можна навести такі положення кількох кодексів закордонних держав: «умисне розголошення чужої таємниці, вчинене особою, якій відомості були довірені чи стали відомі у зв’язку з виконанням службового обов’язку чи за родом професії» (КК Латвії, ст. 145) або «хто, всупереч приписам закону чи прийнятого на себе зобов’язання розкриє чи використає інформацію, яка стала відомою у зв’язку з виконанням певної функції, роботи, публічної, громадської, господарської чи наукової діяльності…» (КК Польща, ст. 266).

Ще однією особливістю виділяються кілька кримінальних кодексів, у яких злочини проти приватності належать до так званих «справ приватного

обвинувачення». Про це свідчить низка положень зарубіжних кримінальних кодексів, де передбачено, що справи про порушення приватного життя осіб порушуються не інакше як за скаргами самих потерпілих або їхніх представників (КК Польщі, КК Франції, КК ФРН, КК Словенії, КК Хорватії). Цікаво, що за КК Литви такі справи порушуються ще й на вимогу прокурора. Крім цього, у кримінальному законодавстві Литви, Франції за злочини проти приватного життя настає кримінальна відповідальність юридичних осіб.

Значна кількість держав не передбачає диференціації кримінальної відповідальності за злочини проти приватності. У кримінальних законах тих держав, де диференціація проводиться, обставинами, що обтяжують відповідальність, визнаються: використання влади чи службових повноважень (КК РФ, КК Молдови, Казахстану, Білорусії, Польщі, Грузії). Крім цього, в окремих країнах до кваліфікуючих ознак відносять: неодноразовість (КК Грузії, ч. 3 ст. 157); публічне поширення відомостей (КК Казахстан, ч. 2 ст. 142; КК Грузії, ст. 157; КК Молдови, ч. 2 ст. 177); корисливий мотив (КК Грузії, ч. 2 ст. 158; КК ФРН ст. 203); значна шкода (КК Грузії, ч. 2 ст. 158).

Ще однією особливістю є диференціація кримінальної відповідальності у законодавстві зарубіжних держав за розголошення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. Така диференціація простежується у кримінальних кодексах Російської Федерації та Республіки Казахстан. Кваліфікуючою ознакою аналізованого злочину є виготовлення, збут чи одержання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Водночас у КК Естонії законодавець виділив окрему статтю про виготовлення, придбання, зберігання, переміщення, продаж засобів негласного отримання інформації для проведення незаконних оперативно-розшукових дій (ст. 133-2). Законодавець штату Каліфорнії пішов іще далі та встановив кримінальну відповідальність окремою статтею за вироблення, збирання, продаж, придбання, рекламу для продажу, володіння, перевезення, імпорт, постачання будь-яких пристроїв, призначених виключно для підслуховування, перехоплення зв’язку (ст. 635 (а)).

Отже, суспільні відносини у зв'язку з реалізацією прав особи, що забезпечують приватність, визнано об'єктом кримінально – правової охорони законодавством у всіх проаналізованих зарубіжних державах. Встановлення кримінальної відповідальності за порушення інформаційного аспекту приватності є свідченням того важливого значення, яке надають держави охороні приватного життя, підтверджує визнання приватності як сукупності природніх прав людини, які належать усім людям від народження, засвідчує повагу до приватного життя як до однієї з загальнолюдських цінностей.

Висновки до розділу 1

1. Автором концепції приватності (privacy) є американський юрист Л. Брендез, який 1980 року у своїй статті визначив, що ця концепція означає право людини «бути залишеним поза увагою інших» («right to be left alone»). У практиці Європейського суду прийнято виділяти кілька аспектів приватності (інформаційний, комунікативний, просторовий, фізичний), які в сукупності становлять особисті немайнові права особи. Приватність – це та частина життя особи, щодо якої вона встановлює межі та умови ознайомлення, доступу і впливу зі сторони держави, колективних утворень та інших осіб.

2. *Приватність (в інформаційному аспекті)* – це частина життєдіяльності особи, стосовно інформації про яку особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь-яких сторонніх суб'єктів. Обсяг поняття приватності в інформаційному аспекті у кримінальному праві становлять види інформації про приватне життя особи. Зокрема це: 1) конфіденційна інформація про особу (ст. 182 КК України); 2) лікарська таємниця, в тому числі відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.ст. 132, 145 КК України); 3) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст.163 КК України); 4) таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України); 5) банківська

таємниця (ст.ст. 231, 232 КК України); 6) інформація про особу з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (ст. 361-2 КК України); 7) відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); 8) дані досудового слідства або дізнання, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність (ч. 2 ст. 387 КК України).

3. Необхідність кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності зумовлена принципами криміналізації, які виділяють у теорії кримінального права. Зокрема, це соціальні та соціально-психологічні принципи (суспільна небезпека діяння, відносна поширеність, співрозмірність позитивних і негативних наслідків криміналізації) та системно-правові принципи (логічна узгодженість норм із системою кримінального права).

4. Справи про злочини, які посягають на інформаційний аспект приватності, доцільно відносити до справ приватного обвинувачення, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого.

5. Питання охорони інформаційного аспекту приватності в кримінально-правовій науці досліджено недостатньо, наявні ж окремі напрацювання засвідчують існування низки дискусійних питань: 1) визначення поняття приватності; 2) визначення родового і безпосереднього об'єктів та предмета складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності; 3) визначення поняття таємниці кореспонденції та встановлення кола дій, які охоплює поняття «порушення таємниці кореспонденції» (ст. 163 КК України); 4) вирішення питання про доцільність доповнення складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності такими ознаками, як вказівка на наслідки, публічне поширення інформації, корисливі чи інші особисті мотиви; 5) необхідність криміналізації злочинів, що полягають у розголошенні різних приватних таємниць (адвокатської, нотаріальної, сповіді) чи встановлення загальної норми про відповідальність за порушення професійної таємниці.

6. Історія законодавства про захист приватності, зокрема недоторканності житла, таємниці кореспонденції, на території України бере початок тільки з

XIX століття. Це зумовлено тим, що впродовж попереднього історичного періоду кримінальному законодавству були здебільшого відомі такі об'єкти кримінально-правової охорони, як честь та гідність особи. Так, у найдавнішій пам'ятці давньоруського кримінального законодавства – Руській Правді – були відомі норми про такі злочини, як «наклеп» та «образа». З-поміж історичних пам'яток кримінального законодавства варто відзначити Уложення про покарання кримінальні й виправні 1903 року. Попри надмірну казуальність викладу норм заслуговують на увагу положення про обмеження приватності, якщо втручання було виправдано державними чи суспільними інтересами, а також відповідальність за порушення професійної та службової таємниць. Водночас, приватність як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони введено з прийняттям КК УРСР 1960 року, куди було поміщено главу IV «Злочини проти політичних і трудових прав громадян».

7. Порівняльний метод дозволив виокремити низку положень кримінального законодавства зарубіжних держав, які варто вивчати для можливого запровадження у вітчизняному законодавстві. Зокрема, заслуговує уваги такий зарубіжний правовий досвід: 1) розміщення норм про охорону приватності в одному розділі (як це зроблено у КК Польщі). Перевагами такого розміщення норм є можливість уникнути суперечок щодо недоцільності розміщення статей про злочини проти приватності в різних розділах кримінального кодексу, об'єктом яких виступають інші цінності, аніж ті, які порушуються першочергово внаслідок посягання на приватне життя; 2) встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з приватною інформацією службових осіб чи осіб, яким інформація стала відомою у зв'язку з виконанням професійного обов'язку в одній загальній нормі (правовий досвід Республіки Латвії та Республіки Польщі). Як видається, встановлення загальної норми дозволяє уникнути невиправданого перевантаження диспозицій та виникнення прогалин у законодавстві; 3) віднесення кримінальних справ про порушення інформаційного аспекту приватності до справ приватного обвинувачення (як це зроблено в КК Польщі, Франції, ФРН, Словенії, Хорватії).

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРИВАТНОСТІ

2.1. Об’єкт і предмет складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності

Правильне визначення об’єкта складу злочину має важливе теоретичне і практичне значення. Будучи одним із чотирьох елементів складу злочину, об’єкт злочину дає можливість визначити соціальну сутність злочину. У науці кримінального права загальновизнаною є думка, згідно з якою об’єктом складу злочину завжди є те, чому злочином завдається реальна шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди [76, с. 101].

Розвиток учення про об’єкт злочину бере початок ще з дорадянських часів. Найбільш поширеними історичними концепціями об’єкта злочину були твердження, що об’єктом злочину є інтерес, що захищається правом (Р. Ієрінг) [38, с. 165], або об’єкт злочину – норма права. Зокрема, Н.С. Таганцев визнавав об’єктом злочину норму права в її реальному бутті [38, с. 164].

У радянській кримінально-правовій науці ґрунтовне вивчення об’єкта злочину було започатковано А.А. Піонтковським, який сформулював ідею про те, що об’єктом злочину є суспільні відносини. У сучасній юридичній літературі питання об’єкту складу злочину залишаються дискусійними. З-поміж багатьох дискусійних питань поширеним явищем є відсутність єдиного розуміння поняття об’єкта злочину.

Загалом існує кілька підходів до визначення об’єкта складу злочину. Найбільша за кількістю група науковців відстоює позицію, що об’єкт злочину – суспільні відносини [33, с. 126; 70, с. 121; 219, с. 75–76].

Інша група учених вважає об’єктом злочину соціальні цінності [4, с. 11–30; 6, с. 67; 262, с. 51]. Дещо схожою до цієї є позиція С.Б. Гавриша, за якою об’єкт – це правове благо [28, с. 62]. Цікавими видаються також думки:

О.М. Костенка та П.П. Андрушка, які під об’єктом злочину розуміють охоронюваний законом порядок суспільних відносин [38, с. 165], С.Я. Лихової, яка об’єктом складу злочину вважає саме правові відносини [93, с. 573], а також Г.П. Новосьолова, який об’єктом злочину вважає людину, не залежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу [122, с. 66].

Таке різномаїття поглядів на те, що саме виступає об’єктом складу злочину (суспільні відносини, людина, благо, соціальні цінності, правові відносини), є доказом наукової невизначеності у вирішенні головного питання: чому що-небудь може претендувати на роль об’єкта складу злочину? Відзначається, що це питання поставало, але не було вирішене в юридичній літературі ще на початку минулого століття, де на місце об’єкта складу злочину висувалось те, що здатне: а) зазнавати шкоди; б) піддаватися злочинному впливові; в) видозмінюватися; г) порушуватися; д) перебувати під кримінально-правовою охороною [134, с. 339].

Було б неправильно вважати, що серед усіх підходів до визначення об’єкта складу злочину є більш вдалі чи ті, які є хибними. Кожен підхід заслуговує на існування, принаймні в науці жоден критично і повністю не заперечується. Та все ж, видається, є підстави погодитися з думкою П.П. Андрушка, що принциповим є не те, що ми вважатимемо об’єктом злочину, а вирішення питань про: 1) структурні елементи (структуру) названих категорій (термінів), їх зміст та прикладне значення; 2) чи можуть визнаватись об’єктом конкретних злочинів (групи злочинів) окремі структурні елементи (компоненти) того, що визнається об’єктом злочину; 3) як співвідносяться поняття «об’єкт злочину», «об’єкт кримінально-правової охорони», «об’єкт злочинного впливу»; 4) як співвідносяться поняття «об’єкт злочину» та «предмет злочину» і яке місце останнього, як і самого об’єкта злочину, у структурі юридичного складу конкретного злочину; 5) в чому суть шкоди, яка заподіюється об’єкту кримінально-правової охорони, та чи є вона обов’язковою ознакою складів злочинів (як матеріальних, так і формальних), чи лише так званих матеріальних складів злочинів, тобто чи існують безнаслідкові злочини; 6) який механізм

заподіяння шкоди об’єкту кримінально-правової охорони та критерії визначення її розміру [6, с. 66–67].

Аналіз різних точок зору щодо визначення об’єкта складу злочину сягає за межі цього дослідження, тому в цій роботі виходитимемо з найпоширенішого підходу до визнання об’єкта складу злочину як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди або створюючи загрозу завдання такої шкоди.

У юридичній літературі прийнято класифікувати об’єкти складів злочинів. Найбільш визнаною та поширеною в науці кримінального права є класифікація за двома критеріями: 1) залежно від ступеня узагальнення суспільних відносин, які знаходяться під охороною кримінального закону («вертикальна класифікація»); 2) залежно від важливості суспільних відносин, які знаходяться під охороною кримінального закону («горизонтальна класифікація»).

Вертикальна класифікація об’єктів складів злочинів – триступеневий розподіл об’єктів складів злочинів на загальний, родовий та безпосередній. Крім триступеневого, в науці кримінального права виокремлюють чотириступеневий (куди відносять з-поміж уже зазначених видовий об’єкт) та п’ятиступеневий (сюди належить ще й інтегрований (надгруповий, типовий, надродовий) об’єкт) концепції розподілу об’єкта [38, с. 165]. Горизонтальна класифікація об’єктів складів злочинів включає основний безпосередній об’єкт складу злочину та додаткові безпосередні об’єкти складу злочину (обов’язковий додатковий безпосередній об’єкт та факультативний додатковий безпосередній об’єкт). Зазначена класифікація об’єкта складу злочину виступатиме основою визначення об’єктів складів злочинів, що посягають на приватність.

У визначенні **загального об’єкта** складів злочинів, що посягають на приватність, дискусій не виникає. Так, за загальним правилом, об’єктом будь-якого злочину, в тому числі й посягань на приватність, є сукупність найбільш значущих суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом.

Перш ніж визначити родовий об’єкт складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, слід розглянути питання, яке пов’язане із

родовим об’єктом, а саме розташування аналізованих злочинів у системі Особливої частини КК України. За загальним правилом, норми об’єднуються в окремі розділи на основі єдності родового об’єкта – злочини, які посягають на один і той самий родовий об’єкт, має бути об’єднано в одному розділі Особливої частини КК України. Злочини, які посягають на приватність, мають знаходитись у розділі V Особливої частини КК України, зважаючи на його назву «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». У контексті зазначеного, варто звернути увагу на те, що не всі склади злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності, знаходяться в межах розділу V Особливої частини КК України. Так, ст.ст. 132, 145 КК України передбачають відповідальність за розголошення окремого виду приватної таємниці, а саме – лікарської. Однак, відповідні склади злочинів містяться в розділі II «Злочини проти життя та здоров’я особи» Особливої частини КК України і їх об’єктом, на думку законодавця, є не особисті права, а здоров’я людини. Таке розміщення норм означає, що однакові за змістом і спрямованістю діяння передбачені статтями, що поміщені у різні розділи Особливої частини КК України. На зазначену проблему вказував Д.С. Азаров, який слушно пропонує помістити відповідні статті (ст.ст. 132, 145 КК України) до розділу V Особливої частини КК України, адже таке розташування відповідатиме реальній спрямованості посягань [1, с. 105].

Що ж до визначення родового об’єкта злочинів проти інформаційного аспекту приватності, то слід зазначити, що поняттям родового об’єкта охоплюється коло однорідних або тотожних суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом норм кримінального закону. Однорідність суспільних відносин визначається на основі певних критеріїв. Серед них: тотожність або схожість учасників відносин, збіг або схожість прав і обов’язків (соціальних інтересів), що становлять зміст цих відносин.

У юридичній літературі не визначають поняття родового об’єкта злочинів, що посягають на приватність. Трапляється тільки визначення родового об’єкта групи злочинів, у тому числі й проти приватності, які знаходяться в розділі V

«Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» Особливої частини КК України. Зокрема, родовим об’єктом відповідної групи злочинів називають конституційні права і свободи людини і громадянина [74, с. 105] або сукупність прав та свобод громадян України, іноземців та осіб без громадянства, котрі охороняються кримінальним законодавством від злочинних посягань [114, с. 298].

Таке визначення є надто широким, охоплює всю сукупність прав особи (особистих, політичних, соціально-економічних). Це викликає труднощі у встановленні особливостей суспільних відносин, які виникають у зв’язку з реалізацією окремих прав, які поставлені під охорону КК України.

Тому, для визначення родового об’єкта складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, необхідно проаналізувати структуру суспільних відносин, змістом яких виступають права та обов’язки у сфері приватності. У філософській і правовій науці найбільш поширеною є думка, відповідно до якої структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб’єкти (носії) відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини (у дослідженні предмет суспільних відносин і предмет складу злочину – це різні правові явища. Предмет відносин – це структурний елемент суспільних відносин. Предмет складу злочину, що існує поряд із об’єктом – самостійна факультативна ознака складу злочину); 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [76, с. 102].

Визначаючи суб’єктний склад суспільних відносин, які виникають у зв’язку з реалізацією приватності, необхідно виходити з специфіки прав, які забезпечують приватність та які мають природний характер, як і будь-яке особисте немайнове благо. Суб’єктами (носіями) особистих прав, що забезпечують приватність, є будь-який член суспільства. Природний характер прав указує на те, що ними наділені як повнолітні дієздатні особи, так і неповнолітні й малолітні особи, дієздатність яких обмежена. Права, які становлять приватність, повинні здійснюватись їх носіями (суб’єктами) самостійно, особа сама повинна вчиняти юридично значущі дії, які спрямовані на здійснення зазначених прав. В окремих випадках, коли особа не може

самостійно здійснювати свої права (малолітство, старість), в її інтересах можуть діяти законні представники (ч. 1 ст. 272 ЦК України від 16.01.2003 р. [269]). У контексті визначення суб'єктів (носіїв) права на приватність виникає запитання, чи є потерпілий обов'язковою ознакою аналізованих складів злочинів. У цьому разі слід відзначити, що питання про потерпілого від посягань на приватність не поширюється на всі випадки втручання у приватне життя (наприклад, збут баз із персональними даними). Крім того, поняття та значення особи потерпілого при кваліфікації злочинів вирішується, якщо потерпілий є обов'язковою ознакою складу злочину, а це тоді, коли про нього безпосередньо вказується в диспозиції статті чи це випливає з її змісту. У статтях, що передбачають злочини проти приватності, законодавець не передбачив ознаку «потерпілого».

Усі суспільні відносини залежно від особливостей їх предмета необхідно поділяти на дві групи: матеріальні та нематеріальні. Предметом, з приводу якого існують суспільні відносини, у межах нашого дослідження виступає приватність, що становить межі та умови щодо нагромадження, зберігання, впливу і розповсюдження інформації про своє життя та недоторканності цієї інформації при її передачі за бажанням самим носієм права.

Зміст суспільних відносин становить коло кореспондуючих прав і обов'язків суб'єктів відповідних відносин. З точки зору загальної теорії права зміст будь-якого суб'єктивного права становить сукупність повноважень суб'єкта. Сукупність повноважень, які складають зміст приватності, можна визначити так: 1) можливість реалізовувати права, що забезпечують реалізацію приватності (здатність бути носієм прав, право визначати власну поведінку у сфері приватності); 2) можливість самому визначати приватність; 3) можливість ознайомлювати інших осіб з обставинами свого приватного життя (коло тих осіб, що можуть володіти інформацією про особу, обсяг і зміст цієї інформації в межах, передбачених законом. Водночас в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини це право може бути обмежене); 4) можливість збереження у таємниці обставин свого приватного життя (не розголошувати обставини свого приватного життя самостійно, а також вимагати такого

нерозголошення від інших осіб, які володіють такою інформацією); 5) можливість вимагати захисту приватності (можливість застосувати передбачені законом засоби впливу на особу, яка порушила, створила загрозу порушення приватності).

З огляду на викладене, пропонуємо під **родовим об'єктом** аналізованих складів злочинів розуміти суспільні відносини, що існують у зв'язку з реалізацією немайнових прав особи. Таке визначення родового об'єкта охоплює сукупність суспільних відносин, пов'язаних із реалізацією політичних, соціально-економічних, інших особистих прав, у тому числі права на приватність.

У межах визначеного родового об'єкта можуть бути виділені видові об'єкти або, що те саме, спільні ознаки безпосередніх об'єктів злочинів проти інформаційного аспекту приватності. Зважаючи на те, що предметом нашого дослідження є не всі аспекти приватності, а злочини, які посягають на інформаційний аспект приватності, поряд із визначенням родового об'єкта злочинів проти приватності, доцільно виокремити ще й видовий об'єкт таких посягань. Це дозволить підкреслити специфіку досліджуваних відносин. Видовий об'єкт становить групу суспільних відносин одного роду, які охороняються групою норм кримінального закону. Для такої групи властива наявність спільного інтересу. Однак, як зазначав В.Я. Тацій, виділення самостійного видового об'єкта не повинно суперечити трискладовій класифікації складів злочинів, а навпаки, має право на існування тільки всередині неї. При цьому, виокремлення видового об'єкта додасть більшу злагодженість системі кримінального закону і сприятиме більш правильному його застосуванню [218, с. 88]. Тому, в межах нашого дослідження **видовим об'єктом аналізованих посягань** пропонуємо визначити суспільні відносини у сфері реалізації приватності (в інформаційному аспекті). Інші аспекти приватності також становлять самостійні видові об'єкти, однак їх аналіз виходить за межі нашого дослідження.

Повертаючись до «вертикальної класифікації» об'єктів складів злочину, слід згадати останній рівень класифікації – безпосередній об'єкт, тобто конкретні суспільні відносини, на які безпосередньо посягає суб'єкт злочину, яким завдається шкода.

У юридичній літературі найбільша увага прикута до визначення безпосереднього об’єкта складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Безпосереднім об’єктом відповідного складу злочину, деякі вчені називають право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [54, с. 77; 119, с. 456; 74, с. 121], або ж суспільні відносини, що забезпечують недоторканність приватного життя чи право на недоторканність приватного життя [29, с. 31; 57, с. 8; 118, с. 195; 270, с. 10]. Інші дослідники пропонують безпосередній об’єкт аналізованого складу злочину визначати як право на конфіденційність інформації [93, с. 262], або право власності на конфіденційну інформацію про особу [41, с. 7].

Зазначені визначення безпосередніх об’єктів зумовлюють низку зауважень. У першому випадку, на думку науковців, статтею 182 КК України охороняються такі особисті блага, як право на недоторканність приватного життя, сімейну таємницю. Однак, учені не зважають на те, що сімейна таємниця є складовою приватного життя. Крім того, у змісті цієї статті йдеться про незаконні дії з конфіденційною інформацією про особу, тобто тільки про один із аспектів приватного життя, хоча назва відповідної статті «Порушення недоторканності приватного життя» свідчить, що відповідною нормою охороняється приватність загалом. Щоб узгодити назву ст. 182 КК із змістом, можна її сформувати так: «Порушення недоторканності інформації про особу». У другому випадку формулювання безпосереднього об’єкта складу злочину як права на конфіденційність інформації чи права власності на конфіденційну інформацію про особу не підкреслює особливість особистого немайнового блага на невтручання у приватне життя, через вплив на предмет цього злочину (конфіденційну інформацію про особу).

Стаття 182 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії з конфіденційною інформацією про особу. Водночас, у КК України передбачено відповідальність за незаконні дії з окремими таємницями про особу, що також складають приватність. Викладене зумовлює необхідність визначити безпосередні об’єкти відповідних складів злочинів.

Охорона права на таємницю кореспонденції передбачена статтею 163 КК України «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер». Основний безпосередній об'єкт аналізованого складу злочину в літературі визначають як право громадянина на таємницю його особистої інформації і кореспонденції [117, с. 302] або право на таємницю особистої кореспонденції [23, с. 18], або конституційне право громадян на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [119, с. 423; 259, с. 16]. Погоджуючись із формулюванням основного безпосереднього об'єкта цього складу злочину як суспільних відносин у зв'язку з реалізацією права громадянина на таємницю кореспонденції, все ж можна сказати, що недоліком є вказівка на право саме «громадянина». Буквальне тлумачення таких формулювань може призвести до того, що таємниця кореспонденції іноземних громадян чи осіб без громадянства не охороняється кримінальним законом. Таке положення суперечить Конституції України та міжнародним нормативним актам у галузі прав людини.

Основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого статтею 168 КК України, називають інтереси сім'ї та осіб (дітей), яких було усиновлено (їх всебічний фізичний, психічний та соціальний розвиток) [54, с. 59; 119, с. 432; 193, с. 116], або правовідносини, які складаються з приводу охорони таємниці усиновлення [93, с. 263].

Правильнішим видається другий підхід, оскільки чітко відображає основну цінність, що поставлена під охорону зазначеною нормою кримінального закону, якою виступають відносини, що існують у зв'язку з забезпеченням недоторканності приватної таємниці – таємниці усиновлення (удочеріння). Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину, відповідно, можуть виступати інтереси сім'ї, життя і здоров'я особи.

У юридичній літературі основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбачений ст. 132 КК України визначають як встановлений порядок надання інформації про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, права і свободи громадян [119,

с. 313], а ст. 145 КК України – порядок збереження лікарської таємниці, який забезпечує належний стан здоров'я [119, с. 342]. Найточніше, видається, визначив основний безпосередній об'єкт аналізованих складів злочинів Д.С. Азаров, який сформулював його як суспільні відносини у сфері забезпечення недоторканності приватного життя особи в частині збереження конфіденційної інформації про неї [1, с. 105]. Здоров'я особи не може бути визнано головним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145 КК України. Воно може виступати лише додатковим безпосереднім об'єктом відповідних злочинів.

Аналіз об'єкта складів злочинів, які посягають на приватність, обов'язково передбачає визначення предмета відповідних складів злочинів. Кримінально-правове значення предмета складу злочину полягає, насамперед, у тому, що встановлення його ознак дозволяє відмежувати один злочин від інших злочинів чи правопорушень, встановити співвідношення із суміжними складами злочинів. Врешті, встановлення ознак предмета складу злочину забезпечує правильну кваліфікацію злочинного діяння за відповідною нормою кримінального закону. У науці кримінального права було розгорнуто кілька ідей щодо визначення місця предмета злочину серед елементів складу злочину. Так, деякі науковці вважають, що предмет злочину є складовою об'єкта злочину, а інколи навіть ототожнюється з ним, чи виступає будь-яким структурним елементом суспільних відносин, що охороняється кримінальним законом [32; 133]. Однак, ототожнення предмета посягання з об'єктом злочину зумовлює чимало дискусій. Зокрема, спірним є питання щодо тих предметів, відносини з приводу яких не охороняються кримінальним законом (наприклад, підроблені грошові знаки – ст. 199 КК, неправдива інформація – ст. 238 КК). Інший підхід до проблеми виражається в тому, що предмет злочину – це незалежна від об'єкта ознака складу злочину, що характеризує об'єктивну сторону [86, с. 64; 109, с. 76]. Ще одна концепція, яка є найбільш поширеною серед науковців щодо місця предмета злочину полягає в тому, що предмет злочину визнається факультативною ознакою складу злочину. Так, предмет злочину як

факультативну ознаку об’єкта злочину розглядає А.В. Наумов. Науковець вважає предметом злочину матеріальні предмети зовнішнього світу, на які безпосередньо впливає злочинець, здійснюючи злочинне посягання на відповідний об’єкт [120, с. 153]. Дещо схожою є позиція П.С. Матишевського, який зазначає, що предметом злочину є речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на блага, що належать суб’єктам суспільних відносин [105, с. 104]. У цілому, слід погодитись із позицією вчених, що предмет є факультативною ознакою складу злочину. Однак, так називати предмет можна стосовно загального поняття складу злочину. Водночас, в аналізованих посяганнях проти інформаційного аспекту приватності предмет (інформація) є обов’язковою ознакою складів злочинів.

У науці кримінального права наводять й інші визначення предмета злочину. Так, М.Й. Коржанський визначає предмет злочину як конкретний матеріальний об’єкт, у якому виявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об’єкта злочину), впливом фізичної або психічної дії на який заподіюється суспільно небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин [70, с. 122]. На думку Є.В. Фесенко, предмет злочину – це один із різновидів людських благ, матеріалізоване утворення, безпосередньо діючи (впливаючи) на яке способом його вилучення, знищення, створення, зміни вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на охоронювані законом цінності [261, с. 76].

Для всіх зазначених дослідників спільним у визначенні предмета складу злочину є те, що вони розуміють предмет як річ матеріального світу, у зв’язку з якою чи з приводу якої вчиняють злочин. Інформація, за незаконні дії щодо якої передбачено кримінальну відповідальність у злочинах проти приватності, не є річчю матеріального світу. Це викликає запитання: чи може інформація визнаватись предметом злочину, або чи може визнаватись предметом злочину тільки носій цієї інформації?

Щоб відповісти на ці питання, слід звернутися до філософського розуміння інформації та її матеріального носія. У філософській літературі сформувалася стійка традиція розглядати поняття «інформація» на основі

філософської категорії відображення. Інформація розглядається як відображення об'єктивного світу і без відображення не існує [254, с. 286]. Відображення, яке є атрибутом, необхідною властивістю матерії – це здатність матерії відтворювати особливості об'єктів, які на неї впливають.

Другою ознакою інформації є різномаїття [254, с. 287]. Таким чином, інформація постає перед нами з позиції філософії як відображення різномаїття, як одна з численних властивостей матерії, яка перебуває у русі. Як правило, під матеріальним носієм розуміють матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких інформація знаходить своє відображення у вигляді символів, сигналів, образів, технічних рішень і процесів, створюючи тим самим можливість для її накопичення, збереження, передачі та використання [274, с. 35].

У філософії матеріальним носієм інформації вважаються будь-які матеріальні об'єкти, включаючи людину. Навіть тоді, коли інформація становить відображення свідомістю людини об'єктивного світу, вона існує лише в єдності з певними нейрофізіологічними процесами, тобто має свій матеріальний носій [254, с. 37]. Отже, людина може виступати матеріальним носієм, чи, як зазначає І.О. Юрченко, «джерелом інформації» [275, с. 18].

Відтак, у філософії існує загальноприйняте положення, відповідно до якого інформацію неможливо представити без певної матеріальної основи. Інформація є атрибутом матерії (властивістю) і невіддільна від неї. Інформація ідеальна за змістом і матеріальна за формою. У багатьох випадках визнання нерозривного зв'язку інформації та її матеріального носія призводить до ототожнення ідеальної інформації з її матеріальним носієм, у результаті чого сама інформація вважається матеріальним об'єктом (наприклад, майном). У інших випадках, вважається, що інформація може існувати в ідеальному вигляді, без матеріального носія (наприклад, при усному розголошенні).

На думку І.О. Юрченко, цих двох крайнощів слід уникати. Інформація завжди має свою матеріальну основу, своє джерело, без якого вона не існує. Та це не означає, що інформація є річчю матеріального світу. У багатьох випадках

не важливо, на яких носіях зафіксовані ті чи інші відомості (наприклад, при розголошенні приватних таємниць значення має зміст таємниці, а не форма, у якій вона виражена) [274, с. 40].

Теорія кримінального права не уникнула двох вищезазначених крайнощів у розумінні предмета складу злочину – інформація чи її носій. Так, деякі науковці вважають предметом складу злочину уречевлений елемент матеріального світу, впливаючи на який, винний здійснює посягання на об'єкт злочину [87, с. 216; 232, с. 142]. Інші ж не вбачають підстав для заперечення визнавати не тільки матеріальне, але й ідеальне предметом злочину [134, с. 344].

Варто наголосити, що поняття предмета злочину пов'язано з двома ознаками: 1) те, у зв'язку з чим чи з приводу чого вчиняють злочин; 2) те, на що можна безпосередньо впливати. Злочинне посягання на інформацію можливо вчинити тільки шляхом впливу на її джерело (носій). Але це не означає, що предметом злочину слід визнавати її носій, оскільки посягання вчиняють щодо певних відомостей, а не з приводу їхнього носія.

Виходить, що двома цими ознаками, що характеризують той чи інший предмет злочину, не володіють ні інформація, оскільки на неї неможливо безпосередньо впливати, ні носій цієї інформації, позаяк злочин вчиняють не у зв'язку з ним. Отже, тільки відповідні ознаки в сукупності можна застосувати до такої категорії, як «інформація, закріплена на матеріальному носієві».

Збирання і розповсюдження інформації усно можна передбачити як взаємозв'язок двох матеріальних об'єктів, при якому відбувається передача відомостей. Так, відомості про приватне життя можуть бути зафіксовані на певному носієві (в особистому листі, на фотографіях, відео, інших технічних приладах), а можуть бути закріплені в пам'яті людини.

Варто зазначити, що в сучасній літературі з кримінального права дедалі частіше спостерігається відхід від розуміння предмета складів злочину лише як речі матеріального світу. Зокрема, новизною у цій частині характеризується поняття предмета складу злочину, яке пропонує О.Е. Радутний. Науковець під предметом складу злочину розуміє речі або інші явища об'єктивного світу

(інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діянні особи ознак складу конкретного злочину [189, с. 10]. Ще один дослідник Є.В. Лащук вважає, що предмет злочину знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами) [89, с. 8]. За такого підходу до визначення предмета злочину автор до нього відносить інформацію, електричну, теплову та інші види енергії.

У сучасній юридичній літературі обґрунтовується визнання предметом складу злочину комп'ютерної інформації. Зокрема, М.В. Рудик наводить аргументи щодо необхідності разом із речами матеріального світу визнавати предметом злочину й інші матеріальні утворення, зокрема комп'ютерну інформацію, що зафіксована на матеріальному носієві [199, с. 4].

Н.А. Розенфельд, вважає, що комп'ютерна інформація може бути віднесена до віртуального предмета, під яким розуміється такий предмет об'єктивного світу, який створений за допомогою спеціальних методів та (або) способів, є фізично відсутнім, але має зовнішнє представлення або може набути такого представлення, за допомогою спеціальних методів або способів впливу [193, с. 9].

М.П. Бікмурзін визначає предмет злочину як зазначений в законі предмет матеріального світу чи інформацію, шляхом створення яких чи впливу на які винний безпосередньо здійснює посягання на об'єкт злочину [13, с. 80]. При чому, вчений влучно зазначає, що не можна інформацію зводити лише до її форми, адже матеріальний носій інформації без його наповнення нею не становить інтересу.

Не заперечують проти того, щоб визнавати предметом злочину не тільки речі матеріального світу, й автори коментаря Кримінального кодексу України, які предметом визнають теплову чи електричну енергію (ст. 188-1 КК), конфіденційну інформацію про особу (ст. 182 КК) чи відомості про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК), або відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 232 КК) [119].

Вищезазначені позиції науковців про відхід від розуміння предмета складу злочину як речі матеріального світу об'єднує те, що всі вони визнають предметом складів злочинів інформацію. Дослідження науковців ґрунтуються на філософському розумінні матерії. Зокрема, М.П. Бікмурзін зазначає, що матерія на відміну від речі – це філософська категорія для окреслення об'єктивної реальності, яку дано людині в її відчуттях, яка копіюється, фотографується, відображається нашими почуттями, існуючи незалежно від них [13, с. 49]. О.Е. Радутний керується філософським положенням, згідно з яким матерія лише до другої половини XIX століття ототожнювалась із річчю. Згодом, з розвитком науки, з'ясувалося, що кожне силове поле містить енергію, а тому не може розглядатись як особлива форма матерії. Тобто до розуміння матерії як речі було додане розуміння її як поля (електромагнітного чи гравітаційного), що не виключає й інші невідомі науці види матерії. Важливо, що матеріальна субстанція не може бути зведена до якого-небудь конкретного виду матерії, а всі сукупні види матерії становлять об'єктивну реальність [190, с. 95].

Для позначення предмета злочинів проти інформаційного аспекту приватності законодавець використовує такі поняття, як конфіденційна інформація (ст. 182 КК); відомості про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК); таємниця (ст.ст. 145, 163, 168 КК).

У статтях кримінального закону, які передбачають посягання на відомості про приватне життя не вказується про вид носія інформації. Мета створення відповідних норм – забезпечити конфіденційність змісту відповідних відомостей.

У злочинах проти інформаційного аспекту приватності законодавець надає кримінально-правове значення власне інформації, безвідносно до її носіїв. Наприклад, такі склади злочинів, передбачені ст. 132 КК «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби»; ст. 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці»; ст. 168 «Розголошення

таємниці усиновлення (удочеріння)», мають місце при будь-якому способі розголошення таємних відомостей, як на матеріальних носіях (пересилання документів, відправлення електронного листа), так і в усній формі. Визнання предметом злочинів документів, що містять зазначені таємниці, означало б, що за умови розголошення відповідної інформації в усній формі, ці злочини не мали б свого предмета. За такого стану речей виключалась би кримінальна відповідальність за ці посягання.

Отже, специфічність інформації як предмета складу злочину зумовлює необхідність визначити притаманні тільки їй властивості. Серед багатьох ознак інформації, які виділяють дослідники [12; 84; 104; 144], можна назвати такі:

1) інформація як така є властивістю матерії;

2) інформація може відображатись, поширюватись, відтворюватись шляхом фіксації на різноманітних матеріальних носіях;

3) інформація наділена властивостями товару. Тобто піддається вартісній оцінці (однак, вартість визначається не стільки затратами на її створення, а здебільшого, залежить від її актуальності, розміром втрат від незаконного заволодіння інформацією).

Тому, є підстави зробити висновок, що злочини проти інформаційного аспекту приватності можуть бути вчинені як за допомогою технічних пристроїв, документів, так і в усній формі шляхом спілкування. Визнання інформації предметом складу злочину надасть можливість більш дієво охороняти багато об’єктів складів злочинів, оскільки позбавить законодавця необхідності наводити в диспозиції кримінально-правової норми перелік конкретних матеріальних носіїв інформації. Такі переліки необґрунтовано загромаджують закон і не є вичерпними.

Таким чином, зважаючи на сучасну тенденцію про відхід від розуміння предмета складу злочину виключно як речі матеріального світу, вважаємо, що доцільно визнавати інформацію предметом складу злочину. А тому під предметом складу злочину слід розуміти речі або інші явища об’єктивного світу

чи матеріальні цінності, з приводу властивостей яких чи шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють злочин. У цьому випадку інформація як різновид буття не протиставляється речам, але розкриває матеріальну сутність предмета глибше, оскільки матерія – це не тільки речі, але і об'єктивна реальність, що існує поза та не залежно від людської свідомості й відображається нею [190, с. 95].

У статтях КК, які передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності, безпосередньо міститься вказівка на конфіденційну інформацію про особу, або таємницю, тому у зв'язку з вищевикладеним є всі підстави визнавати конфіденційну інформацію про особу та приватну таємницю предметом відповідних складів злочинів.

З огляду на вищенаведене, визначивши свій підхід до розуміння предмета складу злочину, вважаємо доцільним вказати всі ознаки предмета аналізованих складів злочинів. До них віднесемо фізичну, юридичну та соціальну (економічну).

1. *Фізична ознака.* Інформація про особу, яка охороняється законом, не може бути зведена до її матеріального носія, до своєї зовнішньої форми. Вона існує не залежно від волі й свідомості суб'єкта.

2. *Соціальна ознака.* Інформація про особу становить певну цінність для суб'єктів-власників такої інформації. Речі або інші матеріальні утворення, які не мають цінності (не оцінюються), не можуть бути предметом злочину.

3. *Юридична ознака.* Ця ознака вказує на обов'язковість інформації як елемента складу злочину. Інформація про особу (лікарська таємниця, таємниця усиновлення (удочеріння), конфіденційна інформація про особу) прямо вказується як предмет відповідних злочинів у кримінальному законі.

Встановлення в Особливій частині КК України кримінальної відповідальності за незаконні дії з різними приватними відомостями (конфіденційною інформацією про особу, відомостями про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, лікарською таємницею, таємницею

усиновлення (удочеріння), таємницею листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції) призводить до необхідності з'ясування кола відомостей, які становлять їх зміст, їх співвідношення між собою, а це, своєю чергою, передбачає звернення до норм міжнародного, конституційного, сімейного, цивільного права.

Першочергово слід з'ясувати поняття «інформація про особу» та визначити режим доступу до цього виду інформації. Крім того, належить встановити співвідношення «інформації про особу» з суміжними поняттями, шляхом вказівки на які сконструйовані склади злочинів проти приватності: «конфіденційна інформація про особу» (ст. 182 КК України) і «таємниця» (ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України).

Під поняттям «інформація про фізичну особу» (персональними даними) законодавець розуміє відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 11 ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року (в редакції закону від 13.01.2011 р.) [171]). До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Частково вирішенню питання про визначення інформації про особу присвячене Рішення КС України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 ЗУ «Про інформацію» та статті 12 ЗУ «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка). У пункті 1 резолютивної частини цього рішення зазначено, що «…до конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані)» [191; 271, с. 13].

Таким чином, відсутній вичерпний перелік відомостей, що можна віднести до інформації про особу. Закон також не визначає порядок визнання тих чи інших відомостей про особу конфіденційною інформацією. Крім того, з огляду на рішення КС України інформація про особу належить до конфіденційної інформації. На такий режим інформації про особу вказано також у ст. 32 Конституції України та ст. 182 КК України.

Водночас, відповідно до ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року [167], інформація про особу (персональні дані) за режимом доступу є інформацією з обмеженим доступом. Стаття 21 ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року (в редакції закону від 13.01.2011р) [170] встановлює, що інформація з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова. Аналогічно, такі ж види інформації з обмеженим доступом визначено і статтею 6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [157]. Отже, якщо зважати на те, що інформація з обмеженим доступом є трьох видів (конфіденційна, таємна та службова), то інформація про особу може бути як таємна, так і конфіденційна, а також службова. Це зумовлює необхідність встановити співвідношення між зазначеними поняттями.

Визначення понять конфіденційна інформація, таємниця, службова інформація містяться в ЗУ «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [157]. Так, відповідно до положень зазначеного Закону конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб’єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу, передбачену законом, таємницю. До службової інформації належить, зокрема, інформація, зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці, а також внутрівідомча службова кореспонденція, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов’язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень.

Таким чином, особливістю таємниці є те, що вона на відміну від конфіденційної інформації повинна бути завжди передбачена законом. Особливістю конфіденційної інформації є те, що власник такої інформації має право самостійно встановити режим доступу до неї. Службова інформація

отримується або створюється суб'єктами владних повноважень і не належить до передбаченої законом таємниці. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, складається органами державної влади, місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень із урахуванням критеріїв віднесення такої інформації до інформації з обмеженим доступом.

Однак, питання про віднесення інформації про особу до відповідного виду залишається дискусійним. Так, П.П. Андрушко вважає, що відомості, які становлять професійну таємницю певних категорій осіб, завжди повинні визнаватися такими, що є конфіденційною інформацією про особу [5, с. 44–45]. Іншої думки О. Соснін, К.І. Бєляков, Ю.П. Мірошник, які вважають можливим перехід конфіденційної інформації в категорію таємної, якщо до моменту передачі у відання відповідних органів власник визнав її конфіденційною. У такому випадку, на думку авторів, скасування обмеження доступу до інформації як до таємної не скасовує її належності до категорії конфіденційної [11, с. 171–177; 207, с. 53–60].

Аналіз галузевого законодавства дозволяє зробити висновок, що режим таємної інформації про особу поширюється на відомості, які є предметом приватної таємниці, і які повідомляються представникам певних професій – професійна таємниця чи службова інформація: банківська, лікарська, нотаріальна, усиновлення, адвокатська, досудового слідства тощо. У такому випадку окремими законами на осіб покладається обов'язок не порушувати відповідну таємницю.

Отже, таємниця становить відомості, стосовно яких існує обов'язок нерозголошення, визначений певним законом. Своєю чергою, конфіденційна інформація – це інформація, яка не підлягає розголошенню, доступ до якої через ті чи інші причини обмежується її власником. Службова інформація є окремим різновидом інформації з обмеженим доступом, яка отримується або створюється суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків і не віднесена до якоїсь із визначених законом таємниць. Графічно це можна зобразити такою схемою:

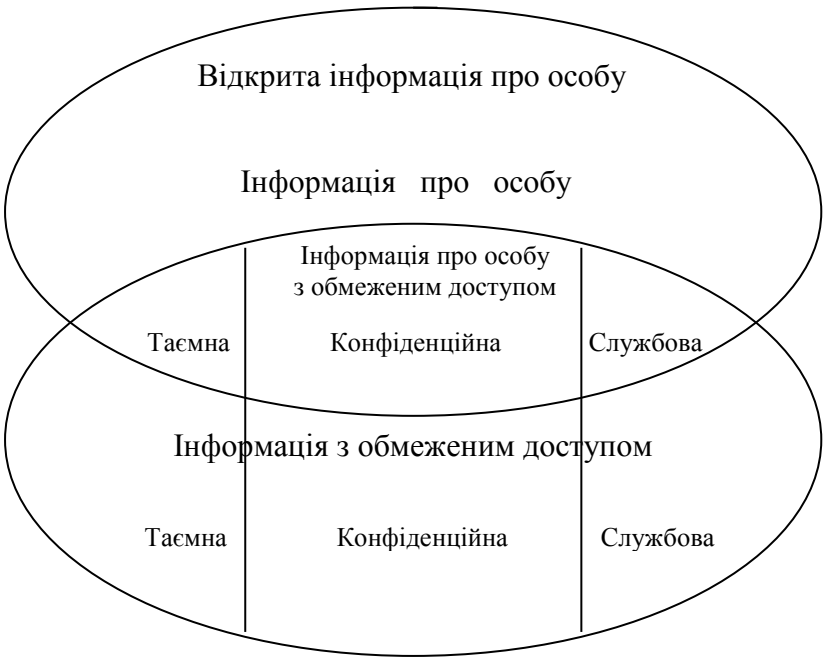

Мал. 2.1 Співвідношення понять: інформація про особу, конфіденційна інформація про особу, таємниця, службова інформація

У юридичній літературі не досягнуто єдності щодо визначення предмета складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Так, на думку деяких науковців, предметом цього складу злочину може бути будь-яка конфіденційна інформація про особу: незаконно одержана (зібрана), документована, яка стала відома певним особам у зв'язку з виконанням ними професійних чи службових обов'язків [5, с. 44; 91, с. 99]. Дещо іншої позиції дотримується Л.П. Брич, яка вважає, що для визначення поняття «конфіденційна інформація про особу» як предмета відповідного складу злочину, повинна застосовуватися сукупність об'єктивного і суб'єктивного критеріїв: 1) це інформація про факти, які мали місце в реальній дійсності; 2) розповсюджена інформація повинна бути об'єктивно таємною, нікому невідомою [22, с. 137]. Ю.І. Дем'яненко визначила предмет злочину, передбаченого ст. 182, як конфіденційну інформацію про особу, яка є: 1) у практичному плані – окремо існуючим предметом із специфічними ознаками матеріальності, з яким вчиняється кожна із зазначених у цій статті незаконних дій; 2) в юридичному плані – одночасно: а) предметом

суспільних відносин, які охороняються ст. 182 КК; б) самостійною обов'язковою ознакою складу злочину, яка розглядається у сукупності з об'єктом злочину, характеризує його об'єктивну сторону [41, с. 9]. У Науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України конфіденційна інформація (як предмет злочину, передбаченого ст. 182 КК) визначається як відомості про приватне життя особи, що становлять її особисту чи сімейну таємницю (зокрема, інформація про освіту, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані про особу) і поширюються за її бажанням відповідно до передбачених нею умов [119, с. 434].

Особливість правового режиму цієї інформації полягає в тому, що законодавство допускає можливість збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи лише за згодою цієї особи. Тобто, особа має право залежно від своїх інтересів та мети давати чи не давати згоду на збирання, зберігання, використання та поширення відомостей про неї (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані). При цьому, особа самостійно визначає, які її персональні дані належать до сфери конфіденційної інформації. З вищенаведених положень можна виокремити такі ознаки конфіденційної інформації:

1) це відомості, що стосуються приватного життя конкретної особи чи осіб, в тому числі і систематизовані дані про велику кількість осіб;

2) особа, якої стосуються відомості не бажає їх розголошення, збирання, зберігання, поширення незалежно від мотивів, у тому числі через те, що такі дії можуть поставити особу, якої вони стосуються, в незручне становище, завдати шкоду її стосункам з близькими та оточуючими, бути предметом шантажу, перешкодити кар'єрному росту тощо;

3) особа сама визначає режим їх зберігання, поширення та можливість ознайомлення з ними інших осіб;

4) відомості не є загальновідомими і будь-яка особа не може отримати їх із загальнодоступних джерел;

5) за незаконне їх збирання, зберігання, використання та поширення передбачена кримінальна відповідальність.

Варто зазначити, що далеко не вся інформація про особу може бути визнана конфіденційною в контексті статті 182 КК України, інакше це призвело б до необґрунтованого розширення меж кримінальної відповідальності. Насамперед, це пояснюється тим, що прояви людської життєдіяльності надто різноманітні і раз і назавжди зафіксувати їх усіх не лише нереально, але і недоцільно. Ще одна причина полягає у тому, що кожна людина не схожа на інших, і те, що для одного є глибоко сокровенним, може не бути таким для іншого. В юридичній літературі пропонують окремі підходи до вирішення проблем з кваліфікацією посягання на конфіденційну інформацію про особу.

Один підхід полягає у тому, що поширювати інформацію про особу не можна, якщо є пряма вказівка на це в законі, якщо її немає – можна [72, с. 183–184]. Проте, цей підхід не допомагає розв’язати проблему щодо кримінально-правової охорони інформації про особу, оскільки норма щодо відповідальності за порушення її режиму існує, але сам зміст її не визначений. Слушним видається інший підхід, який запропоновано у підручнику «Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть» під редакцією О.І. Рарога: «Що є особистою чи сімейною таємницею – це питання, що вирішується особою, якої воно стосується. Суд може погодитися чи не погодитися з її думкою» [230, с. 125].

Крім того, слід враховувати критерії віднесення інформації про особу до конфіденційної. Зазначені критерії ще не вироблено вітчизняною теорією та практикою, однак можна запропонувати ті критерії, які склалися в практиці Європейського суду з прав людини [48, с. 305–308; 145, с. 59; 208; 211]. Зокрема, до конфіденційної інформації про особу належить:

- інформація, яка є достовірною;
- інформація є об’єктивно нікому не відома;
- сам власник відносить відповідну інформацію до конфіденційної;
- належить фізичній особі як особисте благо;

- у такої інформації відсутній публічний та суспільний (громадський) інтерес;

- не може належати до конфіденційної інформація про вчинення особою правопорушення, злочину, проступків.

Крім конфіденційної інформації про особу, предметом складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності виступають різні види приватних таємниць, які одночасно належать до професійних. Під охорону КК України поставлено такі види приватних таємниць, які водночас становлять приватну інформацію про особу: таємниця усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК), лікарська таємниця (ст.ст. 132, 145 КК), таємниця кореспонденції (ст. 163 КК).

Спробуємо навести та коротко охарактеризувати основні ознаки таємниць, які виступають предметом аналізованих складів злочинів. Зокрема, виділимо змістовну, суб'єктну та юридичну ознаки.

Лікарську таємницю становлять: 1) відомості про сам факт звернення за медичною допомогою, відомості про медичне обстеження та його результати, відомості про інтимне та сімейне життя особи, які стали відомі у зв'язку з наданням їй медичних послуг; 2) лікарі, інші медичні працівники зобов'язані не розголошувати інформацію, яка стала відома їм у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків; 3) основні гарантії дотримання відповідної таємниці встановлено ст. 286 ЦК України від 16 січня 2003 року [269]; ст. 40 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року [126]; ст. 14 ЗУ «Про донорство крові та її компонентів» від 26 червня 1995 року [156]; ст. 17 ЗУ «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 року [188]; Указом Президента України «Про Клятву лікаря» від 15 червня 1992 року [171].

Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції характеризується такими ознаками: 1) інформація про сам факт (наявність) чи зміст кореспонденції; 2) відомості мають приватний характер і передаються через визначені законом засоби комунікації, а не через окремих осіб; 3) гарантії дотримання зазначеної таємниці встановлено: ст. 34 ЗУ «Про

телекомунікації» від 18 листопада 2003 року [187]; ст. 6 ЗУ «Про поштовий зв'язок» від 4 серпня 2001року [177]; ст. 11 ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31 травня 2005 року [165]. *Таємницю усиновлення (удочеріння) становлять:* 1) відомості про факт усиновлення дитини та інші відомості, пов'язані з порядком встановлення батьківства (в тому числі, які передують усиновленню, зокрема, подання заяви про усиновлення, перебування на обліку тих, хто бажає всиновити дитину; рішення суду про усиновлення); 2) на визначених законом осіб (зокрема, працівників органів державної реєстрації актів цивільного стану) покладений обов'язок не розголошувати інформацію, яка стала відома їм у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків; 3) правове регулювання таємниці усиновлення (удочеріння) визначено главою 18 СК України від 10 січня 2002 року [204] та ст.ст. 3, 12 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року [153].

У контексті аналізу таємниць, які є предметом складів злочинів проти приватності, видається доцільним навести основні характерні ознаки приватних таємниць, за розголошення яких у КК України передбачено відповідальність. До таких приватних (професійних) таємниць належать: адвокатська таємниця, нотаріальна таємниця і таємниця сповіді.

До ознак *нотаріальної таємниці* можна віднести: 1) відомості про факт звернення до нотаріуса, відомості про вчинення нотаріальних дій, про зміст документів, переданих нотаріусу для вчинення нотаріальних дій, інші процесуальні дії нотаріуса, які спрямовані на реалізацію прав особи в нотаріальному процесі, в тому числі про їх приватне життя; 2) на нотаріусів та інших осіб, які вчиняють нотаріальні дії, покладений обов'язок зберігати ці дії в таємниці; 3) правовий режим нотаріальної таємниці визначено ст.ст. 5, 6, 8 ЗУ «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року [173].

Ознаками *адвокатської таємниці* є: 1) відомості про факт звернення до особи за юридичною допомогою, зміст правових документів, складених адвокатом, суть консультацій, порад і роз'яснень, у тому числі відомостей про приватне життя

особи, як безпосередньо повідомлених нею, так і отриманих з інших джерел під час надання правової допомоги; 2) на адвоката чи іншу особу, яка має право надавати правову допомогу, законом покладений обов'язок зберігати в таємниці інформації про їх клієнтів; 3) гарантії збереження адвокатської таємниці регулюються ст. 10 ЗУ «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року [149], ст. 48 КПК України від 28 грудня 1960 року [79], Указом Президента України «Про Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури та Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури» від 5 травня 1993 року [176]; Правилами адвокатської етики.

Таємниця сповіді характеризується такими ознаками: 1) інформація, яка стала відома священнослужителю під час таїнства сповіді, в тому числі факт проведення таїнства; 2) обов'язок зберігати відповідну інформацію покладений на священнослужителя; 3) гарантії таємниці сповіді визначені ст. 69 КПК України [79], ст. 11 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [174]; ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року [183]; главою IV Кодексу канонів східних церков [65].

У контексті розгляду зазначених таємниць варто відзначити, що в правовій літературі вносять пропозиції про необхідність встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з приватними таємницями (адвокатською, нотаріальною, сповіді) [100, с. 105; 127, с. 247-248; 129, с. 16; 223, с. 213]. Пропонують також виокремити деякі діяння, передбачені ст. 182 КК України, у самостійний склад злочину «Дифамація» (тобто, розповсюдження зневажливих відомостей про особу не залежно від того є вони хибними чи достовірними) [123, с. 11; 267, с. 177]. Ще однією новелою є пропозиція виділити окрему статтю 182-1 КК України «Незаконне втручання в особисте і сімейне життя», якою передбачити відповідальність за «умисне грубе порушення права іншої особи самій визначати своє особисте та сімейне життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб» [42, с. 189]. Однак, такі пропозиції не видаються позитивними, оскільки існування відповідних норм зумовлюватиме конкуренцію зі злочином, передбаченим ст. 182 КК України.

Якщо у першому випадку норма має казуїстичний характер, то у другому є надто широкою, не конкретизує вчинення дій, якими порушується приватність особи, породжуватиме труднощі під час застосування. Загалом слід зазначити, що відповідні пропозиції не сприятимуть ефективній охороні інформації з обмеженим доступом про особу. Головною причиною є те, що закон не визначає вичерпного переліку інформації про особу, а це унеможливлює передбачення усіх випадків її охорони. Крім того, у кримінально-правовій літературі дедалі частіше підтримують відхід від казуїстичного викладу норм [115, с. 67]. Тим більше, що в окремих випадках законодавець враховує комплексний характер окремих категорій інформації з обмеженим доступом, наприклад, державної таємниці, і встановлює кримінальну відповідальність за посягання на цю таємницю загалом, а не на окремі її види, які визначено ст. 8 ЗУ «Про державну таємницю» (в редакції Закону від 21 вересня 1999 року) [154].

У зв’язку з вищевикладеним, видається недоцільним існування в окремих статтях таких видів таємниць, як лікарська (ст.ст. 132, 145 КК), усиновлення (удочеріння) (ст.168 КК) (див. додаткові аргументи в підрозділі 3.2). Тому, вважаємо за доцільне предмет складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, визначити як інформацію з обмеженим доступом про особу, яким і охоплюватиметься охорона як конфіденційної інформації, так і службової і таємної інформації про особу.

Таким чином, на основі аналізу законодавства України та теорії кримінального права проаналізовано об’єкт складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, встановлено, що предметом аналізованих складів злочинів виступає інформація з обмеженим доступом, яка буває трьох видів: конфіденційна, таємна і службова. Визначено ознаки предмету аналізованих злочинів та внесено пропозиції щодо його вдосконалення. Сформульовано критерії віднесення інформації про особу до конфіденційної.

2.2. Об’єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності

У кримінально-правовій літературі об’єктивна сторона складу злочину характеризується як зовнішня сторона злочину. Об’єктивна сторона посягання значною мірою визначає характер і ступінь суспільної небезпеки злочину. Особливості об’єктивної сторони посягання виконують значну роль у кваліфікації злочину, розмежуванні суміжних злочинів між собою [221, с. 6].

Здебільшого в юридичній літературі об’єктивну сторону визначають як зовнішню сторону злочинного діяння, вчинюваного в певних умовах місця, часу, обстановки, яке заподіює шкоду об’єктові злочину [134, с. 358]. Усі ознаки об’єктивної сторони складу злочину, з погляду їх описування (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК України, умовно поділяють на дві групи: основні (обов’язкові, загальні) та факультативні (додаткові, спеціальні).

Обов’язковою ознакою, притаманною всім складам злочину без винятку, є діяння. До факультативних ознак об’єктивної сторони складу злочину належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, засоби, знаряддя вчинення злочину. Ці ознаки фактично притаманні злочину як явищу реальної дійсності, далеко не завжди вказуються в законі як ознаки конкретного складу злочину. Слід зазначити, що розподіл ознак на обов’язкові та факультативні допустимий лише в межах загального поняття об’єктивної сторони складу злочину. Якщо одна із названих факультативних ознак включена в об’єктивну сторону основного чи кваліфікованого складу злочину, то для цього складу злочину вона є обов’язковою [221, с. 10].

Склади злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України), з об’єктивної сторони характеризуються переважно вчиненням дії. У теорії кримінального права виділяють ознаки, які характеризують злочинну дію. Перша ознака полягає у тому, що злочинна дія зовнішньо проявляється в механічних рухах тіла, шляхом

яких людина впливає на об’єкт, чим викликає шкідливі наслідки. У контексті злочинів проти інформаційного аспекту приватності, така дія може проявлятися у вигляді незаконного збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу.

Друга ознака вказує на те, що злочинна дія може бути простою, тобто складатися з кількох однорідних рухів тіла, що в сукупності становлять один злочин, а може мати складний характер – складатися з кількох актів. Для кримінальної відповідальності за ст.182 КК України достатньо вчинення однієї з передбачених альтернативних кількох дій, які утворюють об’єктивну сторону відповідного складу злочину. У конкретних випадках може бути поєднання кількох дій вчинення злочину, передбаченого ст. 182 КК України, наприклад: незаконного зберігання і поширення конфіденційної інформації або незаконного збирання й використання конфіденційної інформації про особу. Окремі дії, шляхом яких може бути вчинено злочин, передбачений ст. 182 КК України, також можуть поєднувати кілька рухів. Так, збирання як форма вчинення відповідного посягання полягає у пошуку конфіденційної інформації, а потім у її одержанні, здобутті. Для кримінальної відповідальності за посягання, передбачене ст. 163 КК України, достатньо ознайомитись зі змістом таємниці кореспонденції. Для злочинів проти приватності, передбачених ст.ст. 132, 145, 168 КК України, достатньо розголосити інформацію, що становить таємницю усиновлення (удочеріння), лікарську таємницю хоча б одній особі, яка не має законних підстав її отримати.

Третя ознака полягає у тому, що дія має властивість активно шкідливо впливати на зовнішній світ. Це означає, що за допомогою рухів тіла людина застосовує не тільки природні сили, які їй належать, але й зовнішні чинники, об’єкти зовнішнього світу, природні й технічні процеси. Так, під час збирання конфіденційної інформації про особу, прослуховування телефонних розмов, встановлення відеоспостереження за особою можуть використовуватися спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Суспільно небезпечні дії в юридичній літературі прийнято поділяти на фізичні та інформаційні [128, с. 16; 134, с. 360]. Злочини проти приватності вчиняють як шляхом інформаційних, так і фізичних дій. Інформаційні дії полягають в такій суспільно небезпечній поведінці, яка спрямована на передачу відповідної інформації іншим особам та виражається в словесній (вербальній) формі, а також у формі різних дій, шляхом вчинення яких поширюють інформацію [128, с. 16]. Так, розголошення таємниці усиновлення (удочеріння), лікарської таємниці, поширення конфіденційної інформації про особу вчиняють шляхом інформаційних дій. Для злочину, передбаченого ст. 182 КК України, може бути характерно поєднання фізичних та інформаційних дій (наприклад, коли зберігається інформація, а потім поширюється у майбутньому чи розголошується третім особам, збирається конфіденційна інформація про особу з наступним розголошенням її змісту).

Злочини, що посягають на інформаційний аспект приватності, з об'єктивної сторони характеризуються вчиненням таких дій: збирання, зберігання, використання, розголошення та поширення. З огляду на визначений перелік дій видається доцільним встановити співвідношення таких понять, як **розголошення та поширення.** Поняття «поширення» було визначено у ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року до викладення його в новій редакції. Згідно зі ст. 14 зазначеного закону, поширення інформації – це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошуваної інформації [170]. У тлумачних словниках міститься тлумачення понять «розголошення» та «поширення». «Розголошувати» означає піддавати розголосові, обнародувати що-небудь [24, с. 1238; 226, с. 703]. Відповідно «поширювати» тлумачиться як роздавати або продавати що-небудь багатьом; розповсюджувати [24, с. 1098; 121, с. 651; 226, с. 647]. Із законодавчого визначення поняття **«поширення»** неможливо визначити відмінність цього поняття від «розголошення», проте в юридичній літературі наголошують на відмінності між зазначеними поняттями. Під **розголошенням** у кримінальному праві розуміють будь-які

діяння, внаслідок яких певні факти стають відомими хоча б одній сторонній особі [112, с. 110]. Крім того, в літературі зазначають, що за семантичним тлумаченням поняття **«розголошення»** є вужчим, ніж поняття «поширення», адже розголошення – це повідомлення інформації хоча б одній сторонній особі, при якому ця особа усвідомлює зміст відомостей, що розголошуються. А **поширення** – це дії, внаслідок яких відомості стають доступними невизначеному колу осіб [228, с. 29–30]. З таким твердженням слід погодитись, зважаючи на значення відповідних понять згідно з тлумачними словниками. Крім того, слід враховувати роз'яснення Пленуму ВС України у постанові «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 року. Згідно з п. 15 зазначеної Постанови, під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченні чи з використанням інших засобів масової інформації, поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі. Поширенням інформації також є вивішування (демонстрація) в громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділової репутації фізичної та юридичної особи [185].

Необхідно уяснити також зміст таких понять, як **«збирання», «зберігання»** та **«використання».** Для визначення зазначених понять слід звернутися до тлумачного словника. Так, слово «збирати» означає зосереджувати, скупчувати щось в одному місці; брати що-небудь з різних місць, від різних осіб; виявляючи яким-небудь способом, записувати або запам'ятовувати певні відомості, матеріали; одержувати певну кількість чого-небудь [24, с. 441; 121, с.119; 226, с. 366]. Таким чином, збирання інформації можна трактувати як її одержання певним способом.

Відповідно до ст. 14 попередньої редакції ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, **зберігання** інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв [171]. Своєю чергою, тлумачні словники поняття **«зберігати»** визначають як тримати що-небудь у певних умовах, оберігаючи від псування, руйнування; тримати що-небудь у пам'яті, пам'ятати [24, с. 441; 121, с. 120]. Відповідно **«використовувати»** означає застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватись чимось [24, с. 137; 226, с. 124]. Стаття 14 у попередній редакції Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року містила визначення поняття використання інформації, згідно з якою, це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [171].

На розголошення як дію, шляхом якої вчиняють посягання на приватність, безпосередньо вказується у ст.ст. 132, 145, 168 КК України. Варто зазначити, що «розголошення» є однією з найнебезпечніших форм посягання на приватність, тому вона має місце у всіх вищевказаних злочинах. У тих складах злочинів, де вона безпосередньо не називається (ст. 163 КК «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер», ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя»), розголошення інформації все одно входить до змісту зазначених понять. Особливістю «розголошення» є те, що воно може відбуватися як в активній формі поведінки винної особи (передача телефоном, шляхом публікації, публічної лекції тощо), так і в пасивній формі (умисне ігнорування встановлених правил, що створює умови для ознайомлення з таємницею) [119, с. 314; 190, с. 139].

У юридичній літературі не виникає дискусій щодо тлумачення такої дії, як розголошення таємниці усиновлення (удочеріння). Під розголошенням таємниці усиновлення (удочеріння) розуміють повідомлення будь-якій особі, у тому числі й особі, яку усиновили (удочерили), відомостей про те, що юридичний батько або мати дитини – фактично не є її кровним батьком чи матір'ю [54, с. 60; 74, с. 150; 77, с. 126; 119, с. 433; 135, с. 660; 231, с. 133]. При чому, розголошення відповідної таємниці має бути достатньо конкретне, що дозволяє ідентифікувати отримані відомості з визначеними особами. Об'єктивна сторона складу злочину,

передбаченого ст. 145 КК України, полягає, на думку більшості дослідників, у незаконному ознайомленні хоча б однієї сторонньої особи з відомостями, що становлять згідно з чинним законодавством лікарську таємницю, особою, якій ці відомості стали відомими у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, і які вона не має права розголошувати [74, с. 66; 77, с. 71].

Склад злочину, передбачений ст. 132 КК України, з об'єктивної сторони полягає у протиправному розголошенні відомостей: 1) про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та 2) результатів такого огляду. Вказівка на результати окремо від відомостей про факт проходження медичного обстеження дає можливість вбачати наявність злочину, не залежно чи були позитивними результати огляду. У зв'язку з цим не можна погодитись із позицією, яка існує в літературі, що ст. 132 КК України охоплюються лише ті дії, які полягають у розголошенні позитивних даних про ВІЛ-інфекцію або захворювання на СНІД чи іншу невиліковну хворобу [74, с. 66; 77, с. 62], а повідомлення ж про негативні результати, згідно з такою позицією, ст. 132 КК України не охоплюються, і відповідно не є злочином. Стаття 286 ЦК України від 16 січня 2003 року [269] та ст. 39-1 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 11 листопада 1992 року [126] визначають, що фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

Хоча не можна не відзначити, що розголошення факту проведення медогляду без вказівки на його позитивні результати є менш суспільно небезпечним від розголошення відомостей про зараження особи вірусом. Тому й в літературі слушно вказують, що розголошення відомостей про сам факт проведення медичного огляду або про з'ясовану внаслідок його проведення відсутність невиліковної інфекційної хвороби може розглядатись як діяння, яке через малозначність не становить суспільної небезпеки (ч. 2 ст. 11 КК) [119, с. 314].

Склад злочину, передбачений ст. 163 КК України, з об'єктивної сторони характеризується порушенням таємниці кореспонденції. Більшістю науковців стверджується, що цей злочин може бути вчинено лише шляхом активних дій [54, с. 59-77; 93, с. 264-304; 74, с. 118; 77, с. 120]. Однак, у юридичній літературі існує думка, згідно з якою порушення таємниці кореспонденції може бути вчинено як шляхом дії, так і бездіяльністю. Так, Н.В. Федотова, Д.В. Бушков [23, с. 23; 259, с. 28] розуміють під порушенням таємниці кореспонденції вчинення в будь-який спосіб дії (щодо ознайомлення з відповідною інформацією, її збереження) або бездіяльності (невиконання особою конкретних зобов'язань, покладених на неї через договір, закон). У юридичній літературі [259, с. 28] наводять приклад вчинення порушення таємниці кореспонденції шляхом бездіяльності. Зокрема, можливий такий випадок, коли працівник телеграфу зобов'язаний усунути несправності зв'язку під час телефонної розмови між абонентами та може попередити витік телефонної інформації, ознайомлення з якою заборонено законом, але він не застосовує жодних дій з ліквідації такої несправності, через що й ознайомлює зі змістом телефонної розмови, чим спричиняє шкоду об'єктові кримінально-правової охорони.

Вирішення питання про те, чи може порушення таємниці кореспонденції відбуватись шляхом бездіяльності, залежить від встановлення всіх необхідних умов для такої форми поведінки. Злочинна бездіяльність визначається в теорії кримінального права як суспільно небезпечний акт поведінки, що полягає в невиконанні особою тієї дії, яку вона зобов'язана та могла вчинити [134, с. 362]. Бездіяльність є злочинною за таких умов: 1) на особу повинен бути покладений обов'язок виконати певну дію, такий обов'язок або прямо передбачений законом, спеціальними правилами, чи випливає з поведінки цієї особи; 2) особа повинна мати об'єктивну можливість виконати певну дію; 3) особа не виконує покладеного на неї обов'язку [134, с. 363]. Злочинна бездіяльність проявляється в умовах, коли виникає чи існує певне джерело небезпеки: зовнішніх сил природи та суспільства чи попередніх невинних дій особи, що спричинили небезпеку заподіяння шкоди. Причому, бездіяльність проявляється в умовах джерела небезпеки незалежно від того, існує вона у формальних чи матеріальних складах

злочину [221, с. 55]. Одним із таких джерел небезпеки є технічні, електричні та інші процеси, що відбуваються у виробництві [221, с. 57]. Таким чином, із запропонованого вище прикладу порушення таємниці кореспонденції, викладених теоретичних положень про злочинну пасивну поведінку, можна розглядати можливість вчинення відповідного посягання у формі бездіяльності. Однак, про бездіяльність як форму вчинення відповідного посягання, можна говорити тільки в окремих випадках, коли особа під час виконання своїх обов'язків, не вчинила певних дій, не вжила відповідних заходів, у той час як була необхідність зробити щось корисне і попередити шкідливе.

Здебільшого злочин, передбачений ст. 163 КК України, вчиняють шляхом активної поведінки. Деякі вчені не конкретизують дії, шляхом яких може бути здійснено порушення таємниці кореспонденції, і зазначають, що об'єктивна сторона цього злочину виражається у вчиненні незаконних дій, спрямованих на порушення таємниці кореспонденції, яка передається від однієї особи до іншої за допомогою засобів зв'язку або через комп'ютер [10, с. 519–526; 54, с. 59–77]. Інші дослідники все ж намагаються деталізувати, у чому може полягати порушення таємниці кореспонденції. Зокрема, С.Я. Лихова вважає, що об'єктивну сторону цього складу злочину утворюють будь-які дії, які порушують таємницю кореспонденції. Такими діями може бути ознайомлення зі змістом інформації, її розголошення, опублікування, використання [93, с. 296].

Відзначають, що порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції охоплює незаконне ознайомлення з відомостями та повідомленнями приватних осіб, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, ознайомлення з такими відомостями з порушенням порядку, визначеним законом, без згоди учасників листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, розголошення змісту телефонних розмов, телеграфних чи інших повідомлень. До таких дій входять: перлюстрація особистої кореспонденції (розпечатування й перегляд поштової кореспонденції без відома адресата), ознайомлення зі змістом телеграм, електронної пошти, підслуховування телефонних переговорів, повідомлення сторонніх осіб про

факти листування, телефонної розмови, телеграфного чи іншого повідомлення тощо [119, с. 422]. «Порушення» утворюють дії з ознайомлення зі змістом кореспонденції без згоди особи, кому ця інформація належить, а також за відсутності законних підстав для такого ознайомлення, наприклад, коли немає рішення суду, що підтверджує необхідність обмеження права громадянина на таємницю листування чи телефонних розмов. У літературі відзначають також, що порушення таємниці кореспонденції може бути вчинено шляхом відкриття листа з метою ознайомлення з його змістом, розголошення змісту телефонної розмови [231, с. 101], ще інші вважають, що злочин полягає в ознайомленні з поштово-телеграфною кореспонденцією, в прослуховуванні телефонних переговорів, а також у розголошенні змісту цієї кореспонденції, переговорів, повідомлень[197, с. 135]. Дещо відрізняється позиція В.П. Жеребкіна, який вважає, що таємниця кореспонденції захищається законом незалежно від змісту кореспонденції. Для наявності злочину, на думку автора, не має значення, чи були розголошені отримані відомості, відповідальність передбачено за сам факт порушення таємниці повідомлень [50, с. 122]. У контексті тлумачення дій, шляхом яких вчиняють злочин, передбачений ст. 163 КК України, слід відзначити, що практика Європейського суду з прав людини дещо ширше тлумачить право на таємницю кореспонденції. Зокрема, Європейський суд визнає порушення права на повагу до таємниці кореспонденції у випадках не направлення скарг, петицій ув’язнених, які вони надсилають до різноманітних органів державної влади. Так, у справі Герцгфалви проти Австрії (рішення від 31 серпня 1992 року), заявник п. Герцгфалви скаржився на порушення його права на повагу до таємниці кореспонденції через відмову пересилати його кореспонденцію. За обставинами справи, перебуваючи в ув’язненні, п. Герцгфалви надіслав величезну кількість петицій та скарг до різноманітних органів стосовно, зокрема, його лікування та ініційованих ним проваджень. Задля стримування такого потоку кореспонденції, час від часу, його позбавляли письмового приладдя. Стосовно листів, написаних у психіатричній лікарні, керівництво лікарні домовилось із куратором заявника, що їх регулярно

передаватимуть останньому, а він уже вирішуватиме, чи є потреба відсилати їх далі; така система діяла стосовно всіх листів, за винятком тих, які були адресовані його адвокатові, радникові та суду з питань опіки. Пан Герцгфалви скаржився, що навіть не всі ці листи було надіслано. Більше того, після звільнення з лікарні заявник отримав шість папок з оригіналами своїх листів, а також близько п'ятдесяти проштампованих листів; з поштового реєстру було видно, що останні ніколи не надсилалися своїм адресатам, а саме – поліції, прокуратурі та судам. Незважаючи на те, що Уряд доводив обмеження прав п. Герцгфалви на підставі національного законодавства, суд встановив, що нечіткість формулювання відповідних положень свідчить про те, що вони не визначають меж або умов здійснення дискреційних повноважень, що й стало першопричиною оскаржуваних заходів. Необхідність чіткого визначення ще більша, коли йдеться про тримання під вартою у психіатричних закладах, де особи, яких там тримають, дуже часто настільки залежать від волі медичного керівництва, що кореспонденція є для них єдиним зв'язком із зовнішнім світом. Таким чином, суд встановив, що було порушення статті 8 Конвенції, яка передбачає право на повагу до таємниці кореспонденції [26, с. 100–123]. Варто відзначити, що Європейський суд з прав людини ухвалив декілька схожих рішень щодо України, які стосувались обмеження права на таємницю кореспонденції. Зокрема, це рішення у справах «Плоторацький проти України», «Кузнєцов проти України», «Назаренко проти України», «Алієв проти України», «Данкевич проти України» [209]. Зазначені рішення були винесені 29 квітня 2003 року і стосувалися умов утримання заявників, які були засуджені до смертної кари, а згодом смертна кара щодо них була замінена на довічне ув'язнення. Основною причиною констатації порушення прав заявників за статтею 8 Конвенції в період з 11 вересня 1997 року до 11 липня 1999 року була відсутність у відкритому доступі нормативних документів, які регулювали листування, отримання передач, посилок та бандеролей, побачення з рідними осіб засуджених до смертної кари в Україні. Європейський суд з прав людини зробив висновок, що обмеження кількості листів, які можна було відправляти

цій категорії засуджених, обмеження кількості бандеролей і посилок, які вони могли отримувати у цей період, не відбувалося відповідно до закону, як це вимагається ч. 2 ст. 8 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод. Таким чином, з огляду на практику Європейського суду з прав людини порушення таємниці кореспонденції охоплює такі дії, як незаконні обмеження у листуванні, телефонних розмовах тощо.

Слід також акцентувати увагу на тих випадках, за яких відсутнє порушення таємниці кореспонденції: відкриття кореспонденції (такі дії, за наявності інших ознак, повинні розглядатись як замах на вчинення цього злочину) [23, с. 14; 259, с. 28]. Як замах на вчинення порушення таємниці кореспонденції можуть розглядатись випадки, коли особа підключає спеціальні засоби негласного отримання інформації для того, щоб прослуховувати телефонні розмови, однак через не залежні від неї обставин їй не вдається отримати інформацію. Правозастосовній практиці відомі випадки притягнення до відповідальності за замах на порушення таємниці кореспонденції. Показовою у цьому випадку є Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 26 вересня 2006 року (справа № 11а-861-2006 р.), якою було залишено чинним вирок Кіровоградського районного суду від 30 вересня 2004 року, яким було засуджено Особу_1 за ст. 231; ст.15 – ч. 2 ст. 163 КК України. Засуджений офіцер запасу Збройних Сил України, який, маючи вищу військову радіотехнічну освіту, володіючи навиками і методами військової розвідки і радіотехнічних військових знань, надав згоду за матеріальну винагороду провести незаконний збір інформації, що становить комерційну таємницю стосовно суб’єкта господарської діяльності – приватного підприємства «Агронафтосервіс-СТ», а також інформації щодо особи та діяльності директора вказаного підприємства. Замах на порушення таємниці кореспонденції Особи _1 полягав у тому, що він 2 листопада 2002 року близько 16 години 50 хвилин, в нічний час, таємно, не маючи відповідного дозволу, підключив на «розрив» для негласного зняття інформації до телефонних ліній спеціальний технічний засіб – пристрій радіоконтролю телефонних ліній, що перетворює електричний сигнал

телефонної лінії на високочастотний сигнал для прийому скануючим приймачем. Проте в той же день близько 17 години, під час фіксації отриманої звукової інформації на технічні засоби, порушуючи при цьому таємницю телефонних переговорів, був затриманий працівниками міліції [49].

Що ж до інших випадків, за наявності яких відсутній злочин, передбачений ст. 163 КК України, належить порушення правил доставки кореспонденції адресату, що виразилось у необережному чи умисному знищенні, наприклад, листа. У таких випадках не порушується обов’язок охорони таємниці зв’язку. Можна розглядати такі дії як дисциплінарне чи цивільне правопорушення; таємне викрадення поштового відправлення, наприклад, посилки слід кваліфікувати як крадіжку [232, с. 132]. Знищення чужого листа, телеграми чи іншої кореспонденції не охоплюється поняттям «порушення таємниці листування» і не може кваліфікуватися за ст. 163 КК України. У цьому випадку відсутнє порушення таємниці листування. Такі дії, за наявності необхідних для цього ознак, утворюють злочин, передбачений ст. 357 КК України [117, с. 302].

Виникає запитання, чи охоплюються «порушенням таємниці кореспонденції» такі дії, як збирання та зберігання відомостей, що становлять таємницю кореспонденції. Вирішення цього питання є важливим з огляду на те, що можуть бути випадки, коли інформація про особу, яка міститься в листах, бандеролях, інших засобах зв’язку зберігається понад встановлені законом строки, збирається з порушенням вимог закону в ході оперативно-розшукової діяльності. Як видається, такі дії можуть утворювати об’єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України, оскільки ознайомленню зі змістом таємниці кореспонденції можуть передувати такі дії, як фотографування листів, бандеролей, фіксування за допомогою технічних засобів змісту телефонної розмови тощо.

З’ясувавши ознаки діяння в складах злочинів, що передбачають окремі види таємниць, можна перейти до визначення дій, передбачених ст. 182 КК України. Об’єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, складається з кількох альтернативно визначених дій щодо конфіденційної

інформації про особу: збирання, зберігання, використання, поширення. До визначення «збирання конфіденційної інформації про особу» дослідники в цілому підходять одинаково, і визначають «збирання» як дію, яка вчиняється за допомогою різноманітних способів. Зокрема, П.П. Андрушко зазначає, що незаконне збирання конфіденційної інформації про особу – це добування будь-яким протиправним способом відомостей про особу, які відповідно до законодавства становлять її конфіденційну інформацію: викрадення документів чи незаконне ознайомлення з документами, що містять такі відомості, будь-яким способом, підслуховування усних розмов, опитування осіб, які володіють такими відомостями, одержання таких відомостей за плату, шляхом застосування погроз, ведення спостереження за поведінкою особи тощо [5, с. 46].

С.Я. Лихова також широко трактує поняття збирання конфіденційної інформації про особу. Зокрема, автор визначила, що до такої дії належать отримання інформації будь-яким протиправним способом: незаконне заволодіння документами, що містять такі дані, шляхом використання спеціальних технічних засобів, одержання такої інформації шляхом обману, зловживання довірою, за певну плату, застосування фізичного, психічного насильства тощо [93, с. 271]. І.О. Зінченко під незаконним збиранням конфіденційної інформації розуміє отримання не уповноваженим на це суб’єктом конфіденційної інформації про приватне життя іншої особи без її згоди. Збирання інформації, на думку автора, може здійснюватися з будь-яких джерел: із документів, бесід із родичами, сусідами, знайомими потерпілого, тощо, як відкрито, так і таємно, шляхом викрадення або з використанням підслуховуючих, відеозаписуючих пристроїв, інших технічних засобів [54, с. 77]. І.О. Шевченко під збиранням інформації про приватне життя розуміє будь-які цілеспрямовані дії особи, і які почалися і ті, що продовжуються, в результаті яких вона отримує інформацію [270, с. 9]. Ще один дослідник І.П. Галигіна вважає, що під збиранням слід розуміти результат пошуку, в якості якого виступає наявність у особи відомостей про приватне життя. Відповідно сам процес шукання, на її думку, що не закінчився результатом у вигляді отриманих винним відомостей, не дозволяє говорити про закінчений

злочин, оскільки відсутність у винного інформації не спричиняє шкоди [30, с. 101]. З таким твердженням слід погодитись. Збирання інформації як форма вчинення злочину, передбаченого ст. 182 КК України, матиме місце за наявності відповідної інформації в особи, коли вона її одержала певним способом.

Інший підхід до визначення «збирання інформації» використовує Ю.І. Дем'яненко, яка розрізняє «збирання відомостей про особу» від «збирання конфіденційної інформації про особу». Дослідниця вважає, що збирання конфіденційної інформації про особу виражається у пошуку відомостей про особу, які знаходяться у документованому стані (зафіксовані на зовнішньому матеріальному носієві) та перебувають у режимі конфіденційної інформації, і здобутті їх. Ю.І. Дем'яненко зазначає, що в стані документованості відомості повинні знаходитися вже на початку їх збирання винною особою. Такого збирання інформації немає, на її думку, у випадках, коли винна особа збирала відомості шляхом безпосереднього спостереження за подіями у місці, де вони відбувалися, чи підслуховування приватних розмов інших осіб тощо. Крім того, автор вважає, що необхідно встановити, що інформація знаходилася в режимі конфіденційності вже на початку її збирання, що означало обов'язковість попереднього отримання згоди фізичної особи [42, с. 57]. З таким твердженням важко погодитись, оскільки автор помилково надає першочергового значення не змісту інформації про особу, що є визначальним для предмета складу злочину, передбаченого ст. 182 КК, а зовнішньому виразу (формі), у якому вони перебувають. У юридичній літературі поняття «зберігання конфіденційної інформації про особу» визначається як її збереження та накопичення у певному місці на будь-яких носіях [119, с. 467]. Незаконне зберігання вказаних відомостей трактують як будь-які умисні дії, пов'язані з перебуванням конфіденційної інформації у володінні винного (зберігає матеріальні носії при собі, в приміщенні, сховищі, інших місцях) [54, с. 79].

Ю.І. Дем'яненко незаконне зберігання конфіденційної інформації про особу визначила як незаконне утримання носія з цією інформацією в такому місці та умовах, за яких зберігається стан зафіксованості відомостей на матеріальному носієві і цілісність останнього впродовж певного часу [42, с. 63].

Автор зазначає, що всі ознаки реалізованого умислу на зберігання, як правило, виявляються за обставин, коли винна особа вже впродовж певного часу незаконно утримує конфіденційну інформацію про особу в певному місці. Науковець вважає також, що незаконне зберігання конфіденційної інформації про особу може містити всі ознаки цього складу вже за наявності певного невеликого періоду такого зберігання і наступне збільшення тривалості зберігання не впливає на кваліфікацію злочину.

Незаконним зберіганням конфіденційної інформації про особу треба вважати, на думку П.П. Андрушка: 1) зберігання письмових документів та інших матеріальних носіїв, що містять таку інформацію, особою, яка незаконно зібрала таку інформацію, чи особою, якій така інформація стала відомою у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків; 2) зберігання зібраної у встановленому законодавством порядку конфіденційної інформації понад терміни, визначені законом [5, с. 43–51].

Такий підхід до визначення зберігання є виправданим, адже окремими законами передбачено випадки законного зберігання інформації у межах встановлених строків спеціально уповноваженими на те особами.

Терміни зберігання окремих видів конфіденційної інформації про громадян визначаються законодавством, яке регламентує підстави та порядок збирання та зберігання такої інформації. Так, згідно з частиною 12 ст. 9 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і мають бути знищені [174]. Згідно з абзацом другим частини третьої статті 22 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, документи та інші джерела, що містять інформацію, одержану спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю та їх співробітниками, не пов'язану з вчиненням злочинів чи інших правопорушень з боку фізичних осіб, підлягають знищенню не пізніше шести місяців з дня їх одержання [175].

Щодо визначення «використання» інформації в юридичній літературі, то слід відзначити, що деякі науковці трактують його дуже стисло, інші перелічують, які відомості слід вважати незаконно використаними. Так, О.М. Готін вважає, що таке використання полягає в користуванні зазначеною інформацією на власний розсуд з метою одержання вигоди чи задоволення певної потреби [37, с. 120]. І.О. Зінченко визначила ці дії, як «застосування цих відомостей без згоди потерпілого» [54, с. 79].

Найбільш широко під використанням конфіденційної інформації про особу розуміють користування винним за власним розсудом відомостями, які становлять особисту чи сімейну таємницю особи, для задоволення певної потреби чи одержання певної вигоди. Незаконним вважають використання відомостей про дату і місце народження, місце проживання, даних про паспорт особи без її згоди для заповнення відповідних виборчих документів чи документів з референдуму (наприклад, для оформлення підписних листів) [119, с. 466].

Варто погодитись із С.Я. Лиховою, яка незаконне використання конфіденційної інформації про особу визначає як протиправну реалізацію можливості вилучення корисних властивостей відомостей, які відповідно до законодавства України становлять конфіденційну інформацію, з метою задоволення власних потреб чи потреб інших осіб [93, с. 272]. Ю.І. Дем’яненко виділяє такі ознаки використання конфіденційної інформації про особу без її згоди: 1) отримання особисто або надання іншій особі певної вигоди, обумовленої змістом цієї інформації; 2) вчинення цих дій всупереч законним інтересам власника (фізичної особи), та спеціальним вимогам закону (якщо вони існують) щодо використання конфіденційної інформації [42, с.70].

У юридичній літературі по – різному тлумачать термін «поширення» конфіденційної інформації. Так, поширення визначають як незаконне повідомлення будь-яким способом (усно, письмово, друкованим способом, за допомогою комп’ютерної мережі) такої інформації невизначеній кількості осіб (хоча б одній людині) [5, с. 43–51]. На думку І.О. Зінченко, під «поширенням» слід розуміти повідомлення (розповсюдження) відомостей про приватне життя

особи, що становлять особисту або сімейну таємницю, хоча б одній третій особі. Способи розповсюдження можуть бути різними: усно, письмово, по телефону тощо [54, с. 79].

На думку С.Я. Лихової, незаконне поширення конфіденційної інформації про особу – це повідомлення хоча б одній людині такої інформації без згоди особи, якої вона стосується, вчинене: 1) громадянином, який незаконно зібрав та/або зберігав цю інформацію; 2) громадянином, який через свою професійну чи службову діяльність зобов'язаний додержуватись таємниці такої інформації [93, с. 272]. О.М. Готін формулює «поширення» як дії, метою яких є доведення змісту відповідних відомостей про особисте чи сімейне життя особи без її згоди до відома інших людей (одного чи багатьох) [37, с. 121]. Своєю чергою Ю.І. Дем'яненко визначила поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди іншій особі чи особам разом із матеріальним носієм інформації, або шляхом надання їм доступу до носія чи повідомлення відомостей, закріплених на носієві [42, с. 77].

Варто зазначити, що у юридичній літературі немає єдності думок щодо суспільної небезпечності дій, шляхом яких вчиняють посягання, передбачене ст. 182 КК України. Так, М.І. Хавронюк відзначає, що незаконні використання і поширення конфіденційної інформації про особу завдають їй реальної шкоди, тому суспільна небезпечність таких дій є вищою, ніж суспільна небезпечність збирання і зберігання вказаної інформації. Це має бути відображено у законі, шляхом створення у ст. 182 КК двох окремих складів злочинів [264, с. 186]. Підтримала таку позицію С.Я. Лихова, яка запропонувала у ст. 182 КК України передбачити в частині першій відповідальність за незаконне збирання чи зберігання з метою використання відомостей про приватне життя особи, що становлять її особисту чи сімейну таємницю, а в частині другій відповідальність за незаконне використання чи поширення зазначених відомостей [93, с. 282]. Згодом С.Я. Лихова запропонувала дії, які полягають у збиранні або зберіганні інформації, розглядати як готування до злочину [92, с. 25]. Не погоджується з такими пропозиціями Ю.І. Дем'яненко, і вважає, що незаконне збирання

інформації може мати своїм наслідком повне позбавлення власника можливості її використовувати на своє благо (у разі вилучення разом із носієм). Це, на думку автора, може спричинювати шкоду фізичній особі навіть більшу, ніж її поширення, якщо інформація стосується близьких осіб, родинних відносин тощо. Крім того, на думку Ю.І. Дем'яненко, саме наявність відповідальності за незаконне збирання та зберігання дозволяє боротися з тіньовим злочинним використанням такої інформації [42, с. 189]. Не заперечуючи, що збирання і зберігання є менш суспільно небезпечними, ніж такі дії як використання та поширення, все ж видається недоцільно виділяти їх окремою частиною в диспозиції ст. 182 КК України. Часто такі дії, як збирання та зберігання поєднуються з іншими суспільно небезпечними діями чи, навіть, передують використанню та поширенню конфіденційної інформації. Прикладом поєднання незаконного збирання й зберігання інформації з іншими незаконними діями може слугувати Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 3 грудня 2008 року, якою було залишено чинним вирок Куликівського районного суду Чернігівської області від 1 вересня 2008 року (справа № 11-659/2008), за яким було засуджено двох осіб за ч. 3 ст. 359, ч. 2 ст. 163, ст. 182 КК України, а саме: вчинене за попередньою змовою групою осіб, повторно незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам; порушення таємниці телефонних розмов, кореспонденції, що передаються засобами зв'язку, вчиненого щодо державних та громадських діячів з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації та незаконне збирання і зберігання конфіденційної інформації про особу без її згоди. Як було встановлено слідством, Особа_4 за дорученням Особи_3, маючи при собі спеціальний технічний засіб негласного отримання інформації – комплекс моніторингу GSM зв'язку, з 12 лютого 2007 року до 15 серпня 2007 року здійснював прослуховування телефонних переговорів та перехоплення SMS повідомлень громадян України та потерпілих у справі народних депутатів

України і помічників народних депутатів України без їх відома та згоди, які записував окремими звуковими файлами на вищезгадане обладнання. Незаконно отриману конфіденційну інформацію про осіб, чиї телефонні розмови були незаконно прослухані, а також перехоплені SMS повідомлення, засуджений Особа_4 за дорученням засудженого Особи_3 та без згоди осіб, *збирав та зберігав* на жорсткому диску спеціального технічного засобу негласного отримання інформації, а зміст окремих розмов у стислому вигляді записував у свій блокнот (виділено авт.: Г.О.) [49].

Варто звернути увагу на таку ознаку незаконних дій з інформацією про особу, як «без згоди особи», «всупереч волі усиновителя (удочерителя)». Так, у ст. 182 КК України вказується на вчинення дій без згоди особи, в ст. 168 КК України ідеться про розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя).

Ознака об’єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 168 КК України, «всупереч волі усиновителя (удочерителя)» належить обов’язковому встановленню в правозастосовній практиці. Так, у вироці Іршавського районного суду Закарпатської області від 21 жовтня 2010 року (справа № 1-27/10) встановлено, що підсудна Особа_1, яка 12 лютого 2002 року рішенням Виноградівського районного суду Закарпатської області позбавлена батьківських прав стосовно малолітньої особи, 29 серпня 2008 року біля 10 години спільно із своєю матір’ю приїхали спеціально за визначеною адресою, де в цей час на вулиці гралася малолітня особа, *і всупереч волі Особи_4,* яка згідно з рішенням Іршавського районного суду Закарпатської області від 24 квітня 2002 року є удочерителем, повідомили їй, що вони є її родичами, а саме мамою та бабусею, чим порушили право на таємницю удочеріння, що суперечить інтересам сім’ї Вороненко-Король та малолітньої особи, її всебічному фізичному, психічному та соціальному розвитку. Суд встановив, що дії підсудної слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 168 КК України: розголошення таємниці усиновлення (удочеріння), всупереч волі усиновителя (удочерителя) (виділено авт. Г.О.) [49].

Водночас, вважаємо недостатньо обґрунтованим зважати тільки на волю усиновителя на розголошення таємниці, оскільки вона встановлюється насамперед в інтересах дитини. Тому основоположне значення має мати не воля усиновителя, а інтерес дитини. Так, якщо розголошення таємниці здійснюється за волею усиновителя, але всупереч інтересам дитини, то таке розголошення слід визнати протиправним. У цьому контексті слушними видаються зауваження І.Л. Петрухіна, що «відсутність волі усиновителя» означає, що особи, які діють не всупереч волі усиновителів, до відповідальності не притягаються [132, с. 227]. У такий спосіб охороняються інтереси усиновителів, але ігноруються інтереси дітей усиновлених. Останні страждають і в випадках, коли таємниця усиновлення була розголошена за волею усиновителя і у випадках, коли така воля взагалі не виявлялась. Окремі правники відзначають, що після смерті усиновителя можна розголошувати таємницю усиновлення, незважаючи на те, що проти цього можуть виступати близькі родичі усиновленого чи особи, що здійснюють над ним опіку [134, с. 661]. У цьому випадку правильніше вважати, що в таких діях особи, яка розголосила таємницю усиновлення (удочеріння), є ознаки аналізованого злочину (однак, тільки якщо усиновитель попередньо не виявив згоду на розголошення таємниці).

Щодо вказівки «без згоди особи» у статті 182 КК України окремі правники висловлюють зауваження, які пов’язані з конструкцією диспозиції відповідної норми. М.І. Хавронюк влучно відзначив, що із диспозиції ст. 182 КК України незрозуміло, які саме діяння визнаються злочинами за умови їх незаконності – які за умови їх вчинення без згоди особи, а які за цих двох умов в їх сукупності. Науковець зазначає, що за такої редакції не буде помилкою визнавати криміналізованими лише такі діяння: 1) незаконне збирання конфіденційної інформації про особу; 2) поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди [264, с. 185].

Виникає запитання, чи доцільно в диспозиції аналізованої статті 182 КК включено дві ознаки «без згоди особи» разом з характеристикою дії як «незаконної»? Л.Г. Мачковський на прикладі кримінальних законів окремих

зарубіжних держав, зробив висновок, що «згода» використовується не разом, а замість ознаки «незаконність» і тому є необхідною. Науковець зазначає, що включення двох ознак у диспозиції ст. 137 КК РФ (назва статті є аналогічною ст. 182 КК України) є зайвим [106, с. 147–161]. Інший російський дослідник С.М. Паршин, аналізуючи ст. 137 КК РФ, також доводив необхідність виключення із диспозиції аналізованої статті слова «без его согласия» [131, с. 122]. Варто погодитись із такими судженнями науковців. У диспозиціях статей 163, 168 КК України також міститься тільки одна вказівка або без згоди усиновителя (удочерителя) або «порушення», зі змісту якого зрозуміло про незаконність вчинюваних дій. Крім того, в ст. 32 Конституції України встановлено, що «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, передбачених законом…». Звідси випливає, що дії з інформацією про приватне життя особи здійснені без її згоди є незаконними. І навпаки – якщо особа дала згоду на такі дії, то вони «дозволяються», і відповідно, не можуть бути незаконними, за винятком випадків, визначених законом.

Трапляються й протилежні думки щодо виправданого використання цієї ознаки у диспозиції ст. 182 КК України, а також щодо її включення до диспозицій інших злочинів проти приватності. Так, Ю.І. Дем’яненко, навпаки, вважає, що згода особи є обов’язковою щодо кожної дії, передбаченої ст. 182 КК України. Такі висновки автор робить з огляду на законодавчу конструкцію ч. 2 ст. 32 Конституції України. Науковець стверджує, що визначальною для розуміння змісту цієї норми є «інформація», яка характеризується сукупністю ознак: а) вона є конфіденційною і б) за своїм змістом вона про особу. Отже, режим правового доступу до конфіденційної інформації про особу, в чиїй би власності вона не перебувала (фізичної чи юридичної особи, або держави), за загальним правилом характеризується залежністю від згоди особи, про яку інформація за своїм змістом [42, с. 52]. Таким чином, кожна дія є правомірною лише у разі її вчинення за згодою особи. З цим твердженням важко погодитись. Адже збирання, зберігання, використання чи поширення конфіденційної

інформації є правомірним і за відсутності згоди особи, якої стосується відповідна інформація, правові підстави вчинення таких дій передбачені цілою низкою зазначених вище законів.

Таким чином, зважаючи на те, що в окремих випадках, передбачених законом, доступ до конфіденційної інформації про особу є законним не залежно від її згоди, пропонуємо вказівку «без згоди особи» виключити із диспозиції ст. 182 КК України.

Наступна ознака об'єктивної сторони аналізованих складів злочинів, яку слід з'ясувати – це суспільно небезпечні наслідки. Злочинні наслідки – це шкідливі зміни в охоронюваних кримінальним законом суспільних відносинах, спричинені злочинною дією або бездіяльністю суб'єкта [83, с. 10]. До об'єктивної сторони складів злочинів проти приватності, передбачених ст.ст. 132, 163, 182 КК України, законодавець не включив таку ознаку, як наслідки діяння. Тому, злочинні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони всіх складів злочинів проти приватності. Проте, є винятки. Так, відповідальність за злочин, передбачений ст. 145 КК України, настає тільки, якщо розголошення лікарської таємниці спричинило тяжкі наслідки. Кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ст. 168 КК України, є розголошення таємниці усиновлення (удочеріння), якщо воно спричинило тяжкі наслідки. Варто відзначити, що у науковій та навчальній літературі підкреслюється, що в реальній дійсності не існує безнаслідкових злочинів. Усі злочини, навіть передбачені в формальних складах, тягнуть за собою спричинення (чи загрозу спричинення) істотної шкоди особі, суспільству чи державі, тобто, охоронюваним кримінальним законом об'єктам [134, с. 365]. Якщо розглядати злочини проти приватності залежно від конструкції об'єктивної сторони, то посягання, передбачені ст. 145, ч. 2 ст. 168 КК України, з матеріальним складом. Посягання, передбачені ст.ст. 132, 163, 182 КК України, з формальним складом. Щодо проблеми виділення формальних та матеріальних складів злочинів, на наш погляд, правильною видається позиція Н.Ф. Кузнєцової [83, с. 49]. Науковець слушно відзначила, що питання про «матеріальні» та

«формальні» склади – це питання не про структуру злочинів чи складів злочинів, а питання доказів: потрібно чи ні спеціально, окремо від аналізу діяння доказувати наявність наслідків. Якщо правильно розкривати об'єкт посягання та момент закінчення діяння, питання про наслідки практично жодних труднощів не викликає.

Слушно відзначає О.І. Рарог, що вживання обох термінів (формальні та матеріальні склади злочинів) стосовно складів злочинів призводить до сплутування цих понять із матеріальним та формальним визначенням злочину [197, с. 170]. Правильніше, на думку науковця, говорити лише про склади з ознаками наслідків («результативні склади») та склади без ознак наслідків діяння («безрезультативні склади»).

Тяжкі наслідки в посяганні, передбаченому ст. 145 КК України, тлумачать як самогубство чи самокалічення особи, серйозне загострення його хвороби унаслідок переживань, психічна хвороба, звільнення особи, відомості щодо якої розголошено, з роботи тощо [74, с. 74; 117, с. 276; с. 119, с. 334]. Спричинення «тяжких наслідків» внаслідок розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ч. 2 ст. 168 КК України) визначають по-різному, оскільки це оціночна категорія. Зокрема, до них входять: стійкий розлад психічної діяльності, самогубство дитини чи її усиновителя, втеча і подальше зникнення дитини, які сталися внаслідок розголошення таємниці усиновлення (удочеріння), погіршення відносин, розпад сім'ї [54, с. 61; 93, с. 264–304; 119, с. 434]. За наявності тяжких наслідків дії, що їх спричинили, мають одержувати самостійну правову оцінку і кваліфікуватися за сукупністю зі ст. 168 КК.

Варто відзначити, що вчені, які аналізують злочини проти інформаційного аспекту приватності, неоднозначно підходять до вирішення питання про доцільність чи недоцільність вказувати наслідки (істотна шкода, тяжкі наслідки) у диспозиціях таких посягань. Так, Є.В. Лащук запропонував у статті 182 КК України передбачити настання наслідків – завдання значної шкоди потерпілому і визначити розмір шкоди в примітці до статті як сто і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [89, с. 16].

Російський правник Б.М. Кадніков вважає, що вчинення відповідних дій, які порушують таємницю приватного життя, без будь-яких наслідків повинно визнаватись адміністративним правопорушенням [57, с. 22]. Цю позицію обстоює Т.М. Нуркаєва, яка пропонує доповнити Кодекс про адміністративні правопорушення нормою про порушення недоторканності приватного життя без вказівки на наслідки, і вважає, що саме собою вчинення дій не є суспільно небезпечним, якщо не спричинило істотної шкоди. Автор зазначає, що наявність чи відсутність суспільно небезпечних наслідків повинно бути покладено в основу розмежування суміжних складів, відповідальність за які передбачена нормами адміністративного і кримінального законодавства [123, с. 35]. Варто зазначити, що під час проведення анкетування лише 21,3% практичних працівників висловились схвально щодо встановлення адміністративної відповідальності за посягання на приватність.

Вносяться пропозиції включити вказівку на наслідки в якості кваліфікуючої ознаки в складах злочинів проти приватності. Зокрема, в юридичній літературі спостерігаються пропозиції про вказівку на наслідки у вигляді кваліфікуючої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України. Зокрема, у ч. 2 зазначеної статті пропонується вказати на спричинення істотної шкоди законним правам чи інтересам потерпілого [93, с. 302]. Ю.І. Дем’яненко вказує на необхідність встановлення підвищеної відповідальності залежно від наслідків і пропонує включення в ч. 2 ст. 182 КК кваліфікуючої ознаки «спричинення тяжких наслідків» [42, с. 91]. Інші науковці пропонують включення кваліфікуючої ознаки – заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян у злочині, передбаченому ст. 182 КК України [5, с. 48; 93, с. 282]. І.П. Галигіна вважає за необхідне передбачити в статті, яка передбачає посягання на таємницю приватного життя (137 КК РФ) наслідки у виді істотної шкоди права і законним інтересам осіб як кваліфікуючу ознаку [30, с. 178]. С.М. Паршин також пропонує кваліфікуючою ознакою передбачити настання тяжких наслідків у диспозиції ст. 137 КК РФ. Автор пише, що є очевидним є те, що моральні

страждання особи, обумовлені фактом розголошення його секретів, можуть призвести до захворювань чи навіть смерті. Крім того, можливі такі наслідки, як розпад сім'ї, втрата робочого місця. Все це, на думку науковця, заслуговує на додаткову кваліфікацію [131, с. 122].

Однак, існує й протилежна точка зору, яка полягає в тому, що в злочинах проти приватності взагалі немає необхідності вказувати на настання певних наслідків, оскільки вже вчинення самого діяння спричиняє істотну шкоду потерпілому. Так, Д.С. Азаров влучно зазначає, що спричинення тяжких наслідків злочином, передбаченим ст. 145 КК України, належить до оціночних ознак [2, с. 63]. Учений вважає недостатньо обґрунтованим існування зазначеної ознаки у цьому складі злочину. Сама лише обізнаність про відомості, що становлять лікарську таємницю осіб, які не мають на це право, повинна визнаватися достатньою підставою для притягнення винного в незаконному розголошенні зазначеної таємниці до кримінальної відповідальності. Автор аргументує свою позицію тим, що одержання певною особою лікарської таємниці через незаконне розголошення останньої є істотною шкодою для потерпілого, що означає відсутність малозначності діяння; оціночний характер поняття «тяжкі наслідки» може зумовлювати труднощі при застосуванні аналізованої норми та зловживання з боку співробітників правоохоронних та судових органів; крім того, довести причиновий зв'язок між розголошенням і настанням тяжких наслідків на практиці видається майже неможливим.

Інші правники, а саме В.П. Жеребкін дотримується тієї позиції, що наслідки у вигляді шкоди правам і законним інтересам настають одразу, як тільки винний починає збирати чи поширювати відомості про приватне життя потерпілого [50, с. 104]. Л.Г. Мачковський також зазначає, що немає потреби пов'язувати можливість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя з настанням суспільно небезпечних наслідків. Такі дії посягають на фундаментальні загальнолюдські цінності і лише через цю обставину їм уже притаманна достатня для їх криміналізації

суспільна небезпечність, незалежно від тих фактичних наслідків, які вони спричиняють [107, с. 37–41].

Варто погодитись із думками вищезазначених дослідників, адже вказівка на наслідки в злочинах проти інформаційного аспекту приватності значно ускладнить притягнення до відповідальності особи, винної у втручанні в приватне життя. Об’єктивні критерії їх оцінки навряд чи можуть бути розроблені. Кожен слідчий, прокурор, суддя тлумачитимуть їх залежно від індивідуальних уявлень. У кінцевому результаті це призведе до того, що злочинність діяння визначатиметься не законом, а особою, яка його виконує.

У складах злочинів, де обов’язковою ознакою є суспільно небезпечні наслідки, належить встановлювати причинний зв'язок між відповідними наслідками та діянням. Таким чином, для наявності аналізованих складів злочину слід встановити причинний зв'язок між дією та настанням тяжких наслідків. Зі всіх теорій причинного зв’язку, які виділяють у науці кримінального права [134, с. 376], слід зважати на найпоширенішу теорію «необхідного спричинення». Це означає, що під час встановлення причинного зв’язку між розголошенням лікарської таємниці, таємниці усиновлення (удочеріння) та тяжкими наслідками внаслідок вчинення таких дій, слід виходити з таких положень: 1) діяння передує суспільно небезпечному наслідкові; 2) діяння містить неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку; 3) суспільно небезпечний наслідок закономірно породжується у конкретних умовах місця, часу та обстановки саме цим діянням суб’єкта, а не діянням інших осіб чи інших зовнішніх сил; 4) суспільно небезпечний наслідок настає вслід за діянням суб’єкта [38, с. 242].

У юридичній літературі науковці деталізують момент закінчення злочинів проти інформаційного аспекту приватності. Цілком зрозумілою є ситуація щодо визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 145 та ч. 2 ст. 168 КК України. Для наявності відповідних посягань необхідно встановити наслідки, дію та причинний зв’язок між дією та наслідками. Своєю чергою, злочин, передбачений ст. 132 КК України, визнається закінченим з моменту, коли

відповідні відомості стали відомі особі, яка не повинна була їх знати [74, с. 66; 77, с. 62], а злочин, передбачений ч. 1 ст. 168 КК України, з моменту доведення відомостей, що становлять таємницю усиновлення (удочеріння) до осіб, яким ця таємниця невідома [74, с. 66; 77, с. 71]. Загалом, дискусій щодо моменту закінчення зазначених злочинів у літературі не виникає. Злочин, передбачений ст. 168 КК України, доцільніше було б визнавати закінченим з моменту доведення таємниці усиновлення (удочеріння) хоча б до однієї особи, якій вона не відома. На це вказує сама дія вчинення злочину «розголошення».

Щодо моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 163 КК України, в юридичній літературі висловлюють такі міркування. Учені одностайно, і, як видається, виправдано визнають доцільність існування складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України, без вказівки в законі на настання наслідків. Тому, в юридичній літературі визнають злочин, передбачений ст. 163 КК України, закінченим з моменту фактичного ознайомлення зі змістом приватної кореспонденції, телефонних розмов, телеграфних чи інших повідомлень особи, що передається засобами зв’язку чи через комп’ютер [74, с. 423; 77, с. 118; 119, с. 986]. Момент закінчення цього злочину визначають також з часу часткового ознайомлення зі змістом того чи іншого повідомлення, з моменту початку ознайомлення з перепискою чи іншою інформацією [231, с. 132].

Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 182 КК України, незважаючи на те, що він складається з багатьох альтернативно визначених дій, дослідниками не деталізується. Здебільшого, в літературі визначають, що злочин є закінчений з моменту вчинення дій, які утворюють об’єктивну сторону [117, с. 302; 119, с. 986]. Детальніше зупиняються на моменті закінчення відповідного злочину у вигляді «збирання» інформації про особу. Момент закінчення посягання щодо інших дій, які утворюють об’єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, визначила в дисертаційному дослідженні Ю.І. Дем’яненко [42, с. 85].

Щодо моменту незаконного «збирання» інформації про особу, то в літературі відзначають, що таким моментом є отримання винним відомостей, а

не момент початку їх пошуку [30, с. 101], або коли суб'єкту вдалось здійснити доступ до інформації про приватне життя особи [58, с. 203]. Науковці зазначають, що за невдалого пошуку інформації можна говорити про замах на злочин [30, с. 101; 58, с. 203; 231, с. 203].

Найбільш слушні положення щодо моменту закінчення аналізованого злочину у формі «збирання» дала Ю.І. Дем'яненко [42, с. 88]. Дослідниця зазначає, що для визначення моменту закінчення злочину одночасно мають юридичне значення не лише ознаки об'єктивної сторони, а й інші ознаки складу злочину, особливо ті з них, що характеризують суб'єктивну сторону злочину та його об'єкт. У контексті злочину, передбаченого ст. 182 КК України, потрібно враховувати спрямованість умислу винної особи на незаконне здобуття певної конфіденційної інформації без згоди особи. Реалізованим його можна визнати лише за умови фактичного здобуття особою такої інформації, що одночасно вказує на спричинення шкоди об'єкту злочину. Автор вважає, що з моменту фактичного здобуття винною особою хоча б частини конфіденційної інформації про особу з'являються всі ознаки закінченого злочину, який необхідно кваліфікувати як незаконне збирання такої інформації.

До інших ознак об'єктивної сторони складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, які є обов'язковими для окремих посягань, входять засоби вчинення злочину та обстановка вчинення злочину. Засоби вчинення злочину є обов'язковими ознаками у злочині, передбаченому ст. 163 КК України, а саме у випадках: порушення таємниці кореспонденції, що передається засобами зв'язку чи через комп'ютер, а також порушення таємниці кореспонденції з використанням СТЗ, призначених для негласного зняття інформації. Крім того, як засоби вчинення злочину виступають: листування, телефонні розмови, телеграфна та інша кореспонденція. Обстановку вчинення злочину характеризує така ознака, як «публічність» поширення конфіденційної інформації.

В.М. Кудрявцев під засобами вчинення злочину пропонував розуміти речі, предмети, документи, механізми, інші речі матеріального світу, використовуючи

які винний вчиняє злочин [80, с. 75]. Засоби вчинення злочину в одних випадках істотно полегшують вчинення злочину, в інших – без них це взагалі неможливо, як у злочині, передбаченому ст. 163 КК. Тому, доцільно з'ясувати, що слід розуміти під тими засобами, за допомогою яких передається інформація що становить таємницю в ст. 163 КК України. Так, під листуванням слід розуміти приватну кореспонденцію, яка передається поштовим зв'язком (листи звичайні, на замовлення, цінні листи, телеграми, інші поштові відправлення, бандеролі). Як приклад порушення таємниці листування можна навести вирок Франківського районного суду м. Львова від 23 жовтня 2007 року (справа № 1-409/07), згідно з яким було засуджено Особу_1, який маючи умисел на заволодіння матеріальними цінностями та незаконне отримання інформації з метою подальшого її використання у власних інтересах, впродовж 2006–2007 років, з метою реалізації свого злочинного умислу, відкривав поштові скриньки, розташовані на території поштових відділень на вулицях м. Львова, звідки викрадав кореспонденцію громадян, а саме конверти з листами, після чого незаконно, без згоди відправників, ознайомлювався з вказаними листами, порушивши тим самим конституційні права громадян [49].

Під телефонними розмовами слід розуміти розмови між особами, що відбуваються за допомогою будь-якого телефонного зв'язку, який здійснюється засобами проводових чи мереж електрозв'язку, мобільного зв'язку. Телеграфна кореспонденція – це повідомлення, що передаються телеграфом. У процесі визначення поняття «інша кореспонденція» слід зважати на тлумачення цього поняття Європейським судом з прав людини. Так, суд тлумачить поняття «кореспонденція» широко, і відносить до кореспонденції, крім листування, телефонні розмови, телеграфні, електронні та інші засоби комунікації, у тому числі телефакс, пейджинговий зв'язок [145, с. 22]. Зокрема, у справі «Класс та інші проти Німеччини» (рішення від 6 вересня 1978 року) зазначено, що хоча в п. 1 ст. 8 Конвенції телефонні розмови прямо не згадуються, Суд вважає, що такі розмови охоплюються поняттям «кореспонденція» [208]. Таким чином, у назві статті 163 КК України перелічено види засобів передачі інформації, які входять

до поняття «кореспонденція». При чому, вказівка «іншої кореспонденції» це підтверджує. Тому, видається, назва статті 163 КК «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції» є занадто багатослівною. Крім того, назва дублює зміст статті, що свідчить про недотримання однієї з вимог до термінологічного апарату, а саме – стислості назви. У літературі слушно відзначають, що назви, інформуючи про зміст кримінально-правової норми, одночасно мають лаконічно передавати таку інформацію, повністю не дублюючи зміст диспозицій статей [227, с. 57]. Тому, доцільно спростити назву статті й позначити її термінологічним зворотом «порушення таємниці кореспонденції».

Засоби зв’язку, комп’ютер є тими механізмами, за допомогою яких порушення таємниці кореспонденції може бути реалізовано. Так, під засобами зв’язку розуміють технічне обладнання, що використовується для організації зв’язку. Спеціальне законодавство встановлює правові основи діяльності поштового зв’язку та електрозв’язку (телекомунікацій), які слід враховувати при встановленні порушення таємниці кореспонденції, що передається засобами зв’язку. Так, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 року поштовий зв'язок – це приймання, обробка, перевезення та доставка (вручення) поштових відправлень, виконання доручень споживачів щодо поштових переказів, банківських операцій [177]. Телекомунікації (електрозв’язок), згідно із ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року, це – передавання, випромінювання та (або) приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах [187]. У кримінальному праві під поняттям «комп’ютер» (електронно-обчислювальна машина) розуміють комплекс електронних та інших технічних пристроїв, за допомогою якого здійснюється автоматична обробка даних [74, с. 142; 119, с. 986]. Однак, як видається, вказівка «через комп’ютер» в диспозиції ст. 163 КК України є непотрібною. Через комп’ютер неможливо передати інформацію від одного користувача до іншого, така передача можлива шляхом використання

комп'ютерних мереж. Вчинення діяння за допомогою такого засобу передбачає використання електронної пошти, а цей вид повідомлення вже охоплюється вказівкою «іншої кореспонденції» в диспозиції ст. 163 КК України. Випадки порушення таємниці кореспонденції шляхом використання електронної пошти, розповсюдження шкідливих програм, які здійснюють електронне шпигунство мають місце в правозастосуванні. Так, вироком Першотравневого районного суду м. Чернівці від 29 серпня 2008 року (справа № 1-235/2008) засуджено громадянина за вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 361, ч.2 ст. 361-1 і ч. 1 ст. 163 КК України [49]. Засуджений створив шкідливу комп'ютерну програму – троянська програма «Trojan-Spy.Win32.Ardamax.n». Усвідомлюючи, що створена ним комп'ютерна програма є шкідливою програмою, призначеною для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), вирішив розповсюдити її серед необмеженої кількості користувачів локальної мережі «Вега-телеком». За допомогою власного комп'ютера і стандартного програмного забезпечення операційної системи Microsoft Windows XP SP2 для доступу в інтернет, обвинувачений неодноразово навмисно розміщав на сервері локальної комп'ютерної мережі «Вега-телеком» шкідливу комп'ютерну програму «Trojan-Spy.Win32.Ardamax.n» під виглядом легальних розважальних програм для того, щоб користувачі її активізували. Після зараження комп'ютерів користувачів троянська програма «Trojan-Spy.Win32.Ardamax.n» починала в автоматичному режимі вести електронне шпигунство (електронний журнал натискання користувача на клавіатуру та робити знімки з робочого столу (монітору), після чого зібрану інформацію періодично відправляла в електронну скриньку обвинуваченого). Внаслідок таких дій обвинуваченому ставали відомі реквізити авторизації користувачів без їхньої згоди: логін та пароль, назва електронної скриньки та пароль до неї, а також зміст розмов із друзями та знайомими користувачів, здійснені за допомогою комп'ютерної програми (програми обміну миттєвих текстових повідомлень), що становлять особисту таємницю.

Вирішення питання про наявність кваліфікуючої ознаки порушення таємниці кореспонденції з використанням СТЗ негласного зняття інформації можливе тільки з урахуванням положень законодавства, яке регулює діяльність, пов'язану з СТЗ негласного отримання інформації. Так, поняття СТЗ визначено Наказом СБ України від 31 січня 2011 року «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов» [162]. У п. 1.6. цього наказу зазначено, що СТЗ для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації (СТЗ) – технічні програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації. Діяльність щодо розроблення, виготовлення, торгівлі СТЗ належить до видів господарської діяльності, яка потребує ліцензування. Організація ліцензування відповідної діяльності здійснюється СБ України. Контроль за додержанням суб'єктами господарювання, що провадять діяльність із розроблення, виготовлення, торгівлі СТЗ, Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення та торгівлі СТЗ, здійснює СБ України [138]. Крім цього, при вирішенні питання законності використання СТЗ слід брати до уваги Наказ СБ України і ДПА України від 9 липня 2001 року «Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними» [151]. СТЗ використовуються під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання, досудового слідства. СТЗ можуть використовуватись тільки оперативними підрозділами МВС

України, СБ України, органів і установ ДППВП, розвідувального органу Міноборони України, а також органами, підрозділами та співробітниками СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. У випадку застосування СТЗ працівником зазначених підрозділів із порушенням закону, така особа притягується до відповідальності за ст. 359 КК або за ч. 2 ст. 163 КК України.

Аналіз положень спеціального законодавства, що встановлює правові засади діяльності з виготовлення, придбання, збуту та використання СТЗ, дозволяє сформувати власне бачення відповідних засобів. Обов'язковою ознакою СТЗ є їхнє цільове призначення, яке полягає у негласному отриманні інформації з різних джерел. Як правило, СТЗ непомітні для оточуючих, є компактними і контролюються відповідними органами. Вони виготовляються підприємствами, що мають ліцензію на їх виробництво, і не належать до товарів, які мають широке виробництво.

Свідченням того, що спеціальними засобами для негласного зняття інформації можуть бути тільки технічні засоби, які мають спеціальну мету – негласне отримання інформації, є правозастосовна практика. Так, вироком Печерського районного суду м. Києва від 9 березня 2010 року (справа № 1-232/10) було засуджено директора малого підприємства «Сервіс» за незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації за ст. 359 КК України [49]. Як встановило слідство, реалізуючи свій злочинний умисел, засуджений в номері «919» готелю «Україна» в першій та другій кімнатах, праворуч від входу, приховано розмістив під плінтусами спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації – два дротові мікрофони, кожен з яких складався з двох частин, електронного мікрофону «34j9E» й мікрофонного підсилювача, який дозволив надавати живлення до мікрофону та отримувати корисний сигнал від нього на велику відстань по мережевому кабелю, що значно зменшило його габаритні розміри та можливість виявлення людиною та пошуковими пристроями, призводячи до негласного отримання акустичної інформації. Примітно, що з-поміж усіх засобів, які використовував засуджений – два дротові мікрофони, ноутбук, дві безкорпусні

відеокамери, два блоки живлення, навушники з вмонтованим мікрофоном з шнуром тощо – тільки два дротові мікрофони, згідно з висновком експерта № 55/3 від 25 листопада 2009 року, належать до спеціальних технічних засобів, які можливо використовувати для негласного отримання інформації. З цього можна зробити висновок, що до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації можна відносити засоби, які мають спеціальне призначення.

Таким чином, не будь-які засоби маються на увазі при тлумаченні ознаки «використання спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації», визначеної в ч. 2 ст. 163 КК України. Не можуть входити до СТЗ фотоапарати, відеокамери, диктофони тощо. У зв'язку з цим, не можна погодитись із С.Я. Лиховою, яка визначила СТЗ як будь–які технічні засоби і пристосування, за допомогою яких особа має можливість ознайомитися із інформацією про зміст листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших відправлень. До таких засобів, на думку автора, належить, наприклад, відео- і аудіозапис, кіно- і фотозйомка, будь-які засоби для підслуховування тощо [93, с. 298].

Водночас постає питання щодо можливості вважати СТЗ, засоби, які виготовлені не заводським способом, а приватно кустарним способом, але за допомогою яких негласно можна отримати інформацію з каналів зв'язку, і відповідно можливість кваліфікувати за ч. 2 ст. 163 або за ст. 359 КК. У коментарях до КК України зазначають, що вироблені кустарним способом технічні засоби негласного отримання інформації, а також такі звичайні технічні засоби, як відеокамери, фотоапарати, диктофони, телефони тощо, не є спеціальними, і будь-яке їх використання з метою негласного отримання інформації не може бути кваліфіковане за ст. 359 КК України [117, с. 712; 119, с. 980]. За певних обставин, такі дії можуть кваліфікуватися за ст.ст. 111, 114, 182, 231, 330 КК України. Однак, як видається, СТЗ негласного зняття інформації можуть бути виготовлені не тільки заводським, але й кустарним способом. Головне питання, яке слід вирішувати для встановлення наявності

СТЗ – це їх цільове призначення та мета, з якою вони використовуються. Адже суспільна небезпека злочинів, передбачених ст. 359 КК та ч. 2 ст. 163 КК України, не стає меншою від того, що засоби негласного отримання інформації виготовлені в побутових умовах і використовуються незаконно, а швидше, навпаки – суспільна небезпека від таких дій зростає. З розвитком технологій виготовлення СТЗ кустарним способом зростатиме, адже використання таких засобів значно полегшує здобуття потрібної інформації для особи, фіксування цієї інформації на певному матеріальному носієві може призвести до ознайомлення з нею необмеженого кола осіб. Це значно підвищує суспільну небезпеку посягання. Крім того, дедалі частіше широкого розголосу набувають випадки, коли відбувається незаконне збирання конфіденційної інформації про приватне життя працівниками прокуратури, інших правоохоронних органів з використанням СТЗ [5, с. 48; 141]. Саме тому причиною незастосування ст. 359 КК, яка передбачає відповідальність за використання СТЗ, називають те, що такі дії вчиняються самими працівниками правозастосовних органів, які за законом мають право на використання СТЗ негласного отримання інформації [5, с. 50].

У статтях, які передбачають посягання на приватність, пропонують використання технічних засобів негласного отримання інформації включити в якості кваліфікуючої ознаки до ст.182 КК України [5, с. 48; 42, с. 186]. В цілому слід погодитись із такою пропозицією, але з застереженням: вказівка повинна бути саме на СТЗ, основне призначення яких – негласне зняття інформації. Саме такої думки дотримуються опитані під час анкетування громадяни, зокрема 69,4% працівників ОВС та 36,6% усіх інших респондентів висловили необхідність встановлення кваліфікуючої ознаки «використання СТЗ негласного отримання інформації» у злочинах, що посягають на приватність. Включення такої ознаки до диспозиції статті 182 КК забезпечуватиме однаковий підхід до охорони інформації приватного характеру, як це має місце за чинної редакції ст. 163 КК України, передбачатиме ефективну охорону не лише таємниці кореспонденції, але й іншої конфіденційної інформації про особу. Натомість, із ст. 359 КК України доцільно виключити ознаку «використання СТЗ», оскільки

наявність такої ознаки породжує окремі проблемні питання кваліфікації дій, що полягають у порушенні таємниці кореспонденції з використанням СТЗ, якщо використання СТЗ призвело до настання тяжких наслідків, які передбачено ч. 3 ст. 359 КК України (див. додаткові аргументи у підрозділі 3.2).

Обстановка вчинення злочину в науці кримінального права визначається як сукупність об'єктивних умов, в яких протікає зовнішній акт злочинного посягання [134, с. 369]. «Публічність» як ознака злочину, передбаченого ст. 182 КК України, характеризує обстановку вчинення злочину. Публічність – оцінна ознака, і питання про наявність її має вирішуватись у кожному конкретному випадку з урахуванням місця, часу, кількості осіб, які слухали виступ, тощо [37, с. 121]. Публічним поширенням інформації відповідно до змісту диспозиції ст. 182 КК України слід розуміти поширення інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації. Публічним поширенням конфіденційної інформації про особу у публічному виступі треба розуміти її оприлюднення у виступах на різних зібраннях громадян: зборах, з'їздах, мітингах, конференціях, нарадах, симпозіумах тощо. Причому, як слушно зауважив О.М. Готін, публічний виступ – це відкритий виступ, метою якого є доведення певної інформації до невизначеного кола осіб [37, с. 121]. Публічне поширення конфіденційної інформації про особу у творі, що публічно демонструється, є її оприлюднення під час публічної демонстрації аудіовізуального твору чи відеограми, тобто їх публічного одноразового або багаторазового представлення публіці у приміщенні чи під час публічного будь-якого твору, фонограми, відеограми за допомогою різних пристроїв чи процесів у місцях, де присутня публіка. До творів, що публічно демонструються, належать також різні предмети, які містять конфіденційну інформацію про особу (кінофільми, слайд-фільми тощо) та інші подібні предмети.

Під поширенням конфіденційної інформації про особу у засобах масової інформації розуміють оприлюднення такої інформації у будь-якому засобі масової інформації будь-яким способом. Визначення понять «масова інформація», «засоби масової інформації» містяться в ЗУ «Про пресу та інші

засоби масової інформації» від 1 серпня 1990 року. Так, відповідно до ст. 2 зазначеного закону, масова інформація – це публічно розповсюджувані друковані, аудіо- та аудіовізуальні повідомлення і матеріали. Під ЗМІ розуміються газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. ЗМІ репрезентуються редакціями періодичної преси, теле- і радіомовлення (інформаційними агентствами, іншими установами, які здійснюють випуск масової інформації) [180]. Редакція ЗМІ провадить свою діяльність після реєстрації відповідного засобу масової інформації. Для встановлення поширення конфіденційної інформації про особу у різних видах ЗМІ, слід враховувати положення спеціального законодавства, які регулюють таку діяльність. Зокрема, до таких законодавчих актів належать:

1. ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року, яким встановлено правової основи діяльності друкованих ЗМІ (преси). Відповідно до ст. 1 цього Закону під друкованими ЗМІ (пресою) в Україні розуміються «періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію» [158]. Такі друковані видання можуть мати додатки у вигляді видань газетного та журнального типу та включати до свого складу інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо). Дія цього Закону поширюється також на друковані ЗМІ інших держав, які розповсюджуються в Україні.

2. ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. (в редакції Закону від 12 січня 2006 р.), який регулює діяльність телебачення і радіомовлення. Відповідно до цього Закону структуру національного телебачення і радіомовлення становлять: державні та комунальні телеорганізації, система Суспільного телебачення і радіомовлення України, приватні, не залежно від способу розповсюдження програм, громадські та інші телеорганізації, засновані відповідно до вимог законодавства України. Саме мовлення може бути: супутниковим, ефірним, кабельним, проводовим і

багатоканальним [186]. Закон також передбачає державну реєстрацію та ведення державного реєстру телерадіоорганізацій України.

3. ЗУ «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року, який встановлює правові основи діяльності інформаційних агентств. Відповідно до Закону інформаційні агентства – зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг [168]. Діяльність інформаційних агентств – це збирання, обробка, творення, зберігання, підготовка інформації до поширення, випуск та розповсюдження інформаційної продукції.

Правозастосовній практиці відомі випадки публічного поширення відомостей про особу, однак це випадки, які належать до захисту порушених особистих прав, що регулюється цивільним законодавством. У цих випадках засобом відновлення порушених прав є спростування – доведення до кола осіб, яким були поширені відомості, що не відповідають дійсності. Так, якщо неправдиві відомості були поширені через засоби масової інформації, то вони повинні бути спростовані у тому ж ЗМІ адекватним способом [158]. Публічне поширення інформації, що становить таємницю приватного життя, має свою специфіку. Прикладом втручання в приватність особи, що здійснюється шляхом поширення особистих даних у ЗМІ, є практика Європейського суду. Зокрема, у справі «Хужин та інші проти Росії» (Рішення від 23 жовтня 2008 року) заявник Амір Хужин оскаржував використання його фото та особистих даних під час трансляції програми «Версия» як таке, що порушує його право на повагу до приватного життя. За обставинами справи, 2 червня 1999 року Марату Хужину та його братам було пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених статтями 117 та 126 Кримінального кодексу Російської Федерації, а саме: катування та викрадення людини. 20 липня 1999 року на загальнореспубліканському телеканалі Удмутрії транслювалася програма «Версия», друга частина якої була присвячена справі братів Хужинів. Під час розповіді ведучої про викрадення потерпілого на екрані, зокрема, були показані чорно-білі фотографії з паспортів заявників. Ця телепрограма транслювалася ще

раз у серпні 1999 року, 15 травня і 25 жовтня 2001 року. Заявник стверджував, чорно-біла фотографія, використана в телевізійній програмі, є фотографією із паспорта, який був долучений до матеріалів кримінальної справи. Це доводить те, що журналіст отримав її від слідчих органів. Показ цієї фотографії під час ефіру телепрограми не був здійснений з легітимною метою і становив порушення його права на повагу до приватного життя. Суд зазначив, що поняття приватного життя містить елементи, які стосуються права особи на її зображення. Публікація фотографії особи включається до питань приватного життя. У зазначеній справі, без згоди заявника, працівниками правоохоронного відомства його паспортна фотографія була надана журналісту, який використав її у телевізійній програмі. Таким чином, Суд вбачає наявність втручання у приватне життя заявника. Суд не вбачав наявності легітимної мети для втручання у приватне життя заявника. Перебуваючи під вартою в той момент, він не був у статусі розшукуваної особи, і показ його фотографії не був необхідним для встановлення його можливого місцеперебування. Немає підстав також стверджувати, що це забезпечило б публічний характер процесу, оскільки на час запису програми та її першої трансляції судовий розгляд справи ще не розпочався [211].

В іншій справі «Пек проти Сполученого Королівства» (рішення від 28 січня 2003 року) судом було постановлено, що мало місце порушення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до приватного життя. У цій справі заявник п. Пек оскаржував факт надання відеоматеріалу із записом інциденту, що стався із ним, у засоби масової інформації, що призвело до неодноразового публічного демонстрування фото- та відеоматеріалу з його зображенням. Увагу оператора камери близького спостереження, встановленої муніципалітетом, привернув невідомий із ножем у руці, котрий ішов вулицею і опинився у зоні запису цієї камери. Невідомим виявився п. Пек, який, перебуваючи у стані глибокої депресії, вчинив спробу самогубства, перерізавши собі зап’ястя. Він не знав, що опинився у зоні запису, і що оператор повідомив поліцію. Згодом цей інцидент став предметом повідомлень ЗМІ: про нього неодноразово писали місцеві газети,

які друкували фото заявника, одержані під час відеозапису; його також використовувало телебачення, зокрема, в анонсі серіалу «Боротьба зі злочинністю», що транслюється на каналі BBC і розрахований на понад 9-мільйонну глядацьку аудиторію, постать заявника залишилась цілком незамаскованою, а під час виходу самої програми в ефір, попри те, що обличчя заявника вже було замасковано, його упізнали друзі та родичі. Суд визнав, що факт оприлюднення міською радою згадуваного відеоматеріалу становить втручання у право заявника на повагу до його приватного життя. Суд також звернув увагу на те, що міська рада не отримала попередньої згоди заявника на показ відеоматеріалу та не заручилася гарантіями від преси щодо приховання постаті заявника на відповідних фото. Суд не виявив причин, які б виправдали безпосереднє оприлюднення міською радою згаданого відеоматеріалу у програмі «Новини про системи КБС». Таким чином, суд зробив висновок, що факти передання міською радою зазначеного відеоматеріалу працівникам ЗМІ не супроводжувалися вжиттям належних заходів щодо забезпечення інтересів заявника і тому становлять непропорційне й несправедливе втручання у право заявника на повагу до приватного життя, що є порушенням ст. 8 Конвенції [48, с. 305–308; 145, с. 59].

Низка науковців, які аналізують злочин, передбачений ст. 182 КК, вважають, що публічні способи поширення інформації про особу є найбільш суспільно небезпечними проявами поширення, суттєво підвищують небезпеку цього злочину, тому доцільне закріплення цих способів як кваліфікуючої ознаки аналізованого злочину [5, с. 47; 29, с. 20; 47, с. 12; 54, с. 80; 131, с. 122; 270, с. 8]. Однак, існує й протилежна позиція. Так, П.М. Макєєв зазначає, що видається незрозумілим, у чому полягає різниця між простим поширенням і публічним поширенням конфіденційної інформації. Науковець пропонує з диспозиції ст. 137 КК РФ (аналогічною є ст. 182 КК України) виключити згадку про публічні способи поширення інформації і вважати поширенням будь-яку форму передачі, повідомлення конфіденційної інформації [97, с. 117]. Тоді, на думку автора, не виникатиме питань щодо незаконності поширення і згоди потерпілого. Однак, ми

вважаємо, що публічні способи поширення конфіденційної інформації наділені більшим ступенем суспільної небезпеки, оскільки за таких умов відомості стають відомими невизначеному колу осіб, а тому підтримуємо пропозиції вищеназваних дослідників щодо віднесення публічного способу поширення інформації до кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Про встановлення такої кваліфікуючої ознаки висловились також 56,0% опитаних респондентів серед представників молоді.

Щодо кваліфікуючих ознак посягань проти інформаційного аспекту приватності, в порядку вдосконалення диспозицій ст.ст. 163, 182 КК України, доцільно посилити кримінальну відповідальність за незаконні дії з інформацією про особу вчинені повторно. Необхідність виділення цієї ознаки як кваліфікуючої зумовлена випадками неодноразового порушення приватності особи в правозастосовній практиці. Зокрема, у рішеннях, проаналізованих нами: ухвала апеляційного суду Кіровоградської області від 26 вересня 2006 року (справа № 11а-861-2006 р.) на вирок Кіровоградського районного суду від 30 вересня 2004 року; вирок Франківського районного суду м. Львова від 23 жовтня 2007 року (справа № 1-409/07); ухвала апеляційного суду Чернігівської області від 3 грудня 2008 року на вирок Куликівського районного суду Чернігівської області від 1 вересня 2008 року (справа № 11-659/2008); вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 29 серпня 2008 року (справа №1-235/2008) у діях засуджених осіб судом було доведено наявність ознак систематичного незаконного збирання, зберігання конфіденційної інформації про особу, порушення таємниці листування, телефонних розмов, повідомлень з використанням СТЗ негласного отримання інформації. При чому, не у всіх випадках ця обставина враховувалась як така, що обтяжує покарання відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України. Крім того, повторне вчинення вказаних злочинів свідчить про факти здійснення порушень приватності осіб на постійній (можливо комерційній) основі, а отже – про більшу суспільну небезпеку вчиненого злочину та особи винного.

Серед думок щодо вдосконалення кримінально-правових норм викликає заперечення пропозиція введення заохочувальної норми до ст. 182 КК України такого змісту: «за згодою потерпілого звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка без застосування насильства вилучила у іншої особи її особисті папери (фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) і до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула інформацію власнику та повністю відшкодувала завдану шкоду» [42, с. 186]. Особливістю заохочувальних норм Особливої частини КК України є своєрідна спрямованість на протидію чітко визначеним злочинам, які вважаються складними у розкритті, розслідуванні та розгляді справи у суді [268, с. 270]. У більшості випадків йдеться про спеціальні види звільнення, які мають своїми передумовами вчинення особливо тяжких, тяжких злочинів. Водночас, у КК України є кілька норм, у яких передбачено спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини невеликої тяжкості. До них належать норми про злочини, передбачені ст. 175 КК, ч. 1 і ч. 2 ст. 212 КК, ч. 1 і ч. 2 ст. 212-1 КК. Умовами звільнення від кримінальної відповідальності за такі посягання, між іншим, є сплата обов’язкових платежів, видача заборонених предметів. Тобто, це ті умови, виконання яких повністю усуває наслідки вчиненого посягання. Злочин, передбачений ст. 182 КК України, також належить до злочинів невеликої тяжкості, однак застосувати будь-які умови, які усуватимуть шкоду, заподіяну незаконними діями з конфіденційною інформацією про особу, не видається можливим. Тим більше, ті умови звільнення від кримінальної відповідальності, які запропонувала Ю.І. Дем’яненко, мають однотипний характер, розраховані на поодинокі випадки вчинення відповідного посягання, а тому вважаємо, що їх недоцільно застосовувати. Крім того, для аналізованого посягання та інших злочинів проти приватності існують більш прийнятні загальні підстави звільнення від відповідальності, зокрема, дієве каяття (ст. 45 КК), примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК).

Такі ознаки об’єктивної сторони, як способи, місце, час, знаряддя злочинів не є обов’язковими ознаками посягань проти інформаційного аспекту приватності. Зокрема, способи розголошення лікарської таємниці можуть виражатись в усній чи письмовій розповіді стороннім особам про зміст документів, що містять лікарську таємницю, у відповідній публікації у пресі та інше оприлюднення певних фактів. Способи розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) також не впливають на кваліфікацію злочину. Так, розголосити таємницю усиновлення можна у письмовій формі, або по-телефону. У правозастосовній практиці існують випадки розголошення зазначеної таємниці саме в таких формах. Зокрема, згідно з вироком Тетіївського районного суду Київської області від 11 листопада 2008 року (справа № 1-194/2008р.) судом було встановлено, що Особа_1 23 вересня 2008 року зателефонував зі свого стаціонарного телефону на домашній номер до Особи_2, якому умисно, *всупереч волі усиновителя* Особи_3, яку Особа_2 вважав своєю біологічною матір’ю, повідомив, що він усиновлений, розголосивши таємницю усиновлення. Допитаний в судовому засіданні підсудний Особа_1 вину свою в пред’явленому йому обвинуваченні визнав повністю і пояснив, що він дійсно, перебуваючи в неприязних стосунках з Особа_2 за те, що останній не реагує на його прохання не зустрічатися із його дочкою та залишити її у спокої, 23 вересня 2008 року, в телефонній розмові повідомив останньому про те, що він усиновлений, (виділено авт. Г.О.) всупереч волі усиновителя Особи_3, чим розголосив таємницю його усиновлення [49]. У вироці Скадовського районного суду Херсонської області від 5 лютого 2010 року зазначено, що Особа_1, достовірно знаючи, що її сестра з чоловіком удочерили дитину, *у письмовій формі* (виділено авт. Г.О.) звернулась до заступника селищного голови та голови ради ветеранів селища міського типу Каланчак Херсонської області з проханням вирішити питання спокійного проживання в будинку, де мешкає її мати та сестра з чоловіком, у якому розголосила таємницю удочеріння всупереч волі удочерителів, чим порушила ст.ст. 226, 227 СК України [49].

Отже, на основі аналізу законодавства України, теорії кримінального права та судової практики проаналізовано ознаки об'єктивної сторони складів злочинів проти приватності. Обов'язковою ознакою посягань, передбачених ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України, є діяння. Більшість аналізованих складів злочинів виправдано формальні (ст.ст. 132, 163, 182 та ч. 1 ст. 168 КК України), хоча склади злочину, передбачені ст. 145 та ч. 2 ст. 168 КК України, належать до матеріальних. З-поміж інших ознак об'єктивної сторони можна виокремити обстановку вчинення злочину – «публічність» у злочині, передбаченому ст. 182 КК України, та засоби вчинення злочинів: «засоби зв'язку», «через комп'ютер», «використання СТЗ», які належать до злочину, передбаченого ст. 163 КК України. Інші ознаки об'єктивної сторони складу злочину – спосіб, час, місце, знаряддя не є обов'язковими для посягань проти приватності. В процесі дослідження запропоновано зміни щодо вдосконалення диспозицій ст.ст. 163, 182 КК України.

2.3. Суб'єкт складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності

За традиційною схемою аналізу елементів складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, перейдемо до з'ясування змісту ознак суб'єкта. Суб'єкт складу злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК України може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України). З огляду на законодавче визначення, суб'єкт складу злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, досягла віку, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Крім загальних (обов'язкових ознак) суб'єкта злочину, наука кримінального права виділяє також спеціальні ознаки, притаманні суб'єктам окремих складів злочинів. Наявність у суб'єкта складу злочину поряд із загальними також

спеціальних ознак свідчить про те, що цей суб'єкт є спеціальним. Так, згідно з ч. 2 ст.18 КК України спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Наявність додаткових ознак, що притаманні певному колу осіб, визначаються в диспозиціях статей кримінально-правової норми або безпосередньо випливають з їх змісту.

Суб'єкти усіх складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, наділені обов'язковими ознаками суб'єкта складу злочину, які випливають із ч. 1 ст. 18 КК України. Перша обов'язкова ознака суб'єкта складу злочину в контексті злочинів проти приватності означає, що суб'єктом відповідних посягань можуть бути як громадяни України, іноземці, так і особи без громадянства. Другою обов'язковою ознакою усіх суб'єктів складів злочинів, у тому числі проти приватності, є осудність, що означає усвідомлення особою на момент вчинення посягання фактичного характеру і суспільної небезпеки своїх діянь та можливість керувати ними. Окремих проблемних питань стосовно осудності суб'єктів аналізованих посягань у кримінально-правовій літературі не виникає, тому детально на відповідній обов'язковій ознаці суб'єкта складу злочину зупинятись не будемо. Третьою ознакою обов'язковою ознакою суб'єкта складу злочину є вік, з якого настає кримінальна відповідальність. За загальним правилом, яке викладено у ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Зважаючи на зміст диспозицій кримінально-правових норм, що передбачають злочини проти приватності (ст. 182, ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 168 КК), суб'єктом відповідних посягань є фізична осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Більшість дослідників виправдано вважають обґрунтованою позицію законодавця про відповідальність осіб за посягання на приватність саме з цього віку.

За злочини проти інформаційного аспекту приватності передбачено відповідальність також і спеціального суб'єкта. Так, до спеціальних суб'єктів аналізованих складів злочинів належать: особа, якій відомості стали відомі у

зв'язку з виконанням службових обов'язків (ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст.168 КК, ч. 2 ст. 163 КК України), особа, якій відомості стали відомі у зв'язку з виконанням професійних обов'язків (ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст. 168 КК України).

Особливістю спеціальних суб'єктів є те, що в ст.ст. 132, 145 КК України, суб'єкт тільки спеціальний, в той час як у посяганнях, визначених ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст.168 КК України, спеціальний суб'єкт несе більш тяжчу відповідальність у порівнянні з діями, визначеними загальним суб'єктом. Крім того, у деяких статтях конкретизується, хто може бути спеціальним суб'єктом: медичний працівник (ст.ст. 132, 145 та ч. 2 ст.168 КК України), допоміжний працівник, який самочинно здобув інформацію (ст. 132 КК України). Як видається, деталізація шляхом виокремлення конкретних осіб (у ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст. 168 КК) поряд із вказівкою на розголошення інформації особою, якщо інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків, є зайвим повторенням.

Що ж до визначення понять спеціальних суб'єктів, які містяться в диспозиціях складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, слід відзначити, що поняття медичного працівника випливає із положень «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року. Відповідно до ст.74 зазначеного Закону медичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, що встановлюються МОЗ України [126]. Крім того, відповідно до положень Закону, це можуть бути особи, яким наданий дозвіл на заняття народною медициною (цілительством), який видається також МОЗ України або уповноваженим ним органом. Медичним працівником може бути як особа, яка працює в закладі охорони здоров'я, так і особа, яка займається відповідно до закону індивідуальною підприємницькою діяльністю в галузі охорони здоров'я.

З огляду на положення КК України суб'єктами складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст. 168 КК України, можуть бути медичні працівники лікувальних закладів, яким відомості стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків. До таких суб'єктів належать лікарі медичних закладів, лікарів швидкої допомоги, працівники

санепідемстанцій, працівники центрів профілактики синдрому набутого імунодефіциту, працівники інших закладів охорони здоров'я, яким повідомляються відомості про результати медичних оглядів на ВІЛ інфекцію, медичні працівники, які працюють у слідчих ізоляторах та кримінально-виконавчих установах ДДППВП [73, с. 66; 77, с. 62; 117, с. 254; 119, с. 314]. Крім того, зважаючи на зміст диспозицій статей, передбачених ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст. 168 КК України, суб'єктами відповідних складів злочинів можуть бути й інші особи, які не є медичними працівниками, але яким інформація стала відома у зв'язку з виконанням ними професійних чи службових обов'язків. До них входять: працівники закладів охорони здоров'я, працівники прокуратури, органи дізнання, досудового слідства і суду, інші працівники [75, с. 218].

У законодавстві не визначається поняття допоміжного працівника лікувального закладу. Визначення особи, яка є допоміжним працівником лікувального закладу та самочинно здобула інформацію, наводиться в юридичній літературі. Так, до працівників допоміжного персоналу належать секретарі, прибиральниці, санітари, реєстратори лікарні, лаборанти [74, с. 66; 77, с. 62; 117, с. 254; 118, с. 83; 119, с. 314;]. Варто не погодитись із положенням одного з науково-практичних коментарів, що допоміжними працівниками, які самочинно здобули інформацію, є особи, які здобули відомості не у зв'язку з виконанням своїх професійних чи службових обов'язків, а здобули їх, оскільки їхня діяльність стосується закладу, де проводились огляди або необхідні дослідження на предмет виявлення зараження інфекційними хворобами [118, с. 83]. Із законодавчої конструкції ст. 132 КК слова «що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків» стосуються кожного з визначених суб'єктів цього складу злочину. Тому для наявності ознак посягання, передбаченого ст. 132 КК України, вчиненого допоміжним працівником лікувального закладу, потрібно встановити, що він отримав інформацію у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

При визначенні поняття службової особи як спеціального суб'єкта складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, ч. 2 163, ч. 2 ст. 168 КК України, слід керуватися правилами, які викладено в примітці до ст. 364 КК України.

Так, суб'єктом складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145 КК України, можуть бути службові особи лікувального закладу, до яких у літературі відносять працівників відповідних закладів, які здійснюють функції організації та управління у сфері охорони здоров'я (директори, головні лікарі, їхні заступники, керівники структурних підрозділів – завідуючі відділеннями, начальники відділів) [9, с. 410; 103, с. 45-49; 119, с. 314]. При чому, за ст. 145 КК України суб'єктом складу злочину може бути й службова особа нелікувального закладу.

Службовою особою як суб'єкт складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 163 КК України, може бути особа, яка працює у сфері зв'язку і яка наділена ознаками службової особи, службова особа правоохоронних органів, яка має права накладати арешт на кореспонденцію, прослуховувати телефонні розмови, знімати інформацію з інших каналів зв'язку. Не можна погодитись з висловленою М.В. Анчуковою думкою, що суб'єктом у цій частині можуть бути телефоністи, поштові працівники, телеграфісти, працівники компанії провайдера, які надають послуги Інтернет [10, с. 519–526]. Зазначені особи виконують професійні обов'язки, і не наділені ознаками службової особи, які визначені ст. 364 КК України. Однак, з огляду на те, що працівниками поштово-телеграфних служб може бути порушена таємниця кореспонденції та на них покладений обов'язок її зберігати, слід доповнити ст. 163 КК ознаками таких суб'єктів складу злочину.

До службових осіб – суб'єктів складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 168 КК України, відносять службових осіб органів, що приймають рішення про усиновлення (удочеріння) (суддів); закладів у яких перебувають діти, які можуть бути усиновленими, органів опіки і піклування, органів реєстрації актів цивільного стану; місцевих державних адміністрацій; виконавчих органів рад; Державного департаменту з усиновлення та захисту прав людини Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, а також медичних працівників пологових будинків, спеціалізованих дитячих медичних закладів [74, с. 151].

Варто відзначити, що головною умовою відповідальності спеціальних суб'єктів складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 168 КК України, є та обставина, що інформація повинна бути відома відповідним суб'єктам у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків. Це означає, що спеціальними суб'єктами зазначених складів злочинів не можуть бути: 1) особи, яких стосується приватна інформація та їхні представники; 2) особи, яким у зв'язку з навчанням або виконанням громадських чи інших, крім професійних і службових, обов'язків стала відома приватна інформація.

Обов'язок зберігати в таємниці приватну інформацію покладається на осіб, безпосердньо визначених законами та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, обов'язок не розголошувати відомості, що становлять лікарську таємницю, покладено на медичних працівників та інших осіб, яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, такими ЗУ: ст. 40 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року [126]; ст. 6 «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року [182]; ст. 26 «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року [166]; ст. 14 «Про донорство крові та її компонентів» від 23 червня 1995 року [156]; ст. 8 «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 12 грудня 1991 року [160]. Обов'язок не розголошувати таємницю усиновлення (удочеріння) покладений на осіб, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення, визначений у ст. 228 СК України від 10 січня 2002 року [204]. Обов'язок не розголошувати відомості, що становлять таємницю кореспонденції, покладений на: операторів поштового зв'язку ст. 10 Постанови КМ України «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 року [165]; персонал оператора, провайдера телекомунікацій ст. 41 ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року [187]; працівників правоохоронних органів, які порушили правила законних випадків зняття інформації з каналів зв'язку, прослуховування телефонних розмов, діяльність

яких регулюється КПК України від 28 грудня 1960 року [79], ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року [174], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 26 грудня 2002 року [175], «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року [172].

У цілому слід відзначити доречним наявність у кримінальному законі посиленої відповідальності спеціальних суб'єктів складів злочинів за розголошення приватної інформації (ч. 2 ст. 163, ч. 2 ст. 168 КК України). Російські дослідники звертають увагу на ефективність існування більш суворого покарання за розголошення приватної таємниці службовими особами, з огляду на те, що в таких осіб більше можливостей для незаконного отримання, використання, публічного поширення конфіденційної інформації [29, с. 8; 57, с. 22; 123, с. 35]. Варто відзначити, що приналежність до певної професії, виконання робіт у різних сферах також полегшує доступ до приватної таємниці, що може призводити до зловживань, особливо це стосується працівників правоохоронних органів, які в окремих випадках, визначених законом, мають право доступу до приватної інформації громадян. Тому, видається доцільним передбачити посилену відповідальність особи, яка виконує професійні або службові обов'язки за дії, які передбачені диспозиціями ст.ст. 163, 182 КК України. Саме так вважають більшість практичних працівників, які були опитані під час анкетування (відповідно 46,3%).

Свідченням випадків незаконного доступу до приватної інформації особи працівниками правоохоронних органів, їхніми службовими особами є практика Європейського суду з прав людини. Показовим у цьому випадку є Рішення Європейського суду з прав людини у справах: «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 року та «Пантелеєнко проти України» від 29 червня 2006 року.

У справі «Волохи проти України» Суд визнав порушення права заявника Михайла Волохи на таємницю кореспонденції працівниками правоохоронних органів. За обставинами справи, слідчий Полтавського міського управління МВС України в Полтавській області 6 серпня 1997 року виніс постанову про

накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію п. Волохи та її виїмку у час, коли проти нього була порушена кримінальна справа про ухилення від сплати податків (у травні 1996 року). Однак, у постанові про накладення арешту на кореспонденцію, всупереч положенням КПК України та інших законів, не вказувався строк, на який накладався арешт. 4 травня 1998 року кримінальну справу, порушену проти п. Волохи, було закрито. Однак, п. Михайло стверджував, що він випадково дізнався про постанову про накладення арешту на кореспонденцію аж у кінці 1998 року. При цьому листом від 6 січня 2000 року у відповідь на скаргу п. Волохи щодо кримінальної справи, порушеної проти нього, Генеральна прокуратура України повідомила, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію була необґрунтованою.

Європейський суд слушно зауважив, що національне законодавство у цій справі не передбачало перегляду постанови про доцільність втручання, не передбачало додаткового залучення судових органів для нагляду за діяльністю правоохоронних органів при здійсненні останніми повноважень, які розглядались у справі. Як наслідок, постанова про накладення арешту на кореспонденцію заявників залишалась чинною впродовж більш ніж одного року після закриття кримінальної справи стосовно п. Михайла Волохи, і національні суди жодним чином не відреагували на цей факт. Отже, було порушено ст. 8 Конвенції у зв’язку з арештом кореспонденції заявника [27, с. 232–246; 276, с. 191].

У справі ж «Пантелеєнко проти України» заявник п. Олександр Пантелеєнко зазнав втручання в його особисте життя зі сторони національного суду, що проявилось у розголошенні конфіденційної інформації про його психічний стан. Так, Новозаводський районний суд міста Чернігова у справі за позовом заявника від грудня 2001 року до юридичного коледжу Чернігова та його ректора про відшкодування шкоди за наклеп без підстав направив запит до обласної психоневрологічної лікарні з проханням надати інформацію щодо того, чи проходив заявник будь-яке психічне лікування. Лікарня надала суду довідку

про те, що впродовж кількох років заявник перебував на обліку як психічно хворий і проходив стаціонарне лікування в різних психіатричних клініках. Суддя зачитав цю інформацію на одному з наступних слухань; однак у кінцевій ухвалі не було жодного посилання на цей факт. Новозаводський районний суд відхилив позов заявника як безпідставний. Суд визнав, що заявник не зміг довести, що відповідач робив заяви відносно його психічного стану. Згодом апеляційний суд, куди подав скаргу заявник, встановив, що запит судом першої інстанції інформації щодо психічного здоров'я заявника суперечив ст. 32 Конституції України, ЗУ «Про психіатричну допомогу». Більше того, доказ, на який було подано запит, не стосувався справи. Європейський суд з прав людини відзначив, що зберігання державними органами інформації про особисте життя людини, її використання є порушенням права на повагу до особистого життя, гарантованого ст. 8 Конвенції. Суд визнав, що захід, який розглядався, призвів до розширення кола осіб, ознайомлених із цими подробицями. Таким чином, заходи, вжиті судом, є порушенням права заявника на приватнісь [27, с. 209–224; 146, с. 190].

Серед інших питань, які стосуються суб'єкта складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, в літературі звертають увагу на проблеми кваліфікації у випадках, коли таємниця одразу стосується кількох осіб і була розголошена однією особою без згоди іншої. Зокрема, може йтися про розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) одним із подружжя усиновлювачів без згоди іншого, розголошення таємниці усиновлення самим усиновленим без згоди усиновлювачів, або розголошення іншого виду сімейної таємниці чи іншої приватної інформації одним із членів родини. Науковці, які виділяють таку проблему, вважають, що у таких випадках можна притягувати особу до відповідальності, оскільки право на недоторканність приватного життя є суб'єктивним особистим правом, яке має індивідуальний характер особистої інформації, не залежно від того, скількох людей вона стосується. Вважають, що розголошення цієї інформації можливо лише зі спільної згоди всіх осіб, чиї інтереси зачіпає така інформація [58, с. 162; 131, с. 122].

У цілому слід погодитись з вищезазначеними думками, оскільки здійснення прав, що забезпечують приватність, не повинно порушувати права інших осіб, тобто загальні межі здійснення цивільних прав, визначених ЦК України від 16 січня 2003 року (ст. 13) [269]. Тому, справедливо відзначають у юридичній літературі, що бажання хоча б одного з подружжя усиновителів не розголошувати таємницю усиновлення вже виключає правомірність її розголошення [77, с. 126]. Це означає, що суб'єктом розголошення таємниці усиновлення може бути й один із усиновлювачів (удочерителів), який без згоди іншого усиновлювача (удочерителя) розголосив таємницю. Так, вироком Гайсинського районного суду Вінницької області від 27 січня 2010 року (справа № 1-52/2010 р.) було засуджено Особу_1, який був усиновлювачем, за те, що він 26.10.2009 р. під час попереднього розгляду Гайсинським районним судом у Вінницькій області цивільної справи за позовом Особи_2 до Особи_1 про стягнення аліментів на утримання дитини, *всупереч волі усиновителя* Особи_2, розголосив таємницю усиновлення малолітнього Особи_3. За показаннями у закритому судовому засіданні потерпілої Особи_2, під час попереднього розгляду Гайсинським районним судом у Вінницькій області цивільної справи за її позовом до Особи_1 про стягнення аліментів на утримання дитини, у відкритому судовому засіданні, *всупереч її волі*, він повідомив, що малолітній Особа_3 був ними усиновлений, і вона не давала дозволу Особа_1 розголошувати факт усиновлення (виділено авт.: Г.О.) [49].

Отже, можна підсумувати, що суб'єктами складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності є фізичні осудні особи, які досягли шістнадцятирічного віку. КК України передбачено також відповідальність спеціальних суб'єктів за втручання у приватність особи. При чому, вчинення злочинів спеціальними суб'єктами свідчить про підвищену суспільну небезпеку відповідних посягань. За вчинені посягання проти інформаційного аспекту приватності можуть відповідати особи і у тих випадках, коли приватна таємниця стосувалась кількох осіб, але була розголошена однією особою без згоди іншої.

2.4. Суб'єктивна сторона складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності

Суб'єктивною стороною складів злочинів є внутрішня сторона чи внутрішній прояв злочинного діяння. Як відомо, в науці кримінального права до ознак суб'єктивної сторони складів злочинів відносять: вину, мотив, мету, а низка науковців – ще й емоційний стан. Вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу злочину. Мотив, мета, емоційний стан як факультативні ознаки складу злочину стають обов'язковими лише за умови, якщо вони передбачені в диспозиції статті або безпосередньо випливають із її змісту.

Суб'єктивна сторона складів злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності, характеризується лише однією обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони – виною. При цьому, посягання на приватність, які передбачені ст.ст. 132, 163, 182 та ч.1 ст. 168 КК України, об'єднує з суб'єктивної сторони форма вини – прямий умисел. Злочини проти інформаційного аспекту приватності, передбачені ст. 145 та ч. 2 ст. 168 КК України, мають певні особливості, про які буде зазначено згодом.

У юридичній літературі злочин, передбачений статтею 182 КК України визначають однозначно як такий, що вчиняється з прямим умислом [37, с. 118; 42, с. 108; 93, с. 282]. Влучно відзначила Ю.І. Дем'яненко, що в самій статті 182 КК України нічого не сказано про форму вини, однак на прямий умисел вказує сам характер злочинних дій і наявність формального складу злочину [42, с. 108].

Суб'єктивну сторону «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» (ст. 163 КК України) також визначають як таку, що характеризується прямим умислом [10, с. 523; 54, с. 46; 117, с. 302; 77, с. 119;]. Такої ж позиції дотримуються науковці під час визначення суб'єктивної сторони складу злочину «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» (ч. 1 ст. 168 КК) [54, с. 59; 74, с. 151, 77, с. 126; 117, с. 308]. Водночас, суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 132 КК «Розголошення відомостей про

проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», одностайно характеризується в літературі умисною або необережною формами вини [74, с. 63; 77, с. 67; 118, с.83]. Така позиція науковців викликає заперечення, оскільки склад злочину, передбаченого ст. 132 КК України, формальний, а це свідчить, що посягання можливо вчинити тільки з прямим умислом. Тим більш незрозуміло, чому злочини, передбачені ст.ст. 163, 168 КК України, визнаються як такі, що вчиняються з прямим умислом, а однакове за спрямованістю заподіяння шкоди посягання, передбачене ст. 132 КК України, визначається науковцями як таке, що може бути вчинено з необережності.

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Таким чином, законодавець включив у поняття умислу та необережності психічне ставлення не лише до діяння, але й до його суспільно небезпечних наслідків. Однак, до більшості складів злочинів, які посягають на приватність (ст.ст. 132, 163, 182 та ч. 1 ст. 168 КК), законодавець не включив таку ознаку, як наслідки. Це означає, що визначення форми вини в зазначених посяганнях залежить від теоретичних положень щодо встановлення та розуміння умислу в злочинах з формальним складом злочинів.

Питання щодо визначення форми вини в злочинах з формальним та матеріальним складами, залежно від конструкції об’єктивної сторони, належать до дискусійних та обговорюються в науці з питань Загальної частини кримінального права [25, 40]. Не заглиблюючись у цю дискусію, звернемо увагу на деякі загальні питання для того, щоб визначити форму вини в злочинах проти приватності, які залежно від конструкції об’єктивної сторони, є формальними. Насамперед, варто погодитись із поширеною в кримінальному праві думкою про те, що формальні склади злочинів вчиняються лише з прямим умислом [134, с. 458]. Відповідно до положень КК України прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Невключення до числа обов’язкових елементів об’єктивної сторони складів злочинів проти приватності суспільно небезпечних наслідків закономірно переміщує вольову сторону (бажання їх настання) до самої суспільно небезпечної дії. У такому разі зміст прямого умислу для злочинів проти приватності (ст.ст. 132, 163, 182, ч. 1 ст. 168 КК) охоплюватиме усвідомлення суспільно небезпечного діяння і бажання його вчинити.

Усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своїх дій характеризує інтелектуальну сторону і означає, що: 1) особа усвідомлює фактичні ознаки учинюваних нею дій, тобто фактичні ознаки об’єкта і предмета складу злочину, а також всі ознаки об’єктивної сторони; 2) особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, яка проявляється в заподіянні або можливості заподіяння істотної шкоди об’єкту кримінально-правової охорони.

Усвідомлення винним суспільної небезпечності своїх дій у більшості випадків відбувається шляхом усвідомлення фактичних ознак вчинюваних дій. Це пояснюється тим, що кожна фактична обставина має дві сторони: зовнішнього вираження і соціального значення, тобто, має певний зв'язок із суспільними відносинами. Тому, наприклад, сприйняття свідомістю винного факту існування приватної інформації супроводжується усвідомленням й того, що з приводу цієї інформації існують певні суспільні відносини, врегульовані законом. Відповідно до цих відносин особа, інформація якої стосується, вирішує самостійно долю цієї інформації, можливості чи неможливості вчинення з нею певних дій. Винний розуміє, що, вчиняючи дії без згоди власника інформації чи діючи з порушенням закону, порушує відповідні відносини і заподіює чи створює можливість заподіяння істотної шкоди особі, що може виразитись у поширенні приватної інформації, незаконному збиранні, зберіганні такої інформації.

Отже, при вчиненні злочинів проти приватності, передбачених ст.ст. 132, 163, 182, ч.1 ст.168 КК України, особа усвідомлює фактичну сторону – те, що вона незаконно вчиняє дії щодо приватної таємниці, конфіденційної інформації про особу. Крім того, особа усвідомлює соціальне значення фактичних дій – своїми діями порушує права іншої фізичної особи на приватність, чим заподіює

або створює реальну можливість заподіяння істотної шкоди цій особі (інтелектуальна ознака).

Вольовою ознакою умислу на порушення приватності є бажання винної особи вчинити хоча б одну дію, яка утворює об'єктивну сторону складів злочинів, передбачених ст.ст. 132, 163, 182, ч. 1 ст. 168 КК України. Психологічна сутність цього поняття вдало відображена С.Л. Рубінштейном, який визначив бажання як цілеспрямоване прагнення. Учений зазначав, що бажання переходить у вольову дію, коли до мети приєднується установка на її реалізацію, упевненість стосовно досягнення і спрямованість на заволодіння певними засобами [198, с. 514]. У контексті злочинів проти інформаційного аспекту приватності у винного зароджується бажання, водночас із виникненням і постановкою мети, вчинити незаконні дії з приватною інформацією. Отже, вольова сторона дій винного від початку до кінця реалізації злочинного умислу характеризується цілеспрямованим прагненням, зосередженням вольових зусиль на досягнення поставленої мети.

Як уже зазначалось, злочини проти інформаційного аспекту приватності, передбачені ч. 2 ст. 168 та ст. 145 КК України, характеризуються певними особливостями, що позначається на визначенні їх форми вини.

Так, ч. 2 ст. 168 КК України передбачає настання тяжких наслідків, у результаті розголошення таємниці усиновлення (удочеріння). У юридичній літературі зазначається, що аналізований злочин може бути вчинений умисно, ставлення до тяжких наслідків винного внаслідок розголошення таємниці усиновлення, які визначені в ч. 2 ст. 168 КК України, визначають як необережне [119, с. 433], або як умисне, так і необережне [54, с. 59; 74, с. 151]. У цілому можна погодитись із визначенням форми вини аналізованого злочину науковцями. Однак, варто відзначити, що злочин, передбачений ст. 168 КК України, належить до одного з видів злочинів, який в юридичній літературі називають злочином із подвійною формою вини [134, с. 485]. Особливістю цього злочину є те, що його основний склад залежно від конструкції об'єктивної сторони є формальним, тому, вважаємо, що він може бути вчинений тільки з

прямим умислом. Кваліфікований склад включає тяжкі наслідки, і, як правило, такі наслідки можуть полягати в заподіянні шкоди додатковому об'єкту, а не приватності, внаслідок розголошення приватної таємниці. У цілому цей злочин вважається умисним тому, що саме умисне ставлення до діяння і найближчого наслідку (внаслідок розголошення таємниці усиновлення) визначає спрямованість злочину, його суспільну небезпечність.

Особливістю злочину, передбаченого ст. 145 КК України «Незаконне розголошення лікарської таємниці», є те, що, на відміну від інших аналізованих посягань на приватність, обов'язковою ознакою цього злочину є вказівка на настання тяжких наслідків, що суттєво впливає на визначення форми вини. Мабуть, вказівка на наслідки злочину призвела до того, що в юридичній літературі відсутня єдність думок щодо форми вини цього посягання. Так, одні науковці вважають, що суб'єктивна сторона зазначеного складу злочину характеризується умисною формою вини [77, с. 71]. Інші вважають, що злочин характеризується умисним ставленням до розголошення і необережним – до наслідків [9, с. 410; 73, с. 74; 118, с. 83]. З першою позицією можна погодитись. Друга – викликає заперечення з огляду на те, що настання тяжких наслідків унаслідок розголошення лікарської таємниці передбачене як обов'язкова ознака в аналізованому складі злочину. Така законодавча конструкція виключає різну форму вини до дії та до її наслідків. Крім того, у диспозиції статті 145 КК України міститься вказівка саме на умисну форму вини розголошення лікарської таємниці, тому розглядати необережне ставлення до тяжких наслідків взагалі недоцільно. Отже, зважаючи на те, що відповідний злочин може бути вчинений тільки з прямим або непрямим умислом, це означає, що за необережне заподіяння шкоди як наслідок розголошення лікарської таємниці кримінальна відповідальність не настає. Інтелектуальна ознака як прямого, так і непрямого умислу при вчиненні аналізованого посягання характеризує усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваної дії (розголошення лікарської таємниці) і передбачення винним, що своїми діями він заподіює чи створює можливість заподіяння тяжких наслідків, визначених у ст. 145 КК

України. Вольова ознака за наявності прямого умислу полягає у бажанні винної особи розголосити лікарську таємницю, при непрямому умислі винний свідомо допускає настання тяжких наслідків, унаслідок розголошення таємниці. При цьому, варто зважати на те, що під час характеристики непрямого умислу (ч. 3 ст. 24 КК) термін «не бажала» не можна розуміти як негативне ставлення до наслідків, спробу уникнути їх настання. Навпаки, це ставлення є позитивним, хоча у винного немає зацікавленості в заподіянні шкідливих наслідків. Особа, яка розголошує лікарську таємницю і діє з непрямим умислом, свідомо допускає настання тяжких наслідків. Як слушно відзначають в юридичній літературі, ці наслідки є тією ціною, яку винний готовий заплатити заради досягнення своїх цілей, які можуть і не збігатися зі злочинними наслідками [134, с. 464]. Саме позитивне ставлення до наслідків зближує свідоме допущення з бажанням, робить їх різновидами вольового змісту однієї і тієї ж форми вини.

Мотив і мета вчинення злочинів проти інформаційного аспекту приватності не входять до суб'єктивної сторони аналізованих складів злочинів. Це означає, що вони можуть бути різними і не впливають на кваліфікацію відповідних посягань. Водночас, встановлення мотивів необхідне для повної характеристики суб'єктивного ставлення винного до тих цінностей, на які він посягає, що має значення для вирішення питань про призначення покарання або про звільнення від кримінальної відповідальності. Саме тому мотив вказаний серед обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі (ст. 64 КПК України).

Ю.І. Дем'яненко в своєму дисертаційному дослідженні також наголошувала на важливості встановлення мотивів у злочинах проти приватного життя. Автор виокремила групи мотивів, які характерні для посягання, передбаченого ст. 182 КК України, а саме: мотиви, що стосуються міжособистих стосунків (користь, ревнощі, помста, заздрість, інші особисті мотиви); мотиви, пов'язані із конкурентними відносинами у сфері бізнесу та політики; мотиви, пов'язані із журналістською діяльністю, та інші [42, с. 235].

Як видається, для злочинів проти інформаційного аспекту приватності особливо поширеними є корисливі мотиви. Зокрема, останнім часом доволі

розповсюдженою стала торгівля базами з персональними даними, що створюються державними органами, через Інтернет і просто на ринках. Серед опитаних працівників ОВС вельми значна кількість (53,7%) висловились за доцільність визнання корисливих чи інших особистих мотивів кваліфікуючою ознакою у злочинах проти приватності. Правозастосовній практиці також відомі випадки придбання, збуту баз даних з конфіденційною інформацією про особу. Так, вироком Броварського міськрайонного суду Київської області від 25 жовтня 2010 року (справа № 1-482/2010 р.) було засуджено громадянина за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 361-2 КК України [49]. Незаконні дії засудженого полягали у тому, що він 15 липня 2010 року, з корисливих мотивів, на території міського кювету, розташованого за адресою: Київська область, м. Бровари, перетин вулиць Марії Лагунової та Короленка, збув покупцю за 50 гривень диск DVD-R «SONY» s\n: 9111_402-R_E_B 14200, ємністю 4,7Gb, який він придбав наприкінці 2009 року для власних потреб, і на якому містилась інформація щодо абонентів центру телекомунікаційних послуг № 1 Київської обласної філії ВАТ «Укртелеком. Відповідна інформація складалась з конфіденційних відомостей щодо абонентів Київської обласної філії ВАТ «Укртелеком» із зазначенням персональних даних абонентів, їх телефонних номерів та адрес встановлення телефонів.

Незважаючи на поширеність випадків збирання, зберігання чи збуту конфіденційної інформації про особу з корисливих мотивів чи інших особистих інтересів, встановлювати відповідні суб’єктивні ознаки як обов’язкові в аналізованих складах злочинів не варто. Це значно ускладнить доведення злочину в суді. Крім того, суспільна небезпека злочинів проти приватності полягає у шкоді, яка настає за сам факт втручання у приватне життя, а не у тому, якими мотивами при цьому керувався суб’єкт злочину.

Отже, з суб’єктивної сторони, аналізовані склади злочинів характеризуються в цілому умисною формою вини. Злочини, передбачені ст. 145, ч. 2 ст. 168 КК України, мають свої особливості, оскільки форма вини у відповідних посяганнях встановлюється окремо до дії і до наслідків.

Висновки до розділу 2

Таким чином, проведене дослідження ознак елементів складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності дозволило зробити такі висновки:

1. Склади злочинів, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України, посягають на суспільні відносини, які існують у зв'язку з реалізацією особистих немайнових прав особи, які забезпечують приватність. У всіх злочинах проти інформаційного аспекту приватності є основний безпосередній об'єкт, безпосередній додатковий об'єкт виділяють тільки у трьох складах злочинів, передбачених ст.ст. 132, 145, 168 КК України. Запропоновано під *родовим об'єктом* складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності, розуміти суспільні відносини, що існують у зв'язку з реалізацією немайнових прав особи. Крім того, для підкреслення специфіки досліджуваних відносин запропоновано виокремити ще й *видовий об'єкт* – суспільні відносини у сфері реалізації приватності (в інформаційному аспекті).

2. Зважаючи на безпосередній об'єкт аналізованих складів злочинів, запропоновано назву ст. 182 КК України узгодити із її змістом і викласти так: «Порушення недоторканності інформації про особу».

3. Предметом складів злочинів, які посягають на інформаційний аспект приватності, є інформація, яка відображена в матеріальному об'єкті, так і така, що відома лише особі і знаходиться в її пам'яті, яку за змістовними ознаками можна віднести до певних видів (конфіденційна інформація про особу, таємниця усиновлення (удочеріння), лікарська таємниця тощо). Визначено ознаки предмета аналізованих складів злочинів: *1) фізична ознака*. Інформація про особу, яка охороняється законом, не може бути зведена до її матеріального носія, до своєї зовнішньої форми. Вона існує не залежно від волі й свідомості суб'єкта; *2) соціальна ознака.* Інформація про особу становить певну цінність для суб'єктів-власників такої інформації. Речі або інші матеріальні утворення, які не мають цінності (не оцінюються), не можуть бути предметом злочину; *3) юридична ознака*. Ця ознака вказує на обов'язковість інформації як елемента складу злочину.

Інформація про особу (лікарська таємниця, таємниця усиновлення (удочеріння), конфіденційна інформація про особу) прямо вказується як предмет відповідних злочинів у кримінальному законі.

4. Інформація про особу як предмет складів злочинів проти приватності належить до інформації з обмеженим доступом. В окремих випадках інформація про особу є конфіденційною, а в інших – таємною або службовою. Конфіденційна інформація про особу відрізняється від таємної способом та формою встановлення режиму доступу до кожної із її видів. Щодо конфіденційної інформації про особу, то сьогодні особа сама визначає, яка інформація є конфіденційною щодо неї. Це викликає труднощі з застосуванням ст. 182 КК України. Тому, вирішення питання щодо належності чи неналежності певної інформації до конфіденційної повинно вирішуватись судом у кожному конкретному випадку.

5. З метою вдосконалення законодавства про кримінально-правову охорону інформації з обмеженим доступом про особу пропонується передбачити в ст. 182 КК України відповідальність за незаконні дії не тільки з конфіденційною інформацією, а загалом з інформацією з обмеженим доступом про особу. Встановлення такої загальної норми дозволить відмовитись від вибіркової, часткової криміналізації порушень приватних таємниць, які передбачено у чинному КК України. На підставі вищевикладеного, запропоновано виключити з КК України ст. 132, 145, 168 КК України.

6. Визначено, які діяння входять у поняття «порушення» таємниці кореспонденції. Зокрема, «порушення» охоплює: ознайомлення сторонніх осіб з фактом (наявністю) кореспонденції, розпечатування кореспонденції, ознайомлення з її змістом без законних на те підстав, незаконні збирання та зберігання інформації, що становлять таємницю кореспонденції, а також обмеження здійснення права на таємницю кореспонденції.

7. Висловлено думку, що вказівка на наслідки в злочинах проти інформаційного аспекту приватності (ст. 145 КК, ч. 2 ст. 168 КК) значно

ускладнює притягнення до відповідальності особи, яка посягає на приватність. Саме втручання в приватне життя становить суспільну небезпеку незалежно від наслідків. Крім того, наявність у КК України такого оціночного поняття, як «тяжкі наслідки» не є цілком виправдано. Об'єктивні критерії їх оцінки навряд чи можуть бути вироблені. Кожний слідчий, прокурор, суддя тлумачитимуть залежно від індивідуальних уявлень.

8. Обґрунтовано, що СТЗ негласного отримання інформації можуть бути виготовлені не тільки заводським, але й кустарним способом. Головне питання, яке слід вирішувати для встановлення наявності СТЗ, – це їх цільове призначення та мета, з якою вони використовуються.

9. Зроблено висновок, що поняття «кореспонденція» охоплює всі види засобів передачі інформації, які передбачені в ст. 163 КК. Тому, видається доцільним спростити назву статті 163 КК України, яка є занадто багатослівною, дублює зміст диспозиції статті та позначити термінологічним зворотом «порушення таємниці кореспонденції». Крім того, запропоновано виключити з диспозиції статті 163 КК вказівку на засіб передачі інформації «через комп'ютер». Вчинення діяння за допомогою такого засобу передбачає використання електронної пошти, а цей вид повідомлення вже охоплюється вказівкою «іншої кореспонденції», в диспозиції ст. 163 КК України.

10. Висловлено думку про недоцільність існування вказівки на «незаконність» дій в диспозиції ст. 182 КК разом із вказівкою «без згоди особи», оскільки незаконність включає словосполучення «без згоди». Тому, запропоновано вказівку «без згоди особи» виключити з диспозиції ст. 182 КК України.

11. Констатовано, що для посилення кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності у ч. 2 ст. 182 КК України доцільно передбачити таку кваліфікуючу ознаку, як «поширення інформації з обмеженим доступом про особу в публічному виступі, творі, що публічно демонструється,

чи в засобах масової інформації» та з «використанням СТЗ негласного отримання інформації».

12. На основі аналізу судової практики, зроблено висновок, що судами не враховуються неодноразовість вчинення посягань на інформаційний аспект приватності. Тому, запропоновано посилити кримінальну відповідальність за незаконні дії, передбачені ст.ст. 163, 182 КК України, шляхом включення такої кваліфікуючої ознаки, як «повторність». Крім того, повторне вчинення вказаних злочинів свідчить про факти здійснення порушень приватності осіб на постійній (можливо комерційній) основі, а отже – про більшу суспільну небезпеку вчиненого злочину та особи винного.

13. Визнано обґрунтованою позицію законодавця підвищувати відповідальність спеціальних суб’єктів за втручання у приватність. З метою удосконалення кримінального законодавства, запропоновано ч. 2 ст. 163 КК та ч. 2 ст. 182 КК України доповнити такою кваліфікуючою ознакою: «вчинене особою, якій інформація стала відома у зв’язку з виконанням службових чи професійних обов’язків».

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИННІ ПОСЯГАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРИВАТНОСТІ

3.1. Дії щодо інформації з обмеженим доступом про особу, за які кримінальна відповідальність не настає

Для вирішення питання про незаконність дій щодо інформації з обмеженим доступом про особу вагоме значення має з'ясування окремих випадків законного доступу до відповідної інформації. Збирання, зберігання, використання, поширення, розголошення інформації про особу на підставі закону є підтвердженням того, що права людини не можуть бути безмежними, а в окремих випадках, визначених законом, можуть обмежуватись.

Оскільки приватність (в інформаційному аспекті) наділена ознаками особистих немайнових прав, то при вирішенні питання про її обмеження слід виходити із положення Конституції України. Так, у ч. 1 ст. 32 Конституції України прямо зазначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. Аналогічне положення визначене в ст. 274 ЦК [269]. Обмеження особистих немайнових прав фізичної особи, встановлених цим Кодексом та іншим законом, можливе лише у випадках, передбачених ними. Крім того, у Рішенні в справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 ЗУ «Про інформацію» та статті 12 ЗУ «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) [191] від 30 жовтня 1997 року КС України також виходив із того, що «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами». Таким чином, відповідно до положень Конституції України, офіційного тлумачення КС України Конституцією і законами України передбачається можливість обмеження конституційних прав і свобод людини. Так, можна сформулювати законні

випадки збирання, зберігання, використання, поширення конфіденційної інформації про особу. Відповідні випадки можна поділити на дві групи: доступ до інформації про особу незалежно від згоди особи та доступ до такої інформації за згодою особи. Зокрема, *без згоди особи* доступ до приватної інформації мають органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Випадки законного доступу до інформації про особу зазначеними органами передбачено КПК України від 28 грудня 1960 року [79], СК України від 1 січня 2002 року [204], ЗУ «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року [172]; ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року [174]; ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року [175]; ЗУ «Про прокуратуру» від 5 листопада 1992 року [181]; ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року [159]; ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року [184].

Так, згідно зі ст. 11 ЗУ «Про міліцію», ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. 15 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», ст. 20 ЗУ «Про прокуратуру», ст. 7 ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», за вмотивованим рішенням суду можуть бути застосовані такі обмеження права особи на недоторканність приватної інформації: 1) контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною чи іншою кореспонденцією; 2) зняття інформації з каналів зв’язку; 3) одержання інформації з використанням технічних засобів.

Крім того, нормами КПК України від 28 грудня 1960 року [79] передбачено підстави та порядок застосування таких обмежень зазначених конституційних прав і свобод людини та громадянина: 1) арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв’язку (ст. 187); 2) огляд і виїмка кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв’язку (ст. 187-1). Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв’язку допускається лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній чи іншій

кореспонденції підозрюваного, обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також в інформації, якою вони обмінюються за допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 187 КПК України до порушення кримінальної справи може бути накладено арешт на кореспонденцію та прийнято рішення про зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину [79].

На вимогу органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду може бути надана інформація, яка становить таємницю усиновлення (удочеріння) (ч. 2 ст. 228 СК України від 10 січня 2002 року [204]) та відомості, що становлять лікарську таємницю (ЗУ «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року [182]).

При цьому, слід зважати на положення, викладені в Постанові Пленуму ВС України «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 28 березня 2008 р. № 2 [155]. Згідно із зазначеною Постановою обмеження названих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства допускається лише за вмотивованим рішенням суду і мають винятковий та тимчасовий характер. До порушення кримінальної справи вони застосовуються з метою запобігання тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. Надання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів після порушення кримінальної справи не залежить від тяжкості злочину. Суд може вирішувати питання про дачу дозволу на тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина тільки у випадку надходження до його провадження подання керівника оперативного підрозділу або його заступника або слідчого чи

органу дізнання, погодженого з прокурором і складеного у встановленому законом порядку.

Отже, без згоди особи обмеження конституційних прав людини та громадянина, які полягають у доступі до інформації про особу здебільшого працівниками правозастосовних органів, вважається правомірним, якщо здійснене за дотримання таких умов: 1) існує вмотивоване рішення суду на проведення таких заходів із обмеження прав; 2) існує чітко поставлена мета, задля досягнення якої здійснюються відповідні заходи; 3) вони мають винятковий та тимчасовий характер; 4) здійснюються виключно на підставах і у порядку, визначених законами України.

Варто зазначити також, що обмеження прав, що забезпечують недоторканність інформації про особу, визначаються ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» від 6 березня 2000 року [179]; «Про правовий режим воєнного стану» від 6 квітня 2000 року [178]. Так, у ст. 22 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» від 6 березня 2000 року передбачено, що відповідний Закон визначає вичерпний перелік обмежень прав за умови надзвичайного стану. Строк їх застосування не перевищує строку, на який вводиться надзвичайний стан. Введення інших обмежень забороняється. Статтею 18 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» від 6 березня 2000 року передбачено такий захід, як перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян у разі введення надзвичайного стану. Своєю чергою, стаття 15 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» від 6 квітня 2000 року передбачає, що вичерпний перелік обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану визначається законами України. Таким чином, при застосуванні статей КК, які передбачають посягання на приватність, слід брати до уваги також положення про обмеження права на приватність за умов воєнного та надзвичайного стану.

Необхідно також зазначити, що не буде втручанням у приватність без згоди особи розголошення публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. Визначення такої інформації міститься в ЗУ «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [157]. Так, ст. 1 відповідного Закону встановлено, що публічна інформація є відкритою. Зокрема, не належать до інформації з обмеженим доступом декларації про доходи осіб та членів їхніх сімей, які: претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади, обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії (ст. 6). Крім того, стаття 10 зазначеного Закону передбачає право кожної особи на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів. Водночас, Законом не визначено вичерпний перелік відомостей, що становлять суспільний інтерес, однак ст. 29 ЗУ «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року (в редакції закону від 13.01.2011 р.) зазначено, що інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України, забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов’язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб [170]. Розуміння інформації, що становить суспільний інтерес, роз’яснено в численних рішеннях Європейського суду з прав людини, під час розгляду справ про порушення права на свободу висловлювань (ст. 10 Конвенції), яке межує з правом на повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції). Показовим у цьому контексті є рішення Європейського суду у справі «Українська Прес-Група проти України», судове рішення від 29 березня 2005 року [210], яке ґрунтується на прецедентному праві відповідного суду (зокрема, справа «Лінгенс проти Австрії», судове рішення від

8 липня 1986 року; справа «Обершлік проти Австрії», судове рішення від 23 травня 1991 року; справа «Де Гез і Гійселс проти Бельгії» від 24 лютого 1997 року тощо) [212]. Так, у зазначеному рішенні Європейський суд наголосив, що національні суди визнали весь текст публікації в газеті «День» щодо позивача Наталії Вітренко та Петра Симоненка, лідерів Прогресивної Соціалістичної та Комуністичної партій, дифамаційними, не зважаючи на те, що суди визначили твердження, вжиті журналістом, як оціночні судження. Однак, Суд зробив висновок, що оціночні судження журналіста у формі політичної риторики не вимагають доведення. Було вказано, що ці публікації містили критику обох політиків у формі сильних полемічних та саркастичних висловлювань. Безсумнівно, позивачі були цим ображені, і, можливо, навіть обурені. Хоча, обираючи свою професію, вони відкрили себе для такої прискіпливої критики та уваги; таким є той тягар, який повинні прийняти на себе політики в демократичному суспільстві. У цій справі суд зазначив, що преса виконує важливу роль у демократичному суспільстві. Хоча вона не може переступати певні межі, зокрема, щодо репутації та прав інших людей, однак, її обов'язком є поширення інформації та ідей з усіх питань, що становлять *громадський інтерес*. Не тільки преса має завдання поширювати таку інформацію та ідеї, але й громадськість має право, щоб їх отримувати. Якби було інакше, преса не могла виконувати свою роль «вартового на сторожі демократії». Згідно зі ст. 10 Конвенції сфера для обмеження політичних висловлювань чи дебатів щодо питань, які становлять *громадський інтерес*, є дуже малою. Більше того, межі прийнятної критики на адресу політиків, які діють у такій публічній якості, є ширшими, ніж для приватних осіб. На відміну від останніх, оскільки політичний діяч неминуче і свідомо відкривається для прискіпливого аналізу кожного свого слова і вчинку з боку журналістів і громадськості, він повинен проявляти більш високий ступінь терпимості до критики.

З огляду на викладене варто зазначити, що, незважаючи на те, що приватність повинна однаковою мірою охоронятися щодо кожної людини, публічні особи мають дещо обмежену приватність у порівнянні з іншими

людьми. Тому, можна висловити певне заперечення тому, що в одному зі складів злочинів проти приватності (ч. 2 ст. 163 КК) передбачено посилену відповідальність за вчинення злочину щодо громадських чи державних діячів, у порівнянні з учиненням цього злочину щодо інших осіб. Як видається, така диференціація не має достатніх підстав, позаяк громадський і державний діяч, з огляду на особливості їхнього правового статусу та соціальних функцій, навпаки, повинні бути готовими до посилення уваги громадськості до їхнього приватного життя.

За згодою особи доступ до інформації про особу може мати кожен, хто має інтерес, у тому числі особи, які виконують професійні або службові обов'язки, зокрема: адвокати, нотаріуси, медичні працівники, органи опіки та піклування тощо. Особа у багатьох випадках зацікавлена надати доступ до інформації для вирішення питань, які пов'язані з укладенням нею певних правочинів, що пов'язані з набуттям права власності на майно, надання їй правової допомоги, зміни цивільного стану (укладення чи розірвання шлюбу, усиновлення дитини тощо). До таких випадків слід віднести внесення і зберігання відомостей у публічних реєстрах або базах даних, а саме: Державний реєстр актів цивільного стану, Державний реєстр виборців, Реєстр прав власності на нерухоме майно, Державний реєстр правочинів. Відносини, що пов'язані з веденням зазначених баз даних регулюються ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року [153]; «Про державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року [152], а також такими Наказами: Мін'юсту України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру прав власності на нерухоме майно» від 28 січня 2003 року [163]; Мін'юсту України «Про затвердження Інструкції про ведення Державного реєстру правочинів» від 18 травня 2004 року [161].

Так, згідно з ч.1 ст. 3 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 року [153] до Державного реєстру актів цивільного стану громадян підлягають обов'язковому внесенню відомості про народження фізичної особи та її походження, усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав, шлюб, розірвання шлюбу, зміну імені, смерть. Відповідно до

положень зазначеного закону державна реєстрація актів цивільного стану проводиться шляхом складення актових записів цивільного стану. Інформація, яка міститься в такому акті, є конфіденційною і не підлягає розголошенню.

Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року [152] до Реєстру заносяться та в базі Реєстру зберігаються відомості про виборця (персональні дані) таких видів: 1) ідентифікаційні персональні дані виборця; 2) персональні дані, які визначають місце та умови голосування виборця; 3) службові персональні дані. Згідно з п. 4.4 Наказу Мін'юсту України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру прав власності на нерухоме майно» [163] для реєстрації права власності на об'єкт нерухомого майна до Реєстру прав вноситься, з-поміж іншої, така інформація про кожного власника: ідентифікаційний номер особи в Державному реєстрі прав фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів (крім осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття ідентифікаційного номера та офіційно повідомляють про це відповідні державні органи); прізвище, ім'я, по батькові, дані документа, що посвідчує особу, адреса (місце проживання), дата та місце народження. Відповідно до положень Наказу Мін'юсту України «Про затвердження Інструкції про ведення Державного реєстру правочинів» [161] Державний реєстр правочинів, з-поміж інших видів інформації, містить такі персональні відомості: ідентифікаційний номер, прізвище, ім'я, по батькові.

Збирання, зберігання, використання, поширення, розголошення інформації про особу за згодою особи може мати місце і в інших випадках. При вирішенні питання, чи мала місце згода особи на доступ до інформації, слід зважати на положення цивільного законодавства. Так, відповідно до ст. 301 ЦК України від 16 січня 2003 року [269] право особи на особисте життя та його таємницю є особистим немайновим правом особи, яке вона здійснює самостійно. В окремих випадках, в осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють законні представники. У цьому випадку слід враховувати позицію КС України, який в

своєму Рішенні у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 ЗУ «Про інформацію» та статті 12 ЗУ «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року, зокрема, роз'яснив, що «згода на збирання, зберігання, використання і поширення відомостей щодо недієздатної особи надається членом її сім'ї або законним представником. У період збирання інформації про нього кожний член сім'ї або законні представники недієздатного мають право знати, які відомості і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються. У період зберігання і поширення персональних даних ці ж особи мають право доступу до такого роду інформації, заперечувати її правильність, повноту тощо» [191].

Вирішення потребує також питання про те, чи будуть кримінально караними дії із інформацією про особу з обмеженим доступом, якщо така інформація вже була розголошена і могла стати відома будь-якій особі. Кримінальний закон не звільняє винну особу від відповідальності за неправомірні дії з інформацією про особу з обмеженим доступом, якщо така інформація вже була розголошена.

Під час вирішення цього питання потрібно зважати на те, що вказаний факт розголошення інформації був неправомірним, особи, які допустили таке розголошення, мали бути притягнуті до відповідальності. Особа, щодо якої відбулось протиправне розголошення інформації, уповноважена вимагати захисту своїх прав, зокрема через вжиття заходів щодо припинення розголошення відомостей, які становлять її приватну інформацію. Відтак, для відновлення і захисту своїх прав така особа має право вимагати вилучення з продажу книг, періодичних видань, аудіозаписів, які містять інформацію з обмеженим доступом, вилучення такої інформації з веб-сайтів тощо.

Подальше поширення такої інформації особами, які через неправомірне поширення змогли із нею ознайомитись, призводитиме до ускладнень відновлення і захисту прав потерпілої особи.

У зв'язку з цим, факт про те, що відбулось протиправне розголошення інформації про особу з обмеженим доступом, не може бути виправданням

наступних неправомірних дій з розголошеною інформацією. Єдиними правовими наслідками неправомірного розголошення інформації про особу можуть бути тільки притягнення винних до відповідальності та вжиття правових заходів щодо припинення правопорушення і відновлення порушених прав. Такої ж позиції дотримується Ю.І. Дем'яненко, яка у своїй дисертації вказує, що оприлюднення не може розглядатися як підстава для визнання наступних дій з цією інформацією правомірними [42, с. 104].

Таким чином, можна узагальнити, що обмеження особистих прав особи, які забезпечують приватність, поділяється умовно на дві групи: без згоди особи у випадках, передбачених законом, та за згодою особи. «Без згоди особи» передбачає випадки доступу до інформації про особу органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду та всі інші випадки, визначені законами, зокрема ті, які передбачають обмеження прав особи за умов воєнного та надзвичайного стану, доступ до публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. «За згодою особи» охоплює випадки доступу до інформації про особу (здебільшого персональних даних) у зв'язку з виконанням особами професійних чи службових обов'язків та інші випадки доступу до відповідної інформації.

3.2. Розмежування складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу

Розмежування складів злочинів є передумовою для успішного здійснення кримінально-правової кваліфікації. Чимало помилок у ході кримінально-правової кваліфікації виникає саме через неправильне розмежування складів злочинів. Як результат, відбувається порушення принципів кваліфікації злочинів, зокрема: принципу повноти кваліфікації, недопустимості подвійного інкримінування тощо. Помилки у кваліфікації вчиненого можуть спричинити не тільки неправильне призначення покарання, а незастосування чи необґрунтоване

застосування інших заходів, зокрема строків погашення судимості, звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання. Тому, саме розмежування складів злочинів дозволяє більш повно з'ясувати ознаки злочинів, їхні функції, а отже й провести правильну кваліфікацію.

Слід зазначити, що загальнотеоретичним проблемам кваліфікації злочинів у тому числі питанням їх розмежування, приділено належну увагу у науковій літературі. Теоретичні основи зазначеної проблеми заклали такі науковці, як Л.П. Брич [19, 20], Л.Д. Гаухман [31], А.А. Герцензон [32], В.М. Кудрявцев [81], Б.О. Курінов [86], В.О. Навроцький [113], С.А. Тарарухін [217] та інші. Окремі проблеми кваліфікації злочинів розглядають у своїх працях О.О. Дудоров [61], М.Й. Кожанський [69], О.К. Марін [101], Т.М. Марітчак [102] та інші відомі вчені.

Розмежовувати злочини належить тоді, коли між ними є щось спільне, коли вони мають спільні ознаки. Слід зважати також на те, що розмежування складів злочинів, які мають спільні ознаки, може мати три варіанти: склади злочинів є суміжними, склади злочинів, передбачені нормами, що перебувають у конкуренції як загальна і спеціальна; склади злочинів, передбачені нормами, що перебувають у конкуренції як частина і ціле [20, с. 154]. Так, щодо аналізованих складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності, наявність спільної ознаки об'єкта, предмета, суспільно небезпечного діяння зумовлює необхідність провести розмежування таких складів злочинів між собою (всередині групи). Водночас, в Особливій частині КК України передбачені злочини, предметом яких в окремих випадках також є інформація про особу, що призводить до порушення приватності особи, у зв'язку з чим виникає необхідність провести розмежування між зазначеними складами злочинів та складами злочинів проти приватності.

Зокрема, доцільно розмежувати склад злочину, передбачений ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя» КК України, з іншими складами злочинів, що полягають у незаконних діях з інформацією про особу (ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України). Крім того, актуальним є

питання розмежування цього складу злочину, із складом злочину, передбаченого ст. 162 «Порушення недоторканності приватного житла» КК України.

Щодо інших складів злочинів, що передбачені в Особливій частині КК України, розмежування необхідно провести між такими складами злочинів: 1) порушення таємниці кореспонденції (ст. 163 КК) та незаконні придбання, збут або використання СТЗ отримання інформації (ст. 359 КК); 2) порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК) та незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (у частині відомостей, що становлять банківську таємницю) (ст. 231 КК), розголошення комерційної або банківської таємниці (у частині відомостей, що становлять банківську таємницю) (ст. 232 КК); 3) порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК) та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК) (у випадку, коли заходом безпеки є забезпечення конфіденційності відомостей про особу), розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК), втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК) (у частині порушення професійної таємниці); 4) незаконні дії з інформацією про особу (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК) та несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (ст. 361 (2) КК); 5) порушення таємниці кореспонденції (ст. 163 КК) та несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електрозв’язку, що призвело до витоку інформації (ч. 1 ст. 361 КК), несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації,

якщо це призвело до її витоку, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації (ч. 2 ст. 362 КК).

Злочини, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК та ст. 182 КК, наділені усіма спільними ознаками складів злочинів. Зокрема, спільними є ознаки об'єкта – суспільні відносини щодо реалізації конституційного права особи на недоторканність приватного життя, предмет – інформація про особу, суспільно небезпечні діяння – незаконні дії з інформацією про особу. Тому, у юридичній літературі цілком виправдано відзначають, що норми, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України, виступають спеціальними щодо норми, що передбачена в ст. 182 КК України, яка є загальною [54, с. 77; 42, с. 177; 265, с. 145]. У науці кримінального права існує правило, згідно з яким загальна норма підпорядковується спеціальній за обсягом [81, с. 225; 217]. Одна зі статей містить ознаки більш широкої – загальної норми, а інша – більш вузької – спеціальної, яка повністю охоплюється (поглинається) загальною. З теорії кримінального права відомо, що у випадку конкуренції статей, що передбачають загальну і спеціальну норми, чітко виявляється закон зворотного співвідношення об'єму та змісту поняття [101, с. 113; 116, с. 418]. Це означає, що стаття про загальну норму містить меншу кількість ознак, тому вона має ширший зміст. Натомість, у статті про спеціальну норму передбачена більша кількість ознак, завдяки чому зменшується коло посягань, які охоплюються відповідною статтею. Так, спеціальні норми, що передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України, містять додаткові ознаки, внаслідок чого зменшується об'єм регулювання спеціальної кримінально-правової норми. Це ознаки предмета складу злочину – окремий вид таємниці (лікарська, кореспонденції, усиновлення (удочеріння)) та спеціального суб'єкта складів злочинів, а саме, наявність у суб'єкта ознак службової особи. Крім того, в злочинах, передбачених ст.ст. 132, 145, 168 КК, суб'єктом може бути медичний працівник. Потрібно зважати також на те, що у ст. 132 КК йдеться про розголошення окремого виду лікарської таємниці, а саме: відомостей про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини, або захворювання на

синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результати. Тому, конкурувати між собою можуть аж три статті (ст.ст. 132, 145 та 182 КК України). Вирішувати таку конкуренцію слід за правилом, яке існує в науці і полягає в тому, що при конкуренції статей, що передбачають загальну та спеціальну норми, застосуванню підлягає стаття Особливої частини, яка передбачає ознаки спеціальної норми. Якщо є кілька спеціальних норм, застосовується стаття, яка є найменша за обсягом, або, як її ще називають, спеціальна щодо спеціальної чи найбільш спеціальна [116, с. 421]. Тобто, у разі конкуренції ст. 132 КК, ст. 145 КК та ст. 182 КК застосовуватиметься ст. 132 КК за наявності всіх інших ознак злочину, передбаченого нею. Варто погодитись із М.І. Хавронюком, який пропонує виключити з КК України ст. 145 КК, оскільки за відсутності ст. 182 КК умисне розголошення лікарської таємниці, яке не спричинило тяжких наслідків, не містило б складу злочину і розглядалося б як дисциплінарний поступок. Паралельне ж існування цих статей вимагає кваліфікувати умисне розголошення лікарської таємниці будь-якою особою, яке не спричинило тяжких наслідків, за ст. 182 КК України [116, с. 145]. Так само недоцільне виділення окремого виду лікарської таємниці у ст. 132 КК. Причому, законодавець за розголошення таких відомостей передбачив більш суворе покарання в ст. 132 КК, ніж те, яке передбачено ст. 145 КК України. Проте, ступінь суспільної небезпеки визначається важливістю і значущістю інформації та розміром шкоди, заподіяної внаслідок її розголошення. Видається, що інформація про проведення медичного огляду на зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою не є найважливішою з-поміж інших відомостей, що становить лікарську таємницю (особливо у тих випадках, коли за результатами огляду вірусу чи інфекційної хвороби не виявлено). Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є виокремлення дії, що полягає в розголошенні відомостей про наявність в особи вірусу імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби як кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ст. 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці» КК України. Такою є позиція К.О. Папеєвої [130, с. 26], яка запропонувала

доповнити КК РФ нормою про кримінальну відповідальність за розголошення медичної таємниці, де однією з кваліфікуючих ознак є розголошення інформації про наявність в особи ВІЛ-інфекції чи СНІДу або іншого інфекційного захворювання. Хоча, підхід виділяти окремою нормою злочини, які полягають у розголошенні окремих видів таємниць (лікарської таємниці чи таємниці усиновлення (удочеріння)), не є досить ефективним, більш обґрунтованою є наявність універсальної норми, яка б охоплювала широке коло приватних таємниць, за посягання на які варто передбачити кримінальну відповідальність. Це дозволило б уникнути зайвих питань про конкуренцію кримінально-правових норм.

Варто зазначити, що С.Я. Лихова пропонує дещо інший підхід до кваліфікації незаконних дій з конфіденційною інформацією про особу, що передбачені ст. 182 КК та ст.ст. 132, 145, 168 КК. Так, науковець вважає, що при кваліфікації діянь, передбачених ст.ст. 182 та 145 або 132 КК, слід застосовувати правило кваліфікації за сукупністю, а не правило про конкуренцію кримінально-правових норм. Проте автор зазначає, що у випадку, якщо предметом розголошення стала конфіденційна інформація про стан здоров’я, яку розголосив спеціальний суб’єкт – особа, якій ця таємниця стала відома у зв’язку з виконанням професійних чи службових обов’язків та таке діяння спричинило тяжкі наслідки, то вчинене слід кваліфікувати за спеціальною нормою – ст. 145 КК [93, с. 278]. Однак, за такого підходу матиме місце порушення принципу кримінально-правової кваліфікації, а саме – принципу недопустимості подвійного інкримінування. Так само до порушення цього принципу кваліфікації призводитиме врахування пропозиції С.Я. Лихової за сукупністю кваліфікувати злочини, передбачені в ст.ст. 182 КК та 168 КК України. При чому, науковець має на увазі як ч. 1 так і ч. 2 ст. 168 КК України. Дослідниця вважає, що для кваліфікації цього діяння, а саме розголошення таємниці усиновлення, недостатньо тільки норми, передбаченої ст. 168 КК, адже вона створена для захисту такого об’єкта, як окремий елемент сімейних правовідносин, а вчинити цей злочин, не спричинивши шкоди недоторканності

приватного життя в цілому, неможливо. Ми ж зважаємо на те, що таємниця усиновлення є окремим видом сімейної таємниці, що є частиною приватного життя, тому у будь-якому випадку кваліфікувати за двома статтями невиправдано.

При розмежуванні складів злочинів, передбачених ст. 163 КК та ст. 182 КК, І.О. Зінченко зазначає, що у випадку, коли збирання конфіденційної інформації про особу було поєднане з порушенням таємниці кореспонденції, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 182 КК і ст. 163 КК [54, с. 77]. На нашу думку, така кваліфікація можлива тільки у випадку реальної сукупності злочинів. Це можливо, коли конфіденційна інформація, щодо якої вчиняють збирання чи зберігання, не становить одночасно таємниці кореспонденції. Тому, дії, які полягають у збиранні інформації, що одночасно становить таємницю кореспонденції, охоплюються поняттям «порушення» таємниці кореспонденції, і додаткової кваліфікації за ст. 182 КК не потребують. Варто, проте, зазначити, що у судовій практиці трапляються випадки кваліфікації незаконних дій, що порушують таємницю телефонних розмов шляхом запису їх на електронний носій та наступне їх зберігання за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 163 КК та 182 КК. Прикладом такого неправильного застосування кримінального закону може слугувати справа, обставини якої викладені у вже раніше згадуваній Ухвалі Апеляційного суду Чернігівської області від 3 грудня 2008 року на вирок Куликівського районного суду Чернігівської області від 1 вересня 2008 року. Цією ухвалою було залишено чинним вирок суду першої інстанції у частині кваліфікації дій засуджених за ч. 3 ст. 359, ч. 2 ст. 163, ст. 182 КК України [49]. За вироком суду, засуджені, за попередньою змовою, неодноразово незаконно використовували СТЗ негласного отримання інформації, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам; порушували таємницю телефонних розмов, кореспонденції, що передаються засобами зв’язку, щодо державних та громадських діячів з використанням СТЗ, призначених для негласного

отримання інформації, та незаконно збирали і зберігали відповідну конфіденційну інформацію про особу без її згоди. Зі змісту зазначеного вироку випливає, що такі дії засуджених, як збирання та зберігання на жорсткому диску спеціального технічного засобу конфіденційної інформації про осіб, яку отримали шляхом прослуховування телефонних розмов та перехоплення SMS повідомлень, слід було кваліфікувати тільки за ч. 2 ст. 163 КК України, оскільки порушення таємниці кореспонденції, телефонних розмов уже передбачає всі інші дії, зокрема збирання, зберігання з відповідною незаконно отриманою інформацією. Таким чином, кваліфікація дій засудженого додатково ще й за ст. 182 КК видається зайвою.

У контексті розглянутого рішення слід звернути увагу на кваліфікацію дій засуджених за ч. 3 ст. 359 КК та ч. 2 ст. 163 КК. Статтею 359 КК України передбачено кримінальну відповідальність за незаконні придбання, збут або використання СТЗ. Водночас, використання СТЗ виступає кваліфікуючою ознакою порушення таємниці кореспонденції, що передбачена ч. 2 ст. 163 КК України. Спільною ознакою відповідних злочинів є суспільно небезпечна дія – незаконне використання СТЗ. Відрізняються між собою посягання за ознаками об’єкта та окремими ознаками суспільно небезпечного діяння. Так, об’єктом складу злочину, передбаченого ст. 359 КК України, є відносини з забезпечення порядку використання СТЗ, що забезпечує авторитет органів державної влади. Натомість, об’єктом складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України, є відносини щодо реалізації конституційного права особи на таємницю кореспонденції. Крім того, ст. 359 КК передбачає такі суспільно небезпечні дії, як придбання та зберігання СТЗ. Суспільно небезпезпечна дія в складі злочину, передбаченого ст. 163 КК, полягає в порушенні таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції. Зазначеною статтею передбачено посилену відповідальність за порушення таємниці кореспонденції з використанням СТЗ. Отже, стаття 359 КК України передбачає відповідальність за незаконне використання СТЗ, що є одночасно засобом вчинення порушення таємниці кореспонденції. З цього можна зробити висновок, що відповідні статті

можуть конкурувати між собою як такі, що передбачають норми – частина та ціле. Конкуренцію статей, які передбачають норми про ціле і частину, визначають як вид конкуренції статей, при якій вчинений злочин, передбачений кількома (принаймні, двома) статтями Особливої частини кримінального закону, з яких одна охоплює все посягання, а інші – його частину або ж всі частини [101, с. 189; 116, с. 430]. У нашому випадку ч. 1 ст. 359 КК України передбачає норму, що становить частину, а ч. 2 ст.163 КК передбачає норму, що є цілим. Причому, злочин, передбачений ст. 163 КК України, належить до так званих складених складів злочину. Це злочин, кваліфікуючою ознакою якого є вчинення дії, за яку передбачено відповідальність окремою статтею кримінального закону. Як зазначають у літературі, особливість співвідношення ознак, зміст яких не однаковий у складах злочинів, передбачених нормами, що конкурують як ціле та частина, полягає у тому, що складений склад злочину має додаткові ознаки, яких не має склад злочину, що співвідноситься з ним як частина. Але й останній не має ознак, відповідних цим додатковим ознакам складеного складу злочину [21, с. 263–282]. Так, склад злочину, передбачений ст. 359 КК, має відмінні ознаки зі складом злочину, передбаченого ст. 163 КК. Це ознаки суспільно небезпечного діяння, такі як придбання, збут СТЗ. Своєю чергою, склад злочину, передбачений ст. 163 КК, на відміну від складу злочину, передбаченого ст. 359 КК, має свої відмінні ознаки, що належать до суспільно небезпечного діяння – порушення таємниці кореспонденції. Розмежування норм, що перебувають у конкуренції статей, характеризується підпорядкуванням: частина цілій підпорядковується за змістом [101, с. 136]. Тому, у випадку порушення таємниці кореспонденції за допомогою СТЗ, скоєне слід кваліфікувати тільки за ст. 163 КК України. У іншому випадку, кваліфікація за двома статтями свідчила б про інкримінування особі двічі одного й того ж діяння, а саме – використання СТЗ. У зв’язку з цим, видається неправильною кваліфікація дій засуджених у аналізованому вироку Куликівського районного суду Чернігівської області за ч. 3 ст. 359 КК та ч. 2 ст. 163 КК. Хоча, в літературі поділяють й таку кваліфікацію зазначених злочинів [54, с. 45; 93, с. 301]. Відповідно до положень

КК України, ч. 3 ст. 359 передбачає настання істотної шкоди, тому деякі правники вважають, що якщо в результаті використання СТЗ було заподіяно істотну шкоду вказаним у ч. 3 ст. 359 КК правам та свободам, такі дії слід додатково кваліфікувати за цією частиною відповідної статті. Так, С.Я. Лихова відзначає, що вказані склади злочинів, зокрема, передбачені ч. 1 і ч. 2 ст. 163 КК, формальні, тому такий наслідок, як істотне заподіяння шкоди законним правам, свободам й інтересам окремих громадян, не уявляється можливим охопити формальним складом злочину [93, с. 301]. Однак, автор не зважає на те, що використання СТЗ у таких випадках фактично буде враховано двічі, що є порушенням принципу кваліфікації – принципу недопустимості подвійного інкримінування. Як один із варіантів виходу із ситуації, що склалася – виключення із КК України окремої ознаки ст. 359 КК – незаконне використання СТЗ. Натомість, можна доповнити відповідною ознакою злочини, які передбачають незаконні дії з інформацією, і які часто вчиняють із використанням СТЗ (зокрема, до ст. 182 КК України). Зрештою, очевидним є те, що незаконне використання СТЗ не наділене таким високим ступенем суспільної небезпеки, як незаконне збирання, зберігання інформації з обмеженим доступом, що часто здійснюється за допомогою СТЗ. Крім того, у деяких європейських державах кримінальне законодавство таку дію, як використання СТЗ, визначає як спосіб збору відомостей про приватне життя в статтях, що передбачають посягання на приватність (див. підрозділ 1.4. дисертації).

Злочин, передбачений ст. 162 КК України «Порушення недоторканності приватного житла», також посягає на приватність особи. Тому, доцільно провести розмежування цього складу злочину зі складами злочинів, що передбачають посягання на інформаційний аспект приватності, які є предметом нашого дослідження. Зокрема, слід провести розмежування між злочинами, передбаченими ст. 162 КК та ст. 182 КК, оскільки обидва посягання поєднуються, позаяк часто незаконне збирання конфіденційної інформації здійснюється з проникненням у житло чи інше володіння особи.

Розмежовувати відповідні склади злочинів слід за предметом та суспільно небезпечним діянням. Так, предметом складу злочину, передбаченого ст. 162 КК, виступає житло, інше володіння особи, а предметом складу злочину, передбаченого ст. 182 КК, – конфіденційна інформація про особу. Незаконні дії у злочині, передбаченому ст. 162 КК – це незаконні проникнення, проведення огляду чи обшуку, виселення, інші дії, що порушують недоторканність житла особи. Склад злочину, передбачений ст. 182 КК, з об'єктивної сторони характеризується здійсненням таких незаконних дій щодо інформації: збирання, зберігання, використання, поширення. Таким чином, з огляду на те, що кожен злочин має свої відмінні конститутивні ознаки, яких немає в іншому посяганні, можна зробити висновок, що відповідні злочини співвідносяться як суміжні. Як відзначають у літературі, «суміжні норми» характеризуються тим, що вони за однією або декількома ознаками відрізняються при збіганні інших. Розмежувальні ознаки суміжних складів злочинів протиставляються, вони завжди мають пару в іншому із суміжних складів злочинів [21, с. 263–282]. Як влучно зауважує Л.П. Брич, якщо суміжні злочини порівнювати зі злочинами, що перебувають у конкуренції норм, то на противагу ознакам суміжних злочинів, специфічні ознаки складу злочину, передбаченого спеціальною нормою, не мають відповідної протилежної ознаки у загальній нормі [20, с. 157]. Тому варто не погодитись із думкою, висловленою в літературі, що норми про злочини, передбачені ст. 162 КК та ст. 182 КК, співвідносяться як загальна та спеціальна [93, с. 303].

У юридичній літературі обговорюють деякі питання оцінки дій особи, що виражаються у незаконному збиранні конфіденційної інформації про особу з проникненням у житло. Так, Ю.І. Дем'яненко зазначає, що додаткова кваліфікація за ст. 182 КК можлива тільки за наявності ознак незаконного без згоди особи збирання документованих відомостей, які знаходяться у житлі чи іншому володінні, наприклад, огляд та копіювання змісту листів чи іншої особистої кореспонденції, отриманої особою, її щоденників, відеозаписів про особисте чи сімейне життя тощо [42, с. 177]. І.О. Зінченко зазначає, що у

випадку збирання конфіденційної інформації про особу було поєднане з порушенням недоторканності житла, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 182 КК і ст.162 КК [54, с. 42]. Російські дослідники також звертають увагу на відповідне питання і так само пропонують кваліфікувати за сукупністю незаконні збирання інформації про особу, поєднане з проникненням у житло. Так, Б.М. Кадников, І.П. Галигіна вважають, що за правилами ідеальної сукупності, належить кваліфікувати дії винного, який здійснює незаконне збирання відомостей про приватне життя особи за допомогою проникнення в його житло за статтями, які передбачають відповідальність за порушення приватної таємниці та недоторканності приватного житла (ст. 137 та 139 КК РФ) [30, с. 101; 57, с. 24]. Дещо по-іншому відповідну проблему кваліфікації пропонує вирішити І.О. Шевченко, а саме шляхом включення до ст. 137 КК РФ (якою передбачено відповідальність за порушення особистої та сімейної таємниці) кваліфікуючої ознаки «з проникненням в житло проти волі особи, яка в ньому проживає, або вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла» [270, с. 22].

На нашу думку, вирішення цього питання кваліфікації залежить від правильного розуміння змісту окремих ознак посягання, передбаченого ст. 162 КК України. Зокрема, належить з’ясувати поняття «проникнення» у житло, «інші дії, що порушують недоторканність приватного житла». Це потрібно здебільшого для того, щоб вирішити питання, чи охоплюються зазначеними поняттями такі дії, як збирання конфіденційної інформації про особу в житлі. Це дозволить прийняти певну позицію щодо кваліфікації дій особи, що виражаються у збиранні конфіденційної інформації, поєднаної з проникненням у житло чи інше володіння особи.

Здебільшого, у юридичній літературі поняття «проникнення в житло» тлумачать у контексті аналізу злочинів проти власності. Тому автори переважно посилаються на визначення цього поняття, яке дається у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 року № 10. Так, у п. 22 зазначеної Постанови під

проникненням у житло слід розуміти незаконне вторгнення будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно *без входу до житла* (виділено авт.: Г.О.), іншого приміщення чи сховища. Таке визначення дало підставу деяким ученим тлумачити поняття «проникнення» дуже широко. Тому, під проникненням вважають як звичайне входження через двері та інші способи вторгнення (через вікно, дах, стелю), так і складні форми вторгнення. Вилучення з житла чи іншого володіння особи будь-яких речей або підкидання таких речей за допомогою різних пристроїв, коли правопорушник перебуває за межами житла чи іншого володіння, як звичайне підслуховування розмов, що відбуваються в житлі чи в іншому володінні особи, так і за допомогою електронних та СТЗ, що також є проникненням у житло, оскільки таким чином порушується таємниця розмов у цьому житлі [58, с. 18; 99, с. 2–13].

Тож науковці у своїх працях наводять визначення цього поняття, якими охоплюється збирання, і навіть розголошення інформації, що зберігається в житлі. Так, виокремлюють так зване «візуальне» проникнення, наприклад, спостереження за тим, що відбувається у житлі або іншому володінні за допомогою технічних засобів, які вмонтовуються в стіни, стелю, підлогу, системи вентиляції, технологічні отвори, щілини тощо, а також дистанційне спостереження без механічного контакту з житловим приміщенням [260, с. 50–51]. А.Д. Фатікова визначає незаконне проникнення в житло як будь-яке примусове вторгнення чи інше проникнення, в тому числі спостереження за житлом без судового рішення, проникнення шляхом введення в оману особи, що проживає в житлі, розголошення відомостей про приватне життя особи, які отримані із житла [258, с. 14].

Такий підхід до визначення цього поняття пояснюється ще й розумінням науковців змісту поняття «недоторканність приватного житла». Зокрема, до змісту цього поняття включають недоторканність приватного і сімейного життя

особи, таємниці розмов у цьому житлі або іншому володінні й усього, що там відбувається та знаходиться [99, с. 2–13]. К.Є. Калашникова відзначає, що недоторканність житла забезпечує також інформаційну безпеку приватного життя людини в тій частині, що дім людини, його житло вміщує велику кількість інформації про його володільців, мешканців, інформації, яка часом є інтимною та особистою. Порушуючи недоторканність приватного житла, особа відразу завдає подвійної шкоди: по-перше, вторгається в житло потерпілого, по-друге, суб'єкт правопорушення отримує доступ до інформації про приватне життя мешканців житла, що міститься в обстановці, предметах, особливостях дому з першої хвилини перебування в ньому [58, с. 186].

Однак, наша позиція відрізняється від думок дослідників, які включають до змісту поняття «проникнення в житло» збір інформації, що знаходиться в цьому житлі. Ми вважаємо, що першочергово слід брати до уваги семантичне значення слова «проникнення». Так, поняття «проникнення в житло» тлумачать через слово «вторгнення». У тлумачному словнику сучасної української мови слово «вторгнення» має таке ж значення, як «вдертися» і означає входити, вбігати, в'їжджати куди-небудь, пробиваючись силою через певну перепону, перешкоду [24, с. 117]. З тлумачення цього слова можна зробити висновок, що слово «вторгнення» передбачає застосування певних саме фізичних дій для проникнення в приміщення, застосування насилля. На цю ж обставину вказує І.І. Присяжнюк, який зазначає, що при визначенні поняття «проникнення» потрібно використовувати таке слово, яке б найбільш адекватно відображало специфіку відповідної суспільно небезпечної дії. Тому, автор пропонує визначати незаконне проникнення як входження або інше фізичне порушення меж житла чи іншого володіння особи [148, с. 121]. За такого підходу, автор намагався довести, що наприклад, «візуальне проникнення», яке наводять у літературі, не може включатись до порушення недоторканності приватного житла.

Щодо поняття «інші дії, що порушують недоторканність приватного житла», то в літературі їх тлумачать як будь-яке інше вторгнення до житла

всупереч волі осіб, які там проживають, за винятком випадків крайньої необхідності, зокрема тимчасове використання житла без згоди його власника, самовільне вселення до чужого житла інших осіб [54, с. 42; 74, с. 141; 77, с. 117]. Тобто, такими діями також не охоплюється незаконне збирання інформації про особу. На користь цієї думки свідчить також й висловлене в літературі зауваження про те, що наявність у нормі про порушення недоторканності приватного житла приблизного переліку способів, шляхом яких це порушення може бути здійснено, а також вказівка, що воно може полягати і в інших діях, засвідчує, що інші дії мають бути однопорядковими з незаконним обшуком та незаконним виселенням [114, с. 771]. Крім того, до предмета складу злочину, передбаченого ст. 162 КК, не входить інформація приватного характеру, відповідне посягання має свій окремий предмет, у зв'язку з яким вчиняють порушення недоторканності приватного житла.

Отже, можна підсумувати, що у випадку кваліфікації дій особи, що полягають у незаконному проникненні до житла, поєднаного із збиранням інформації, що зберігається в цьому житлі, кваліфікувати такі дії слід за сукупністю статей 162 та 182 КК України.

Норми про злочини, що передбачають відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (у частині відомостей, що становлять банківську таємницю) (ст. 231 КК); розголошення комерційної або банківської таємниці (у частині відомостей, що становлять банківську таємницю) (ст. 232 КК) слід розмежовувати від злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Необхідність такого розмежування зумовлена тим, що до змісту банківської таємниці належить інформація, яка становить інформацію з обмеженим доступом про особу. Так, відповідно до ст. 60 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року, інформація про фізичну особу-клієнта банку є конфіденційною інформацією про особу [150]. Тобто, одним із різновидів конфіденційної інформації про особу, що становить предмет складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України, є банківська таємниця. Отже, спільною

ознакою складів злочинів, передбачених ст.ст. 231, 232 та ст. 182 КК України, є предмет. Водночас, норми про злочини, передбачені ст.ст. 231, 232 КК, наділені додатковими ознаками об'єктивної сторони (спричинення істотної шкоди) та суб'єктивної сторони (корисливі чи інші особисті мотиви), за яким слід відрізняти їх від злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Крім того, слід враховувати, що безпосереднім об'єктом посягань, передбачених ст.ст. 231, 232 КК, є відносини щодо забезпечення порядку здійснення господарської діяльності в частині забезпечення чесної конкуренції між суб'єктами, а в ст. 182 КК об'єктом є відносини щодо забезпечення конституційного права особи на недоторканність приватного життя.

У випадках незаконного збирання, використання, розголошення інформації про особу-клієнта банку (відомості про банківські рахунки, операції, які були проведенні на користь чи за дорученням клієнта), що становить банківську таємницю і одночасно є конфіденційною інформацією про особу, ст. 231 КК або 232 КК з ст. 182 КК можуть перебувати у конкуренції. Причому, ст. 182 КК передбачає загальну норму, а ст. 231 КК чи ст. 232 КК – спеціальну. За такої конкуренції застосовуватиметься стаття, яка передбачає спеціальну норму.

Щодо розмежування злочинів, передбачених ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя» та ст. 387 КК «Розголошення даних досудового слідства або дізнання», думки авторів розділились. Так, М.І. Хавронюк зазначає, що ст. 182 КК України конкурує з ч. 2 ст. 387 КК, що й створює, на його думку, невиправдані складнощі при кваліфікації злочинів [264, с. 186]. Деякі інші вчені вважають, що зазначені посягання є суміжними [42; 54, с. 81; 93, с. 279]. Зокрема, І.О. Зінченко зазначає, що норми, передбачені ст. 182 КК та ст. 387 КК, є суміжними, а не конкуруючими, а тому дії особи, яка розголосила дані досудового слідства або дізнання, у тому числі ті, що ганьблять людину, принижують її честь та гідність і одночасно містять конфіденційну інформацію про особу, потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених у ст. 182 КК та ч. 1 або ч. 2 ст. 387 КК [54, с. 81].

Розмежування відповідних складів злочинів можна здійснити, порівнявши ознаки їх складів. Так, спільною ознакою складів злочинів, передбачених ст. 182 КК та ст. 387 КК України, є предмет, оскільки в багатьох випадках дані досудового слідства та дізнання становлять конфіденційну інформацію про особу. Крім того, відносини щодо реалізації права на збереження в таємниці інформації про приватне життя, яка одночасно є таємницею досудового слідства, є обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 387 КК. Водночас, відносини щодо забезпечення права на збереження в таємниці інформації про приватне життя охороняються окремою нормою в ст. 182 КК України.

Розмежувальними ознаками обох посягань є ознаки основного безпосереднього об'єкта та суб'єкта складів злочинів. Основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 387 КК, є відносини щодо забезпечення інтересів правосуддя в частині забезпечення таємниці слідства та іншої конфіденційної інформації, пов'язаної з розслідуванням кримінальних справ. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 182 КК, є відносини щодо реалізації конституційного права особи на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю. Суб'єктом розголошення таємниці досудового слідства є службові особи: слідчі, прокурори, судді, в той час, як у злочині, передбаченому ст. 182 КК, суб'єкт загальний. З огляду на спільні та розмежувальні ознаки посягань та те, що кваліфікуючою ознакою ст. 387 КК є дія, за яку передбачено відповідальність окремою ст. 182 КК, можна зробити висновок, що ст. 182 КК та ч. 2 ст. 387 КК України конкурують між собою як такі, що передбачають норми – частину та ціле. Розмежування таких конкуруючих статей, як уже зазначалось, характеризується їх підпорядкуванням одна одній: частина – цілій підпорядковується за змістом. У таких випадках завжди повинна застосовуватись та норма, яка охоплює з найбільшою повнотою всі фактичні ознаки вчиненого діяння [101, с. 189]. Тому, у випадку конкуренції застосовуватиметься ст. 387 КК України, яка найбільш повно охоплює всі ознаки вчиненого посягання (тобто норма – ціле). Дещо інша ситуація із

розмежуванням складів злочинів, передбачених ст. 381 КК «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист» (у випадку, коли заходом безпеки є забезпечення конфіденційності відомостей про особу), ст. 397 КК «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» (у частині порушення професійної таємниці), та складом злочину, передбаченого ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя».

Спільним між посяганнями, передбаченими ст. 182 КК та 381 КК, є те, що в окремих випадках відомості про заходи безпеки (предмет злочину в ст. 381 КК) становлять конфіденційну інформацію про особу, що одночасно є предметом злочину, передбаченого ст. 182 КК. Так, відповідно до статті 7 ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року [159], одним із заходів безпеки є забезпечення конфіденційності відомостей про особу. Розголошення таких відомостей, що спричинило шкоду здоров'ю особи, передбачає кримінальну відповідальність у ст. 381 КК України. Розмежовувати відповідні посягання належить за ознаками об'єкта, потерпілого, суб'єкта та суспільно небезпечним діянням. Об'єктом посягання, передбаченого ст. 381 КК, є відносини щодо забезпечення інтересів правосуддя в частині безпеки осіб, взятих під захист, а в ст. 182 КК – відносини щодо охорони права особи на недоторканність приватного життя. Потерпілим у складі злочину, передбаченого ст. 381 КК, є особа, взята під захист, а в ст. 182 КК потерпілим є фізична особа, якій належить конфіденційна інформація. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 381 КК – спеціальний (службова особа, чи особа, яка взята під захист), а суб'єкт злочину, передбаченого ст. 182 КК – загальний. Суспільно небезпечне діяння посягання, передбаченого ст. 381 КК, характеризується додатковими ознаками у порівнянні з посяганням, передбаченим ст. 182 КК, а саме – наслідками – шкода здоров'ю особи, взятої під захист. Отже, враховуючи спільні й розмежувальні ознаки відповідних складів злочинів, можна зробити висновок, що у випадку розголошення відомостей про захід безпеки, що є конфіденційною інформацією про особу, ст. 381 КК та ст. 182 КК можуть перебувати у конкуренції. У такому

випадку ст. 182 КК передбачатиме загальну норму, а ст. 381 КК – спеціальну. При зазначеній конкуренції застосовуватись повинна стаття, яка передбачає спеціальну норму.

Так, само потрібно провести розмежування складів злочинів, передбачених ст. 182 КК «Порушення недоторканності приватного життя» та ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» (у частині порушення професійної таємниці)». Спільним у обох посяганнях є те, що предметом професійної таємниці представника чи захисника особи є конфіденційна інформація про особу, що одночасно може бути предметом злочину, передбаченого ст. 182 КК, та злочину, передбаченого ст. 397 КК. Так, згідно зі ст. 9 ЗУ «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю [149].

Розмежовувати відповідні склади злочинів слід за ознаками об’єкта, потерпілого та суспільно небезпечним діянням. Об’єктом злочину, передбаченого ст. 397 КК, є відносини щодо забезпечення порядку правосуддя в частині права особи на її захист, а також забезпечення діяльності захисника чи представника особи. Натомість об’єктом злочину в ст. 182 КК, як уже зазначалось, є відносини щодо охорони права на збереження в таємниці інформації про приватне життя. Потерпілим від посягання, передбаченого ст. 397 КК, є захисник та представник особи, а в ст. 182 КК – особа, якій належить конфіденційна інформація і якої стосується ця інформація. Суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 397 КК, полягає у порушенні професійної таємниці. Зокрема, це вчинення дій, які спрямовані на протиправне отримання даних, які стали відомі представнику у зв’язку з виконанням ним професійних обов’язків чи примушування його до розголошування таких даних. А суспільно небезпечне діяння у ст. 182 КК полягає в незаконному збиранні, зберіганні, поширенні конфіденційної інформації про особу. Отже, відповідні посягання також є суміжними.

Склади злочинів проти інформаційного аспекту приватності, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України, необхідно розмежовувати від деяких

«комп'ютерних» складів злочинів. Так, необхідно встановити співвідношення між ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК та ст. 361-2 КК «Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства». Крім того, злочин, передбачений ст. 163 КК (порушення таємниці кореспонденції що передається через комп'ютер), необхідно відмежовувати від ч. 1 ст. 361 КК «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку інформації»; ч. 2 ст. 361 «Несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, якщо це призвело до її витоку, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації».

Склади злочинів, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України та ст. 361-2 КК, слід розмежовувати, оскільки у низці випадків вони можуть мати спільні ознаки. Зокрема, спільною ознакою може бути інформація, щодо якої вчиняють посягання, а саме інформація про особу. Так, предметом посягання, передбаченого ст. 361-2 КК, є інформація, яка за правовим режимом належить до інформації з обмеженим доступом. У зазначених вище складах злочинів проти інформаційного аспекту приватності предметом є таємниця або конфіденційна інформація, які, згідно зі ст. 6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [157], належать до інформації з обмеженим доступом. Розмежовувати відповідні посягання слід за ознаками, які характеризують об'єкт, предмет, суб'єкт та суб'єктивну сторону складу злочину. Об'єктом злочинів проти інформаційного аспекту приватності є відносини щодо забезпечення конституційного права особи на збереження в таємниці інформації про особисте життя, а об'єктом злочину, передбаченого ст. 361-2 КК, є

відносини щодо забезпечення права власності на комп'ютерну інформацію з обмеженим доступом. Суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст.132, 145 КК, є особа, якій інформація відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків, а в ст. 361-2 КК суб'єкт загальний. Предмет складу злочину, передбаченого ст. 361-2 КК, наділений особливою ознакою, а саме – збереження інформації в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), а в посяганнях, передбачених ст. ст. 132, 145, 168, 182 КК, такої ознаки предмета немає. Крім того, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 145 КК, є настання тяжких наслідків, тому розповсюдження комп'ютерної інформації, яка містить лікарську таємницю, що не призвело до названих наслідків, слід кваліфікувати за ст. 361-2 КК. Злочини, передбачені ст. ст. 132, 163, 168, 182 КК, з суб'єктивної сторони характеризуються тільки прямим умислом, а злочин, передбачений ст. 361-2 КК, – як прямим, так і непрямим умислом. Щодо ознак суб'єктивної сторони, то слушно зазначає М.В. Карчевський, якщо особа, усвідомлює що вона, наприклад, поширює конфіденційну інформацію про конкретну особу або конкретну, персонально визначену групу осіб без їх згоди, має місце злочин проти конституційних прав та свобод – порушення недоторканності приватного життя (ст.182 КК). Але якщо особа не усвідомлює, чиї саме персональні дані вона розповсюджує, наприклад, розміщує на інтернет-сайті електронну базу паспортних даних осіб, що прописані у певному місці, яка належить міському відділу внутрішніх справ, має місце злочин проти права власності на комп'ютерну інформацію з обмеженим доступом (у цьому випадку проти державної власності на комп'ютерну інформацію), тобто злочин, передбачений ст. 361-2 КК [60, с. 131]. Таким чином, враховуючи, що посягання, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України та ст. 361-2 КК, наділені різними ознаками складів злочинів, вони не можуть бути у конкуренції між собою, є автономними, а отже – суміжними.

У контексті розмежування злочинів, передбачених ст. 182 КК та ст. 361-2 КК, слід відзначити, що у правозастосовній практиці трапляються випадки

неповного дослідження всіх обставин справи при кваліфікацій незаконних дій з інформацією з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах та на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства. Показовим у такому випадку є вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 25 жовтня 2010 року (справа № 1-482/2010р.), яким засуджено громадянина за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст. 361-2 КК України [49]. Незаконні дії засудженого полягали у тому, що він 15 липня 2010 року з корисливих мотивів, на території міського кювету, розташованого за адресою: Київська область, м. Бровари, перетин вулиць Марії Лагунової та Короленка, збув покупцю за 50 гривень диск DVD-R «SONY» s\n: 9111_402-R_E_B 14200, ємністю 4,7Gb, який він придбав наприкінці 2009 року для власних потреб, і на якому містилась інформація щодо абонентів центру телекомунікаційних послуг №1, Київської обласної філії ВАТ «Укртелеком», накопичена під час службової діяльності ВАТ «Укртелеком», яка циркулює тільки в технологічній картотеці абонентів на сервері ВАТ «Укртелеком» та захищається відповідними організаційними й технічними заходами – адмініструванням серверної операційної системи та системи керування реляційної бази даних автоматизованої системи комплексних розрахунків «Астра». Означена інформація складалась із конфіденційних відомостей щодо абонентів Київської обласної філії ВАТ «Укртелеком» із зазначенням персональних даних абонентів, їх телефонних номерів та адрес встановлення телефонів. Засуджений був обізнаний щодо приналежності інформації, яку він зберігав, а потім збув до інформації з обмеженим доступом. Таким чином, судом не було враховано, що крім ознак злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України, в діях засудженого були наявні всі ознаки незаконного збирання та зберігання конфіденційної інформації, тобто ознаки злочину, передбаченого ст. 182 КК України.

Несанкціоновані дії, що призвели до витоку комп'ютерної інформації (ч. 1 ст. 361 КК, ч. 2 ст. 362 КК), слід відмежовувати від порушення таємниці

кореспонденції, що передається через комп'ютер (ст. 163 КК). Так, М.І. Хавронюк відзначає, що ст. 163 КК України конкурує зі статтями 361 і 362 КК у випадках, коли кореспонденція передається через комп'ютер [264, с. 169]. Отже спільними ознаками між цими складами злочинів є те, що незаконні дії у всіх посяганнях вчиняються щодо інформації, яка передається через комп'ютер. Розмежовувати відповідні посягання слід за ознаками, які характеризують об'єкт та предмет складів злочинів. Об'єктом зазначених комп'ютерних злочинів є відносини щодо забезпечення права власності на відповідну інформацію, а в ст. 163 КК – відносини щодо забезпечення права на таємницю приватного життя. Предметом злочину, передбаченого ст. 163 КК, на відміну від предмета комп'ютерних злочинів, є особливий вид передачі інформації – кореспонденція. Причому, зміст кореспонденції становить інформація про приватне життя особи, тобто листування між фізичними особами чи фізичною та юридичною особами. Тому слід погодитись із думкою, висловленою в літературі, що незаконне отримання кореспонденції, яка передається з використанням засобів електронної пошти, не входить до комп'ютерних злочинів, а становить злочин проти особистих прав і свобод людини [39, с. 146; 60, с. 131]. З огляду на вищенаведене, відповідні посягання, передбачені ст.ст. 361 і 362 КК, з посяганням, передбаченим ст. 163 КК, є суміжними.

Отже, розмежування складів злочинів проти інформаційного аспекту приватності між собою та з іншими складами злочинів дозволяє підсумувати: 1) ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України передбачають норми, які є спеціальними щодо норми в ст. 182 КК України, яка є загальною. Так само спеціальними щодо ст. 182 КК України є норми в ст.ст. 232, 232 та 381 КК України; 3) співвідносяться як частина й ціле такі норми: ч. 1 ст. 359 КК і ч. 2 ст. 163 КК та ст. 182 КК і ч. 2 ст. 387 КК. При чому, норми в ст. 163 КК; ст. 387 КК – ціле, а норми в ст. 359 КК; ст. 182 КК – частина; 4) суміжними є злочини, передбачені в ст. 397 КК та ст. 182 КК; 162 КК та ст. 182 КК. Так само співвідносяться злочини, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК та ст. 361-2 КК, а також посягання, передбачені ст. 163 КК та ч. 1 ст. 361; ч. 2 ст. 362 КК.

3.3. Караність злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності

З метою комплексного розуміння проблеми кримінально-правової охорони приватності в Україні доцільно з'ясувати зміст санкцій за злочини проти інформаційного аспекту приватності.

У навчальній літературі з кримінального права санкцію визначають здебільшого як частину статті, яка визначає вид і розмір покарання за злочин, зазначений у диспозиції [73, с. 25; 76, с. 49; 105, с. 57]. Однак, у науці кримінального права небезпідставно вказують на необхідність розмежування понять «санкція статті Особливої частини КК» і «санкція кримінально-правової норми» [43; 66, с. 17; 111, с. 72]. Санкція статті – це частина статті Особливої частини КК України, в якій визначені види і розміри покарань, передбачені за відповідний злочин. Санкція норми – елемент кримінально-правової норми, що включає не лише санкцію статті Особливої частини КК України, але і положення статей Загальної частини, що її конкретизують. У зв'язку з цим, розрізняють поняття санкції у вузькому і широкому розумінні. Переважно досліджують санкцію у вузькому значенні – як частину статті Особливої частини КК України, оскільки цілком слушно відзначають, що саме така санкція за своїм змістом і суворістю відображає характер і ступінь суспільної небезпеки відповідного злочину [45, с. 7–32; 111, с. 73].

Згідно з класифікацією санкцій, яка існує в теорії кримінального права, можна охарактеризувати санкції, які передбачені за аналізовані злочини проти приватності. Санкції відповідних злочинів наочно представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Види і розміри покарань за злочини проти інформаційного аспекту приватності

Назва статті КК України	***Види і розміри покарань***						
	штраф	***Позбавлення права Обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю***	***Грома-дські роботи***	***Виправні роботи***	***Обме-ження волі***	***Арешт***	***Позбавлення волі на певний строк***
Порушення таємниці кореспонденції (ч. 1 ст. 163 КК)	Від 50 до 100 НМДГ			до 2 років	до 3 років		
Порушення таємниці кореспонденції (ч. 2 ст. 163 КК)							від 3 до 7 років
Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ч. 1 ст. 168 КК)	до 50 НМДГ		до 240 годин	до 2 років			
Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ч. 2 ст. 168 КК)	до 200 НМДГ	до 3 років (як додаткове факультативне)			до 3 років		до 3 років
Порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК)	до 50 НМДГ			до 2 років	до 3 років	до 6 місяців	
Розголошення відомостей про проведення медичного огляду (ст. 132 КК)	Від 50 до 100 НМДГ	до 3 років (як додаткове факультативне)	до 240 годин	до 2 років	до 3 років		
Незаконне розголошення лікарської Таємниці (ст. 145 КК)	до 50 НМДГ	до 3 років (як основне)	до 240 годин	до 2 років			

Як видно із таблиці, законодавець встановлює різні види покарань за посягання на інформаційний аспект приватності. Санкції за злочини проти інформаційного аспекту приватності (ст.ст. 132, 145, 182, 163, 168 КК України) за можливістю вибору для суду покарання є відносно визначеними, альтернативними. При чому, передбачають лише верхню межу, нижня межа покарання встановлюється згідно з відповідною статтею Загальної частини КК України. Санкція ч. 2 ст. 163 КК України вирізняється з-поміж інших тим, що за кількістю видів покарань є одиничною та встановлює і нижню, і верхню межі покарання. Крім того, санкції ст. 132, ч. 2 ст. 168 КК України належать до кумулятивних, адже передбачають можливість застосовування додаткового покарання.

Ефективність санкції залежить від того, наскільки її конструкція відповідає правилам юридичної техніки. Слід відзначити, що побудові кримінально-правових санкцій завжди приділялась достатня увага в юридичній літературі. Зокрема, над питаннями конструювання кримінально-правових санкцій працювали такі науковці: А.П. Козлов, Г.Л. Крігер, В.В. Мальцев, В.В. Проценко та ін. Однак, і в сучасній науковій літературі вчені відзначають складність досліджуваної проблеми та зауважують на тому, що пропозиції встановлення санкцій в кримінальному законі не є повністю об’єктивними, і ґрунтуються на суб’єктивному погляді автора [108, с. 16–19; 111, с. 11–25; 148, с. 164].

Конструкція санкції повинна відповідати певним правилам. Слід зазначити, що в основу побудови кримінально-правових санкцій повинно бути покладено неухильне дотримання принципів законності, рівності громадян перед законом, невідворотності відповідальності, особистої та винної відповідальності, справедливості, демократизму, гуманізму, диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання, згідно з характером та мірою суспільної небезпеки вчиненого злочину, його мотивами, особою винного, характером і розмірами завданої шкоди, обставинами, що обтяжують або пом’якшують покарання. Тому, слід погодитись з тезою, висловленою в

літературі, що санкції кримінального закону повинні передусім відповідати диспозиціям статей закону, тобто характеру, змісту та мірі покарань, передбачених кримінально-правовими санкціями, а також характеру, мірі суспільної небезпеки та тяжкості й усім основним і додатковим кваліфікуючим або пом'якшуючим відповідальність ознакам складів злочинів, передбачених певними диспозиціями статей [90, с. 313; 262, с. 212].

Першочергово слід проаналізувати санкції статей, що передбачають відповідальність за посягання проти інформаційного аспекту приватності, передбачені в основних складах, а згодом санкції складів злочинів із кваліфікуючими ознаками. Принагідно зазначимо, що кваліфікуючі ознаки мають лише злочини, передбачені ст.ст. 163 та 168 КК України.

Відповідно до ст. 12 КК України критерієм класифікації злочинів є ступінь їх тяжкості, а роль формального класифікатора за таким критерієм виконують санкції статей Особливої частини КК України [264, с. 99]. За таким критерієм слід аналізувати санкції статей злочинів проти інформаційного аспекту приватності. Враховуючи те, що аналізовані злочини належать до злочинів невеликої тяжкості, кількість видів покарань у санкціях за відповідні посягання є надто великою. Зокрема, санкції статей 145, 182 КК налічують аж чотири основні види покарань, а санкція статті 132 КК – чотири основні та одне додаткове. Як зазначав О.П. Козлов, зміна тяжкості виду злочину в сторону зменшення тягне за собою зменшення кількості видів покарань [66, с. 105]. На надлишковість видів та розмірів покарань у межах одного складу злочину вказували й інші вчені, які вважають, що надто широкі санкції не сприяють єдності судової практики (і кримінальній політиці у сфері правозастосування), оскільки дозволяють призначати різні покарання за схожі злочини за схожих обставин, відомостях про особу злочинця [7, с. 85; 90 с. 333].

Спостерігається певна непослідовність при визначенні видів покарань, тобто відступ від загального правила щодо побудови санкцій, згідно з яким покарання розміщуються від менш суворого до більш суворого (за системою покарань, визначеною ст. 51 КК України). Так, у санкції статті 145 КК України

покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю як основне визначено в переліку після покарання у виді громадських робіт, хоча цей вид покарання є менш тяжчим, зважаючи на зміст ст. 51 КК України.

Недоліком є й те, що у санкціях деяких статей прирівнюються покарання різні за ступенем тяжкості. Зокрема, санкції ч. 1 ст. 163 та ст. 182 КК України передбачають штраф – найменш суворе покарання і виправні роботи та обмеження волі (які в системі покарань, згідно зі ст. 51 КК, займають п’яту й дев’яту сходинку), а в ст. 182 КК виправні роботи, арешт і обмеження волі (займають відповідно п’яту, восьму й дев’яту сходинку). У теорії кримінального права існує думка, що значні «стрибки» по «сходах» покарань у санкціях, як правило, невиправдані [90, с. 328].

Негативною ознакою конструювання санкцій у чинному КК України є те, що існує певна диспропорція у визначенні покарання за аналізовані злочини, які є близькі за характером і ступенем суспільної небезпеки. Зокрема, у всіх аналізованих нами злочинах проти приватності, санкції передбачають покарання у вигляді штрафу. Однак, розмір штрафу не співрозмірний у санкціях усіх злочинів. Так, штраф у ст.ст. 132, 163 КК України становить від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Натомість за злочини, передбачені ст.ст. 145, 168, 182 КК України, штраф визначений у розмірі до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Такий підхід вважаємо невиправданим. Адже всі злочини проти інформаційного аспекту приватності є злочинами одного виду, однакові за характером суспільної небезпеки, отже і санкції повинні бути співрозмірними за такі посягання. Слід також відзначити, що у санкціях статей аналізованих злочинів закладена певна неспіврозмірність розмірів покарання у вигляді штрафу з розмірами інших покарань. Так, розмір штрафу у санкціях ст.ст. 182, 132, 145, 163, 168 КК України передбачений з нижніх половин розміру відповідного виду покарання (відповідно до положень ст. 53 КК України), тоді як строк громадських робіт – до двохсот сорока годин, виправних робіт – до двох років, тобто охоплює весь

діапазон цього виду покарання відповідно до положень Зальної частини КК України (ст.ст. 56, 57 КК України).

Незважаючи на недоліки визначення розміру штрафу, варто відзначити доцільність встановлення цього виду покарання за злочини проти приватності. Штраф ефективно застосовується у КК багатьох зарубіжних держав, у тому числі за злочини проти приватного життя. Зокрема, за втручання у приватну сферу штраф передбачено в КК Данії, Польщі, Швейцарії, Грузії [252, с. 196; 237, с. 192; 236, с. 187; 245, с. 180]. Загалом слід відзначити, що не викликає сумнівів допустимість застосування штрафу в санкціях за злочини невеликої тяжкості. Адже штраф як вид покарання є одним із ефективних засобів впливу за менш тяжкі злочин, і саме тому він включений до багатьох санкцій статей, що передбачають відповідальність за злочини невеликої тяжкості, до яких якраз і належать аналізовані посягання проти приватності. Крім того, із самого визначення поняття злочину невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 12 КК) випливає, що ним є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше більш м’яке покарання. В.О. Попрас відзначив, що позаяк штраф є більш м’яким покаранням у порівнянні з позбавленням волі, то цей законодавчий припис прямо передбачає можливість використання його в санкціях за злочини цієї категорії [137, с. 25]. У всіх зазначених статтях штраф є найменш тяжчим покаранням і є альтернативою застосуванню таких видів покарань, як громадські роботи, виправні роботи та обмеження волі у санкції ст. 132 КК України, позбавленню права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю у санкції ст. 145 КК України, арешту у санкції ст. 182 КК України.

Слушним видається також встановлення таких видів покарань за злочини проти інформаційного аспекту приватності, як громадські роботи та виправні роботи. Незважаючи на те, що громадські роботи застосовуються не часто, в тому числі і за аналізовані посягання, слід відзначити ефективність цього виду покарання. Значний виправно-профілактичний потенціал цього покарання підтверджений досвідом його застосування у багатьох країнах світу. На жаль, в Україні ще не створені належні умови для виконання цього покарання. Слід

також назвати схвальною позицію законодавця, який передбачив покарання у виді виправних робіт також у всіх санкціях аналізованих злочинів. Адже відповідальність за злочини проти приватності має бути диференційована, що сприятиме індивідуалізації покарання. Нині цей вид покарання також не застосовується часто. Однак, цілком влучно відзначають, що аналіз практики застосування виправних робіт, а також низки інших альтернативних позбавленню волі видів покарання (громадських робіт, штрафу), дозволяє зробити висновок, що підвищення ефективності покарання можливе тільки у разі усунення цілої низки причин неправового характеру, які перешкоджають реалізації цих видів покарання. Насамперед, це обставини соціального й економічного характеру: скорочення робочих місць, безробіття, негативне ставлення керівників підприємств, установ, організацій усіх форм власності до виконання альтернативних видів покарань, відсутність належної взаємодії кримінально-виконавчих інспекцій з державними організаціями в проведенні заходів профілактично-виправного впливу на засуджених до альтернативних видів покарання (громадські та виправні роботи) [18, с. 84–85]. Щодо інших покарань, що передбачені за аналізовані злочини і не пов’язані із ізоляцією особи від суспільства, прогресивним видається покарання у виді обмеження волі. Цей вид покарання характеризується значним профілактичним потенціалом, оскільки не містить тих негативних чинників, що властиві для арешту чи позбавлення волі на певний строк.

Водночас, видається необґрунтованим встановлення такого виду покарання, як арешт, яке передбачено лише в одній санкції ст. 182 КК. Покарання у виді арешту (ст. 60 КК) полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Варто відзначити, що цей вид покарання поряд зі штрафом встановлений у багатьох КК зарубіжних держав за втручання в приватне життя [236; 237; 252; 245]. Однак, у проаналізованих нами судових рішеннях це покарання не призначалось жодного разу. З огляду на те, що це покарання в санкції відповідної статті передбачає сувору ізоляцію особи від суспільства та максимальний строк (до

шести місяців), вважаємо недоцільним існування цього виду покарання поряд із іншими покараннями за злочини проти приватності, які одинакові за характером суспільної небезпеки, але які не передбачають цього покарання. Крім того, цілком виправдано вказують на неготовність вітчизняної кримінально-виконавчої системи до виконання аналізованого покарання у зв'язку з відсутністю арештних домів, що призвело до відбування арешту засудженими у слідчих ізоляторах. Це значно погіршує становище засуджених до такого покарання, оскільки вони знаходяться у більш суворих умовах режиму виконання цього покарання у порівнянні з тими, що передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України [43, с. 25–26]. Тому, слушною видається пропозиція А.А. Музики, О.П. Гороха відстрочити застосування покарання у виді арешту до появи арештних домів, як це свого часу було зроблено у Російській Федерації [111, с. 51].

Ще одним недоліком, що вказує на неузгодженість санкцій за вчинення близьких за видом і характером злочинів, є те, що таке покарання, як обмеження волі за окремі злочини встановлено, а за інші – ні. Зокрема, цей вид покарання передбачено за злочини, передбачені ст.ст. 132, 163, 182 КК, а за злочин, передбачений ст. 145 КК, не передбачено. Натомість, у санкції ст. 168 КК обмеження волі встановлено за кваліфікований вид цього складу злочину.

Слід звернути увагу також на те, що норма, передбачена в ст. 182 КК, виступає як загальна щодо норм, передбачених ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК, які, відповідно, є спеціальними. За загальним правилом, виділення спеціальних норм спрямоване на посилення відповідальності. Однак, саме у санкції ст. 182 КК містяться тяжчі покарання у виді арешту, обмеження волі у порівнянні із санкціями інших статей, де такого покарання не передбачено. У зв'язку з цим слушно відзначають, що реалізація принципу справедливості покарання не одержує адекватного відображення при визначенні покарання за злочини, ознаки яких передбачені загальною та спеціальною нормами, а санкція спеціальної норми встановлена менш сувора, ніж санкція загальної норми. Крім того, у літературі звертають увагу на доречність визначення більш

широких меж і кола видів покарань у санкціях спеціальної норми, що дозволить законодавцеві таким чином відобразити (врахувати) відмітні ознаки спеціальної норми в її санкції [136, с. 84].

Зазначені розбіжності між санкціями є явним порушенням принципу рівності громадян перед кримінальним законом у сфері призначення покарання, оскільки порушується вимога, згідно з якою у санкціях близьких за ступенем суспільної небезпечності злочинів застосовуються відносно однакові за суворістю покарання [36, с. 164]. Як влучно зауважив М.І. Хавронюк, санкції за усі одного роду діяння повинні бути приблизно однаковими. Різниця може стосуватися лише додаткових покарань [264, с. 98]. Тому, в літературі зауважують на тому, що при конструюванні санкцій законодавець повинен більш уважно підходити до визначення не тільки меж, але й видів (стосовно альтернативних санкцій) покарань із урахуванням передбачених у законі санкцій [136, с. 83].

Слід підтримати позицію законодавця у питанні застосування у санкціях статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності такого додаткового факультативного покарання, як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Однак, викликає зауваження застосування цього виду покарання у одних випадках як основного, а у інших – як додаткового. Так, у ст. 132, ч. 2 ст. 168 КК це покарання передбачене як додаткове до інших альтернативно визначених основних. У ст. 145 КК це покарання передбачено альтернативно з іншими як основне, на що вказує сполучник «або». Крім цього, у ст. ст. 163, 182 КК зазначене покарання взагалі не передбачене ні як основне, ні як додаткове. Особливістю цього виду покарання у санкціях статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності, є його поєднання з основними покараннями. Розміщення цього виду покарання в кінці тексту санкцій свідчить про те, що воно може поєднуватися з будь-яким із передбачених основних. Як зазначають у юридичній літературі, у тих випадках, коли санкція є одночасно альтернативною і кумулятивною, додаткове покарання може поєднуватися законодавцем із будь-

яким основним. Зокрема, у тих випадках, коли воно розміщено в кінці санкції, і перед ним стоїть кома, за допомогою якої додаткове покарання ніби відокремлюється від всіх основних, це означає, що воно може поєднуватися з будь-яким із основних [137, с. 111]. Однак, у такому випадку може скластися ситуація, за якої зазначене додаткове покарання буде тяжчим, ніж основне. Зокрема, якщо його призначити до покарання у виді штрафу (наприклад, у ст. 132 КК). З цього приводу В.І. Тютюгін відзначив, що основне покарання завжди повинно бути більш суворим, ніж приєднане до нього додаткове. В іншому випадку, втрачається суть їх поєднання, і додаткове покарання перетворюється на основне, замінюючи його та виконуючи його функції [229, с. 89–92]. Цю позицію підтримують й інші правники [111, с. 81; 136, с. 76]. Слід також підкреслити недоцільність існування цього виду покарання в санкціях складів злочинів без кваліфікуючих ознак (наприклад у ст. 132 КК) як додаткового, оскільки ч. 2 ст. 55 КК передбачає, що це покарання як додаткове може бути призначене й тоді, коли не передбачене в санкції статті Особливої частини КК України, але з урахуванням характеру вчиненого злочину, інших обставин суд визнає за неможливе збереження за особою права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При конструюванні санкцій за кваліфікований склад злочину потрібно, насамперед, враховувати тип санкцій, встановлений за простий вид відповідного злочину. Адже кваліфікований склад злочину відрізняється від простого за типовим ступенем суспільної небезпеки, характер останнього – одинаковий для обох різновидностей злочину. Видається незрозумілою позиція законодавця, коли в одному злочині, передбаченому ч. 2 ст. 168 КК України, санкція альтернативна, а в злочині, передбаченому ч. 2 ст. 163 КК України, безальтернативна. Це при тому, що санкції відповідних простих складів злочинів є альтернативні.

Крім того, спостерігається певна неузгодженість санкції ч. 2 ст. 163 зі ч. 1 ст. 163 КК України. Так, покарання за кваліфікований вид аналізованого складу злочину переводить злочин із категорії злочину невеликої тяжкості в тяжкий

злочин (позбавлення волі на строк від 3 до 7 років). Як слушно відзначають науковці, зміна категорії злочину більше ніж на одну сходинку виявляється надмірно різкою [90, с. 343]. Ми цілком поділяємо цю позицію. Водночас, за однорідні злочини проти приватності (ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 168), розмір покарання у виді позбавлення волі свідчить про перехід відповідних посягань зі злочину невеликої тяжкості до категорії злочину середньої тяжкості, тобто перехід тільки на один ступінь.

Отже, з вищевикладеного можна запропонувати такі шляхи вдосконалення санкцій статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності:

1) з огляду на те, що в санкціях ч. 1 ст. 163 та ст. 182 КК України прирівнюються покарання різні за ступенем тяжкості, пропонуємо у санкціях простих складів злочинів, передбачених ст. 163 КК та ст. 182 КК, перебачити альтернативно з іншими основними покараннями, покарання у виді громадських робіт. Натомість, із санкцій відповідних статей доцільно виключити таке покарання, як обмеження волі і передбачити його у санкціях аналізованих складів злочинів з кваліфікуючими ознаками;

2) з метою усунення неспіврозмірності покарання у вигляді штрафу, громадських робіт та виправних робіт у санкціях статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності, пропонуємо узгодити розміри відповідних покарань у санкціях ст. 163 та ст. 182 КК України. Зокрема, покарання у виді громадських робіт слід знизити, як видається, до ста двадцяти годин, що відповідатиме медіані (середньому значенню) відповідного виду покарання, і відповідно – практиці призначення покарання. Так само пропонуємо знизити розмір покарання у виді виправних робіт в аналізованих санкціях – до одного року. Натомість штраф, який є найменш суворим покаранням за відповідні посягання, вважаємо доцільним збільшити за розміром, а саме: від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Саме такий розмір штрафу встановлено за схожі злочини із посяганнями проти інформаційного аспекту приватності, зокрема, розголошення

комерційної або банківської таємниці в санкції ст. 232 КК України. Крім того, порівняльно-правовий аналіз зарубіжного кримінального законодавства засвідчив, що за посягання на банківську і комерційну таємниці встановлено однакові розміри покарань (наприклад, ст. 203 КК ФРН [250, с. 123], ст. 226-13 КК Франції [249, с. 251]). Варто також наголосити, що за результатами проведеного анкетування, 65,7% працівників ОВС вважають необхідним збільшити розмір штрафу за аналізовані злочини;

3) вважаємо, що санкції ч. 2 ст. 163 та ч. 2 ст. 182 КК слід також побудувати за принципом альтернативних, що краще сприятиме індивідуалізації покарання винному та забезпечить «плавний» перехід у видах покарань, що передбачені за простий та кваліфіковані склади злочинів проти приватності. Необхідно змінити санкції цих статей, передбачивши тільки верхні межі покарання у вигляді обмеження волі на строк до трьох років та позбавлення волі на строк до п’яти років, з метою одноманітного використання правил конструювання санкцій у КК України. Такі зміни відповідатимуть законотворчому принципу нормативної економії;

4) необхідно також у санкціях ч. 2 ст. 163 КК та ч. 2 ст. 182 КК передбачити додаткове факультативне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Наша позиція ґрунтується на тому, що незаконні дії з приватною інформацією зазвичай вчиняються особами, яким ця інформація стає відома у зв’язку з виконуваною ними професійною чи службовою діяльністю. Призначення такого виду покарання за незаконні дії з приватною інформацією буде адекватним наслідком за вчинене посягання, відповідатиме правилам призначення цього виду покарання. Крім того, таке покарання узгоджуватиметься з одним із принципів побудови санкцій, запропонованому в літературі. Зокрема, відзначають, що при некумулятивному виді санкцій за простий вид злочину, введення до нього кваліфікуючої ознаки може не тільки посилити межі основного покарання, але й обумовити введення додаткового виду покарання, що посилює репресію [90, с. 352].

Висновки до розділу 3

Отже, на основі аналізу проблем застосування норм про відповідальність за посягання на інформаційний аспект приватності з урахуванням положень, викладених у другому розділі дисертації, можна сформулювати такі висновки.

1. Обмеження особистих прав особи, що забезпечують приватність, поділяється умовно на дві групи: без згоди особи у випадках, передбачених законом, та за згодою особи. «Без згоди особи» передбачає випадки доступу до приватної інформації органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду та всі інші випадки, визначені законами, зокрема ті, які передбачають обмеження прав особи за умов воєнного та надзвичайного стану, доступ до публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес. «За згодою особи» охоплює випадки доступу до приватної інформації (здебільшого персональних даних) у зв'язку з виконанням особами професійних чи службових обов'язків та інші випадки доступу до приватної інформації.

2. Запропоновано виключити з диспозиції ст. 163 КК України кваліфікуючу ознаку «вчинені щодо державних чи громадських діячів». Такий диференційований підхід до охорони приватності не видається доцільним, оскільки громадський і державний діяч, з огляду на особливості їхнього правового статусу та соціальних функцій, навпаки, повинні бути готовими до посиленої уваги громадськості до їхнього приватного життя.

3. Встановлено, що ст.ст. 132, 145, 163, 168 КК України; ст.ст. 231, 232 КК України та ст. 381 КК України передбачають норми, які є спеціальними щодо норми в ст. 182 КК України, яка є загальною. Під час правозастосування зазначені статті можуть конкурувати між собою. У таких випадках застосовуватиметься правило, згідно з яким при конкуренції статей, що передбачають загальну та спеціальну норми, застосовувати слід тільки статтю, яка передбачає спеціальну норму. Співвідносяться як частина й ціле такі норми:

ч. 1 ст. 359 КК і ч. 2 ст. 163 КК та ст. 182 КК і ч. 2 ст. 387 КК. При чому, норми в ст. 163 КК; ст. 387 КК – ціле, а норми в ст. 359 КК; ст. 182 КК – частина. Зазначені випадки конкуренції є формою конкуренції статей про простий та складений склади злочинів. За такої конкуренції застосуванню підлягає та норма, яка охоплює з найбільшою повнотою всі ознаки вчиненого посягання, тобто та, що виступає як ціле. Суміжними є злочини, передбачені в ст. 397 КК та ст. 182 КК; 162 КК та ст. 182 КК. Так само співвідносяться злочини, передбачені ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК та ст. 361-2 КК, а також посягання, передбачені ст. 163 КК та ч.1 ст. 361; ч. 2 ст. 362 КК. Зазначені статті не можуть перебувати у конкуренції, відповідні норми, що передбачають злочини, є автономними. У зв'язку з вищевикладеним зроблено висновок, що незаконне збирання конфіденційної інформації про особу, поєднане з проникненням у житло, не охоплюється ознаками злочину, передбаченого ст. 162 КК України. Такі дії слід кваліфікувати за сукупністю статей 162 та 182 КК України.

3. Зважаючи на положення теорії кримінального права щодо побудови санкцій, запропоновано такі зміни у санкціях ст.ст. 182 та 163 КК України:

- виключити таке покарання, як арешт із санкції ст. 182 КК України;

- виключити з санкцій ст. 182 та ч. 1 ст. 163 КК України покарання у виді обмеження волі. Натомість, передбачити альтернативно, поряд із іншими основними покараннями (штраф та виправні роботи), покарання у виді громадських робіт.

З метою усунення неспіврозмірності покарання у вигляді штрафу, громадських робіт та виправних робіт у санкціях ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 182 КК України, пропонується:

- встановити розмір штрафу у розмірі від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- покарання у виді громадських робіт знизити на строк – до ста двадцяти годин; а строк виправних робіт – до одного року.

Запропоновано санкції ч. 2 ст. 163 КК та ч. 2 ст. 182 КК побудувати за принципом альтернативних, передбачивши покарання у виді обмеження волі та

позбавлення волі на певний строк. При чому, з метою одноманітного використання правил конструювання санкцій у КК України, передбачити тільки верхні межі покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років та позбавлення волі на строк до п’яти років. Крім того, у санкціях ч. 2 ст. 163 КК та ч. 2 ст. 182 КК передбачити додаткове факультативне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності, що полягає у виявленні характерних ознак відповідних складів злочинів, формулюванні системи таких посягань, виявлення їх співвідношення із суміжними складами злочинів. Для досягнення мети і завдань дисертаційного дослідження вивчено стан розробки проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в юридичній літературі, вивчено історичний та міжнародний досвід протидії посяганням на приватність, визначено зміст та обсяг основних понять, які характеризують відповідні злочини, проведено аналіз чинного законодавства та виявлено його недоліки, а також запропоновано заходи щодо їх усунення. Вивчення емпіричних матеріалів (порівняно нечисленних кримінальних справ та результатів анкетування) дало можливість сформулювати низку практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення питань кваліфікації злочинів проти інформаційного аспекту приватності.

Практика законотворчості в Україні та зарубіжний досвід вказують на те, що процес удосконалення кримінального законодавства відбувався постійно. Виявлені недоліки законодавчої регламентації посягань на інформаційний аспект приватності, прийняття низки нових законів у цій сфері («Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року) обумовлюють необхідність формулювання положень, висновків і пропозицій щодо внесення відповідних змін до КК України, які видаються актуальними і необхідними.

Також слід відзначити, що існуюча практика застосування норм за посягання на інформаційний аспект приватності недосконала. Про це, насамперед, вказує разюча відмінність між кількістю повідомлень про порушення недоторканності приватної інформації, які наводяться в ЗМІ, і кількістю засуджених за відповідні злочини. Тому, викладені в дисертації

положення практично-прикладного характеру, які стосуються кваліфікації злочинів проти інформаційного аспекту приватності, їх розмежування з іншими посяганнями, спрямовані на те, щоб допомогти суддям і працівникам правоохоронних органів вести більш ефективну кримінально-правову протидію відповідним злочинам. Дисертаційне дослідження питань кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності має дидактичне значення, відповідні положення та висновки мають бути складовою підготовки юристів.

Найважливіші наукові та практичні результати дослідження, викладені в тексті роботи, сформульовані у висновках до кожного з підрозділів. Узагальнюючи викладене у цій дисертації, можна сказати, що для розвитку теорії кримінального права України, удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, навчального процесу найважливіше значення мають такі одержані в дисертації конкретні результати:

1. Запропоновано дефініцію приватності (в інформаційному аспекті) та обґрунтовано необхідність її кримінально-правової охорони.

2. Висвітлено стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності, проаналізовано праці науковців, які стосуються теми дослідження. На підставі такого аналізу можна зробити висновки, що питання охорони інформаційного аспекту приватності в науці досліджено недостатньо, наявні ж окремі напрацювання засвідчують існування низки дискусійних питань, у роботі виокремлено також ті питання, які дослідники не вирішували зовсім, або лише частково.

3. Проаналізовано історичні передумови формування та розвитку кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в джерелах українського права, а також зарубіжний досвід. Таке дослідження показало, що принцип недоторканності приватного життя сформульовано тільки у XIX столітті і був внесений до визнаних міжнародною спільнотою основоположних актів з прав людини, в тому числі до Загальної декларації

прав людини. Право на приватність є одним із фундаментальних прав людини, важливих не тільки для самоствердження, але й для безпеки індивіда. Крім того, існування в у вітчизняному КК та в багатьох КК розвинутих зарубіжних держав приватності як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони є вимогою сьогодення, закономірністю, що виникає разом із розвитком суспільства.

4. Аргументується доцільність відмови від часткової криміналізації порушень приватних таємниць, які передбачено в чинному КК України, натомість запропоновано узагальнити ст. 182 КК України, передбачивши нею відповідальність за порушення недоторканності інформації з обмеженим доступом про особу.

5. Запропоновано власний погляд на тлумачення деяких понять, які використані при конструюванні диспозицій статей кримінального закону, зокрема, таких як «кореспонденція», «порушення таємниці кореспонденції», «використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації».

6. Встановлено співвідношення складів злочинів, що посягають на інформаційний аспект приватності в середині групи, з іншими складами злочинів, предметом яких є інформація про особу. На підставі цього запропоновано вирішення окремих проблем, пов'язаних із кваліфікацією відповідних злочинів.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовується необхідність вдосконалення законодавчої регламентації відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності. Зокрема, пропонується внесення таких змін і доповнень:

- назву ст. 182 КК України узгодити із її змістом і викласти так: *«Порушення недоторканності інформації про особу»*;

- виключити із диспозиції ст. 182 КК України вказівки: *«без її згоди»;*

- у диспозиції ст. 182 КК України передбачити вказівку на предмет як інформацію з обмеженим доступом про особу і викласти в такій редакції:

«*незаконне збирання, зберігання, використання або поширення інформації з обмеженим доступом про особу».* Таке формулювання диспозиції охопить відповідальність за незаконні дії з усіма видами інформації про особу (конфіденційної, таємної, службової);

- виключити з КК України *ст.ст. 132, 145, 168* з урахуванням нової диспозиції ст. 182 КК України, якою охоплюються незаконні дії з усіма видами приватних таємниць;

- включити до ст. 182 КК України такі кваліфікуючі ознаки: *«поширення інформації з обмеженим доступом про особу у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації», «вчинення з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації»;*

- спростити назву статті 163 КК України, яка видається занадто громіздкою, дублює зміст диспозиції статті, та назвати її так: *«Порушення таємниці кореспонденції»;*

- виключити з диспозиції ст. 163 КК України вказівку на засіб передачі інформації *«через комп'ютер»* і сформулювати її в такій редакції: *«порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку»;*

- виключити зі ст. 163 КК України кваліфікуючу ознаку *«вчинення щодо державних чи громадських діячів»;*

- включити до ст.ст. 163, 182 КК України такі кваліфікуючі ознаки: *«повторно», «вчинене особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків»;*

- змінити санкції ч. 1 ст. 182 та ч. 1 ст. 163 КК України передбачивши відповідальність за ці правопорушення у вигляді: *штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до ста двадцяти годин або виправних робіт на строк до одного року;*

- санкції ч. 2 ст. 163 та ч. 2 ст. 182 КК України викласти в такій редакції:

«караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

У цілому ж доводиться констатувати, що дослідження проблем кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності не можна вважати вичерпним. Зміна регулюючого законодавства, що стосується інформаційного аспекту приватності, зумовить необхідність дослідження практики застосування новел цих законів у частині охорони права особи на приватність. Баланс інтересів у суспільстві між правом особи на приватність, з однієї сторони, та правом інших членів суспільства на доступ до інформації, обов'язками держави в сфері забезпечення законності, правопорядку, обороноздатності, підтримання авторитету правосуддя – з іншого, не є сталим і змінюється залежно від того, які інтереси є важливішими і переважають у конкретний час.

Також перспективними і необхідними видаються дослідження таких питань, як: дослідження термінологічного апарату норм, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності, їх співвідношення з поняттями, які вживаються у диспозиціях статей, що передбачають відповідальність за суміжні посягання. Актуальним залишається вирішення питання про місце злочинів у системі Особливої частини КК України з урахуванням можливості удосконалення та нової кодифікації кримінального законодавства. Існують перспективи подальшого дослідження виключення зі ст. 359 КК України ознаки використання СТЗ негласного отримання інформації з урахуванням пропозицій виокремлення норм, де слід її включити.

ДОДАТКИ

Додаток А

На кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ проводиться
дисертаційне дослідження на тему: «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні»

з метою вивчення думок практичних працівників проводиться це

АНКЕТУВАННЯ

Воно анонімне.
Просимо прийняти у ньому участь.
Ваші відповіді будуть сприяти успіху дослідження.

Відомості про респондента
професія: _____
Стаж роботи за спеціальністю _____ років.

1. Як часто до Вас звертаються громадяни з заявами про втручання в приватне життя (кримінальна відповідальність за відповідні посягання передбачена ст. ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України)?

а) часто (частіше, ніж один раз на місяць);
б) не часто (рідше, ніж один раз на місяць);
в) не звертаються взагалі

2. Чи були у Вас випадки порушення кримінальних справ за втручання в приватне життя (ст. ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України)?

а) так **б)** ні

3. Чи були, у правоохоронному органі в якому Ви працюєте, випадки відмови в порушенні кримінальної справи за втручання в приватне життя (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України)?

а) так **б)** ні

4. Якщо громадяни не звертаються до правоохоронних органів з приводу втручання в їхнє приватне життя, то чому?

а) не знають про своє право на недоторканність приватного життя;
б) вважають втручання в їхнє приватне життя не настільки важливим, щоб звертатись за захистом до правоохоронних органів

5. Як Ви вважаєте, чи варто справи про злочини, які посягають на приватне життя особи, віднести до справ приватного обвинувачення (що відповідно до ст. 27 КПК України порушуються за скаргою потерпілого)?

а) так **б)** ні

6. Яка відповідальність на Вашу думку повинна бути передбачена за посягання на приватне життя особи?

а) кримінальна; **б)** адміністративна; **в)** тільки цивільна

7. Які з нижче перерахованих обставин, на Вашу думку, доцільно передбачити як кваліфікуючі ознаки складів злочинів, що передбачають незаконні дії з приватною інформацією (ст. ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України)?

а) вчинене з використанням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;
б) вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів;
в) спричинення тяжких наслідків;
г) вчинене повторно;
д) вчинене службовою особою чи особою у зв’язку з виконанням професійних обов’язків.

8. Чи потрібно, на Вашу думку, посилити санкції за незаконні дії з приватною інформацією (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України) (передбачити більш суворі покарання, збільшити строки існуючих видів покарань)?

а) так **б)** ні.

9. Чи потрібно, на Вашу думку, збільшити розмір штрафу за незаконні дії з приватною інформацією (ст.ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України)?

а) так **б)** ні

Додаток Б

На кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ проводиться
дисертаційне дослідження на тему: «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні»

З метою вивчення думок громадян проводиться це

АНКЕТУВАННЯ

Воно анонімне.
Просимо прийняти у ньому участь.
Ваші відповіді будуть сприяти успіху дослідження.

Відомості про респондента
професія: _____
Стаж роботи за спеціальністю _____ років.

1. Чи знаєте Ви про те, що в чинному КК України передбачена кримінальна відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, поширення конфіденційної інформації про особу, порушення таємниці кореспонденції, розголошення лікарської таємниці, таємниці усиновлення (удочеріння)?

а) так **б)** ні

2. Чи мали місце факти вчинення незаконних дій з вашою приватною інформацією?

а) так **б)** ні

3. Чи звертались Ви до правоохоронних органів з приводу незаконних дій щодо інформації приватного характеру?

а) так **б)** ні

4. Якщо Ви не звертались до правоохоронних органів з приводу незаконних дій щодо інформації приватного характеру, то чому:

а) не вірите в можливість захисту права на приватність правоохоронними органами;
б) помирились з винним;
в) не вважаєте, що за такі дії повинна бути передбачена відповідальність

5. Якщо Ви звертались до правоохоронних органів з приводу посягання на інформацію приватного характеру, то до якої відповідальності притягувалась винна особа?

а) кримінальна **б)** адміністративна

в) цивільна **г)** не притягувалась до відповідальності взагалі.

6. Як Ви вважаєте, чи варто справи про злочини, які посягають на приватне життя особи, віднести до справ приватного обвинувачення (що відповідно до ст. 27 КПК України порушуються за скаргою потерпілого)?

а) так **б)** ні

7. Чи достатньо охороняється право особи на збереження в таємниці приватної інформації нормами чинного КК України?

а) так **б)** ні

8. Які з нижче перерахованих обставин, на Вашу думку, доцільно передбачити як кваліфікуючі ознаки складів злочинів, що передбачають незаконні дії з приватною інформацією?

а) вчинене з використанням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;
б) вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів;
в) спричинення тяжких наслідків;
г) вчинене повторно;
д) вчинене службовою особою чи особою у зв’язку з виконанням професійних обов’язків;
е) поширення інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації.

Додаток В

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007
тел.: (032) 258-67-79 факс: (032) 233-11-19, 233-24-34
livs@livs.lviv.ua

28.04.2011 № 2/1344

На № _____ від _____

Голові Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності п. Швецю В.Д.

Шановний Вікторе Дмитровичу!

У Львівському державному університеті внутрішніх справ аспіранткою кафедри кримінально-правових дисциплін Горпинюк О.П. проведено дисертаційне дослідження на тему «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні». За його результатами обгрунтована потреба внесення ряду змін до чинного КК України в частині, яка стосується регламентації кримінальної відповідальності за посягання на інформацію про приватність.

Пропозиції дисертантки викладені у формі порівняльної таблиці та в проекті відповідного закону, що додаються.

Прошу оцінити ці пропозиції і повідомити Львівський державний університет внутрішніх справ про те, наскільки вони є прийнятними.

Додаток – на 5 арк.

З повагою

Ректор **О.К. Марін**

Додаток В

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проекту Закону України про внесення зміни до статтей 163, 182 Кримінального кодексу України
(щодо кримінально-правової охорони інформаційного аспекту приватності в Україні)

Чинна редакція	Редакція з урахуванням запропонованих змін	Обґрунтування пропонованих змін
Стаття 163 Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер 1. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер,- караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені щодо державних чи громадських діячів або вчинені службовою особою, або з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років	***Стаття 163 Порушення таємниці кореспонденції*** 1. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку, - *караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року.* *2. Ті самі дії, вчинені повторно, або особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків,* або з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, - *караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».*	Пропозиція про зміну назви статті пов'язується з необхідністю замінити існуючу багатослівну назву, яка дублює зміст статті. Крім того, поняття «кореспонденція» є збірним поняттям, що включає всі інші засоби передачі інформації, що передбаченні в статті. Пропонується виключити зі статті вказівку «через комп'ютер», оскільки комп'ютер сам по собі не є засобом передачі кореспонденції від однієї особи до іншої. Такими засобами можуть бути комп'ютерні мережі. Пропонується виключити зі статті кваліфікуючу ознаку, яка передбачає посилення відповідальності при вчиненні посягання щодо державних чи громадських діячів. Враховуючи особливості їх правового статусу та соціальних функцій, вони навпаки, повинні бути готовими до посилення уваги громадськості до їх приватного життя. Доповнення статті кваліфікуючою ознакою «повторно» зумовлюється виявленими випадками неодноразового вчинення такого протиправного діяння, що є свідченням порушення приватності осіб з боку правопорушника на постійній основі. Зміна санкцій статті обґрунтовується необхідністю усунення неспіврозмірності покарань у санкціях статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності (ст.ст. 163 і 182 КК України) та однакового використання правил конструювання санкцій у КК України

Продовження додатку В

Стаття 182 Порушення недоторканності приватного життя Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, - караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років	***Стаття 182 Порушення недоторканності інформації про особу*** 1. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення *інформації з обмеженим доступом про особу, -* *караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року.* *2. Ті самі дії, вчинені повторно, або особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків, або з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, або поширення інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації, -* *караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого*	Зміна назви статті обґрунтовується тим, що існуюча назва статті 182 КК України не відповідає вказівці на предмет злочину, в диспозиції статті, яким визначена конфіденційна інформація про особу. Необхідність зміни вказівки в диспозиції статті на предмет злочину (з «конфіденційної інформації» на «інформацію з обмеженим доступом» викликана тим, що чинна редакція не захищає інші види інформації з обмеженим доступом окрім конфіденційної: службову інформацію та таємницю). Включення до статті ряду кваліфікуючих ознак забезпечить однаковий підхід до охорони інформації приватного характеру, як це має місце в статті 163 КК України, а також правову охорону приватності від посягань з більшим ступенем суспільної небезпеки. Зміна санкцій статті обґрунтовується необхідністю усунення неспіврозмірності покарань у санкціях статей, що передбачають злочини проти інформаційного аспекту приватності (ст.ст. 163 і 182 КК України) та однакового використання правил конструювання санкцій у КК України.
Стаття 132. Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби **Стаття 145. Незаконне розголошення лікарської таємниці** **Стаття 168. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)**	*Статті пропонується виключити*	Недоцільність існування статей 132, 145, 168 КК України обґрунтовується тим, що за умови прийняття запропонованих змін до статті 182 КК України, відповідальність за порушення всіх видів інформації з обмеженим доступом про особу, в тому числі тих, які стали відомі особі в зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків буде охоплюватися статтею 182 КК України.

Додаток В

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України
(щодо відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності)

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести до кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131) такі зміни:

1. Виключити статті 132, 145, 168 КК України.

2. Статтю 163 викласти в такій редакції:

«Стаття 163 Порушення таємниці кореспонденції

1. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку, -

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року.

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків, або з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, -

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

3. Статтю 182 КК України викласти в такій редакції:

«Стаття 182 Порушення недоторканності інформації про особу

1. Незаконне збирання, зберігання, використання або поширення інформації з обмеженим доступом про особу, -

караються штрафом від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року.

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або особою, якій інформація стала відома у зв’язку з виконанням службових чи професійних обов’язків, або з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації, або поширення інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації, -

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на строк до п’яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

II. Цей закон набирає чинності з дня його опублікування.

Додаток Д

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-19/14-940 "11" травня 2011 р.

Ректору Львівського державного університету внутрішніх справ Маріну О.К.

вул. Городоцька, 26
м. Львів, 79007

Шановний Олександре Костянтиновичу!

Повідомляємо, що підготовлені аспіранткою кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ Горпинюк О.П. пропозиції до Кримінального кодексу України в контексті вдосконалення правового регулювання охорони інформаційного аспекту приватності в Україні (вих. №2/1344 від 28.04.2011 р.) є слушними і будуть враховані у законодавчій роботі Комітету.

З повагою

Голови Комітету **В.Швець**

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Вх. №1088 від "16" 05 2011 р.
кількість аркушів –
Осн.док. 1 додат. _____

Додаток Е

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
к.ю.н., доцент,
полковник міліції
О.К. Марін

АКТ

«16» 06 2011 р. м. Львів № 33

про впровадження
результатів дисертації
Горпинюк Оксани Петрівни на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою
«Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту
приватності в Україні»
у навчальний процес

ПІДСТАВА: наказ ректора Львівського державного університету внутрішніх справ № 290 від 27.10.2009 р.

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

голови:	першого проректора з навчальної і методичної роботи доктора юридичних наук, професора Грищука В.К.;
секретаря комісії:	полковника міліції, начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук Балинської О.М.;
члена комісії:	підполковника міліції, начальника навчально-методичного центру Строцького Р.Є.
у присутності:	начальника кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидата юридичних наук, доцента Сенька М.М.;
	викладача кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ Горпинюк Оксани Петрівни.

Комісія відповідно до наказу по університету № 290 від 27.10.2009 р. розглянула й узагальнила подані матеріали дисертації та наукові публікації Горпинюк О.П. за темою виконаного дослідження «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні», зокрема:

1. Горпинюк О. П. Необхідність криміналізації посягань на приватність людини в контексті принципів криміналізації діянь / О. П. Горпинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 2. – С. 181–190.

2. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона приватності в іноземних державах / О. П. Горпинюк // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 4 (5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-4/09goppid.pdf.

3. Горпинюк О. П. Стан дослідження проблеми кримінально-правової охорони приватності в юридичній літературі / О. П. Горпинюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. –2009. – Вип. 4. – С.198–206.

4. Горпинюк О. П. Інформація як предмет складів злочинів, що посягають на приватність / О. П. Горпинюк // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 229–234 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10goppnp.pdf.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані на розгляд матеріали дисертаційного дослідження заслуговують на схвалення та запровадження для використання у навчальному процесі, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія», і можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів та студентів магістратури, а також для здійснення подальших наукових досліджень із зазначеної проблематики.

Голова комісії		В.К. Грищук
секретар комісії		О.М. Балинська
член комісії		Р.Є. Строцький

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за розголошення лікарської таємниці: окремі теоретичні та прикладні проблеми / Д. С. Азаров // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матеріали науково-практичної конференції (22–23 квітня 2004 р.) / редкол. В. В. Сташис та ін. – К.–Х.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 100–102.

2. Азаров Д. С. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне розголошення лікарської таємниці / Д. С. Азаров // Життя і право. – 2004. – № 6. – С. 60–65.

3. Акинина Н. Ю. Уголовно-правовая характеристика нарушения неприкосновенности жилища [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Н. Ю. Акинина. – Тюмень, 2008. – 19 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

4. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні / Петро Петрович Андрушко. – К.: Форум, 2004 – 162 с.

5. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона конституційного права громадян на недоторканність приватного життя / П. П. Андрушко // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 2. – С. 43–50.

6. Андрушко П. П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / П. П. Андрушко, М. Є. Короткевич. – К.: Юрисконсульт, 2005 – 292 с.

7. Антипов В. І. Щодо основних принципів визначення видів та розмірів покарань за Кримінальним кодексом України / В. І. Антипов // Новий кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матеріали Міжн. наук. практ конференції (Харків, 25–26 жовтня 2001 р.). – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 83–89.

8. Анчукова М. В. Поняття таємниці у Кримінальному кодексі України / М. В. Анчукова // Держава і право. – 2007. – Вип. 38. – С. 582–587.

9. Анчукова М. В. До питання про захист лікарської таємниці за кримінальним кодексом України / М. В. Анчукова // Держава і право. – 2008. – Вип. 40. – С. 405–411.

10. Анчукова М. В. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер / М. В. Анчукова // Держава і право. – 2008. – Вип. 42. –С. 519–526.

11. Беляков К. І. Проблеми законодавчого регулювання у сфері користування інформацією з обмеженим доступом в Україні / К. І. Бєляков, Ю. П. Мірошник // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 171–177.

12. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика / Костянтин Іванович Беляков. – К.: КВІЦ, 2006. – 118 с.

13. Бикмурзин М. П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ / Максим Павлович Бикмурзин. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 184 с.

14. Блинов А. Г. Уголовно-правовая охрана пациента в международном и зарубежном законодательстве / Александр Георгиевич Блинов; под. ред. доктора юридических наук, профессора Б. Т. Разгильдиева. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 168 с.

15. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. І. Бобрик. –Х., 2004. –20 с.

16. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03 / Володимир Іванович Бобрик. – К., 2004. – 200 с.

17. Бобрик В. І. Про доцільність трансформації поняття «особисте життя» в поняття «приватність» у цивільному праві України / В. І. Бобрик // Юридична Україна. – 2008. – № 4. – С. 54–59.

18. Богатирьов І. Деякі проблемні питання застосування альтернативних видів покарань в Україні (теоретичні аспекти) / І. Богатирьов // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 6. – С. 84–85.

19. Брич Л. П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія /Л. П. Брич, В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 2000. – 288 с.

20. Брич Л. П. Закономірності розмежування складів злочинів / Л. П. Брич // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – 2004. – № 2. –Додаток 2. – С. 150–159.

21. Брич Л. П. Співвідношення суміжних складів злочинів і складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами / Л. П. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – Вип. 42. – С. 263–282.

22. Брич Л. П. Обмеження у кримінальному праві України права громадян на поширення інформації / Л. П. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. –2007. – Вип. 45. – С. 134–142.

23. Бушков Д. В. Тайна личной корреспонденции в уголовном праве [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Д. В. Бушков. – Ставрополь, 2003. – 26 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

25. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України / Роман Вікторович Вереша. – К.: Атіка, 2005. – 224 с.

26. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини: в 2 т. / укл. Ю. Зайцев, О. Павліченко. – К.: Фенікс, 2005. – Т. 1. – 688 с.

27. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2006 / Харківська правозахисна група; художн. – оформлювач Б. Є. Захаров. – Х.: Права людини, 2008. – 496 с.

28. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Степан Богданович Гавриш. – К.:Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. – 634 с.

29. Галыгина И. П. Уголовно-правовая характеристика нарушения неприкосновенности частной жизни [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / И. П. Галыгина. – Томск, 2006. – 25 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

30. Галыгина И. П. Уголовно-правовая характеристика нарушения неприкосновенности частной жизни: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ирина Петровна Галыгина. – Томск, 2006. – 204 с.

31. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Лев Давидович Гаухман. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.

32. Герцензон А. А. Квалификация преступления / Алексей Адольфович Герцензон. – М.: Изд-во ВЮА КА, 1947. – 96 с.

33. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений / Владимир Кузьмич Глистин. – Л.: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1979. – 126 с.

34. Гом’єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Донна Гом’єн; пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка. – Львів: Кальварія, 2000. – 182 с.

35. Гончаренко В. Д. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький; за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1997. – Т. 1: З найдавніших часів до початку XX ст. – 464 с.

36. Готін О. М. Кримінальна відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки (проблеми теорії і практики): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Олександр Миколайович Готін. – Луганськ, 2003. – 214 с.

37. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навчальний посібник / Олександр Миколайович Готін; МВС України, Луганський держ. ун-т внутр. справ. – [2-ге вид.]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 197 с.

38. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина / Віктор Климович Грищук. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.

39. Давиденко В. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації порушення таємниці кореспонденції, що передається через комп'ютер / В. В. Давиденко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 2. – С. 145–150.

40. Дагель П. С. Субьективная сторона преступления и ее установление / П. С. Дагель, Д. П. Котов. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974. – 243 с.

41. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. І. Дем'яненко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.

42. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Юлія Іванівна Дем'яненко. – Х., 2008. – 215 с.

43. Денисова Т. А. Види кримінальних покарань: співвідношення КК та КВК / Т. А. Денисова // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (Львів, 13–15 квітня 2007 р.). – Львів: ЛДУВС, 2007. – Ч. 1. – С. 25–26.

44. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія / Тетяна Андріївна Денисова. – Запоріжжя: КПУ, 2007. – 288 с.

45. Денисова Т. А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: монографія / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.

46. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела та практика застосування / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредні; пер. з англ. – К.: Артек, 1997. – 624 с.

47. Диваева И. Р. Уголовно-правовая охрана права на неприкосновенность частной жизни человека в России: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ирина Рафаэловна Диваева. – Уфа, 2004. – 206 с.

48. Європейський суд з прав людини: матеріали практики (1993–2003 рр.) // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович та ін. Серія ІІ. Коментарі прав і законодавства. Вип. 4. – К.: Фенікс, 2004. – 448 с.

49. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua.

50. Жеребкин В. П. Уголовно-правовая охрана частной жизни: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Владимир Петрович Жеребкин. – М.: РГБ, 2003. – 197 с.

51. Жеребкін В. Є. Логіка: підручник / Василь Євсійович Жеребкін. – [10-те вид., стер.]. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 255 с.

52. Захаров Є. Свобода доступу до урядової інформації / Є. Захаров, І. Рапп // Свобода висловлювань і приватність. – 2000. – №. 4. – С. 7–12.

53. Захаров Є. Свобода вираження поглядів в Україні в 2001 р. / Є. Захаров // Свобода висловлювань і приватність. – 2001. – № 4. – С. 4–10

54. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: аналіз законодавства і судової практики / Ірина Олександрівна Зінченко. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 320 с.

55. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khpg.org/

56. Історія держави і права Української РСР (1917–1960 рр.) / ред. кол.: В. М. Корецький та ін. – К.: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1961. – 365 с.

57. Кадников Б. Н. Уголовно-правовая охрана конституционного права граждан на неприкосновенность частной жизни [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное

право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Б. Н. Кадников. – М., 2008. – 26 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

58. Калашникова Е. Е. Уголовно-правовое обеспечение неприкосновенности информации о частной жизни: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Екатерина Евгеньевна Калашникова. – М.: РГБ, 2002. – 224 с.

59. Карабан В. І. Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників / В'ячеслав Іванович Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 1088 с.

60. Карчевський М. В. Злочини у сфері використання комп'ютерної техніки: навчальний посібник / Микола Віталійович Карчевський; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 192 с.

61. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – К.: Істина, 2010. – 430 с.

62. КК Республіки Словенії від 23 квітня 1999 року (станом на 2004 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://km.undp.sk/uploads/public/ File/AC_ Practitioners_Network/Slovenia_Criminal_Code.doc.

63. КК Республіки Хорватії від 21 жовтня 1997 року (станом на 27 лютого 1998 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://km.undp. sk/uploads/public/ File/AC_Practitioners_Network/Croatia_Criminal_Code.doc.

64. КК штату Каліфорнії від 1 січня 1873 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.leginfo.ca.gov.

65. Кодекс канонів східних церков [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Української Греко-Католицької церкви. – Режим доступу: http://old.ugcc.org.ua/ CCEC/16.html#c718.

66. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения) / Анатолий Петрович Козлов. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – 176 с.

67. Кондратов Д. Ю. Поняття таємниці особистої кореспонденції в кримінальному праві / Д. Ю. Кондратов // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2005. – № 3.– С. 113–120.

68. Кондратов Д. Ю. Предмет злочину, передбаченого статтею 163 КК України / Д. Ю. Кондратов // Право і безпека – 2005. – № 4’1. – С. 65–67.

69. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / Микола Йосипович Коржанський. – Вид. 2-ге. – К.: Атіка, 2001. – 656 с.

70. Коржанський М. Й. Предмет і об’єкт злочину: моногафія / Микола Йосипович Коржанський. – Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.

71. Костів К. Конституційні акти відновленої української держави 1917–1919 рр. і їхня політично-державна якість / К. Костів. – Торонто, Канада, 1964. – 125 с.

72. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Лариса Октябриевна Красавчикова. – Екатеринбург, 1994. – 436 с.

73. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. – [Вид. 3-тє, переробл. та доп.] / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.

74. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [3-тє вид., переробл. та доповн.]. – К.: Атіка, 2009. –744 с.

75. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.

76. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

77. Кримінальне право України: Особлива частина / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

78. Кримінальний кодекс України: затвердж. Законом від 28 грудня 1960 р.: Офіц. текст із змінами та доп. станом на 1 лютого 1993 р. – К.: Україна, 1993. – 182 с.

79. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

80. Кудрявцев В. Н. Обьективная сторона преступления / Владимир Николаевич Кудрявцев. – М.: Госюриздат, 1960. – 244 с.

81. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений / Владимир Николаевич Кудрявцев. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1963. – 324 с.

82. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений / Владимир Николаевич Кудрявцев. – М.: Юридическая литература, 1972. – 352 с.

83. Кузнєцова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Нинель Федоровна Кузнєцова. – М.: Госюриздат, 1958. – 220 с.

84. Кулініч О. О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом в цивільному праві: монографія / Ольга Олексіївна Кулініч. – Одеса: Видавництво Бакаєв Вадим Вікторович, 2008. – 243 с.

85. Кульчицький В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. – Львів: Світ, 1996. – 289 с.

86. Куринов Б. О. Научные основы квалификации преступлений / Борис Александрович Куринов. – М.: Нзд-во МГУ, 1984. – 184 с.

87. Курс уголовного права. Т. 1 Общая часть: Учение о преступлении / под ред. Н. Ф. Кузнэцовой, И. М. Тяжковой. – М., 2002. – 240 с.

88. Лановенко Г. Приватне життя людини як об’єкт правової охорони / Г. Лановенко // Право України. – 2005. – № 12. – С. 112–117.

89. Лащук Е. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Е. В. Лащук. – К., 2005. – 20 с.

90. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Татьяна Александровна Лесниевски-Костарева. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 400 с.

91. Лихова С. Я. Актуальні питання вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на захист недоторканності приватного життя (статті 162, 163, 182 Кримінального кодексу України) / С. Я. Лихова // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7. – С. 98–104.

92. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. Я. Лихова. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – 39 с.

93. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина / Софія Яківна Лихова. – К.: Видавничо поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.

94. Логінова С. М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / С. М. Логінова. – К., 2002. – 19 с.

95. Лопашенко Н. А. Уголовная політика / Наталья Александровна Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 586 с.

96. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Володимир Степанович Макарчук. – [Вид. 6-те, доп.]. – К.: Атіка, 2009. – 768 с.

97. Макеев П. Н. Уголовная ответственность за нарушение неприкосновенности частной жизни: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Павел Николаевич Макеев. – М., 2006. – 174 с.

98. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / Марина Николаевна Малеина. – М.: Знание, 1991. – 127 с.

99. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 9. – С. 2–13.

100. Марисюк К. Б. Чи потрібна кримінально-правова відповідальність за порушення таємниці сповіді / К. Б. Марисюк // Вісник ЛІВС при НАВС України. – 2003. – № 1. – С. 104–108.

101. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія / Олександр Костянтинович Марін. – К.: Атіка, 2003. – 224 с.

102. Марітчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів / Тарас Миколайович Марітчак. – К.: Атіка, 2004. – 188 с.

103. Марущак А. І. Правове регулювання відносин щодо лікарської таємниці в Україні / А. І. Марущак // Юридичний радник. – 2007. – № 3 (17). – С. 45–49.

104. Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: курс лекцій / Анатолій Іванович Марущак. – К.: КНТ, 2007. – 208 с.

105. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студ. юрид. вузів і фак. / Павло Семенович Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.

106. Мачковский Л. Г. Ответствтенность за нгарушение неприкосновенности частной жизни в уголовном законодательстве России и зарубежный опыт / Л. Г. Мачковский // Правоведение. – 2003. – № 5. – С. 147–161.

107. Мачковский Л. Г. Проблемы уголовно-правовой охраны неприкосновенности частной жизни / Л. Г. Мачковский // Современное право. – 2003. – № 2. – С. 37–41.

108. Мельник М. І. Законодавчі тенденції удосконалення нового Кримінального кодексу України / М. І. Мельник // Кримінальний кодекс України 2001 року (проблеми, перспективи, та шляхи вдосконалення кримінального

законодавства): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (4–5 квітня 2003 р.). – Львів: ЛІВС, 2003. – С. 16–19.

109. Михайленко П. П. Уголовное право Украины. Общая часть / П. П. Михайленко. – К.: Ред.-изд. отдел МВД Украины, 1995. – 249 с.

110. Мозговой О. В. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности личной жизни [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / О. В. Мозговой. – СПб., 2007. – 27 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

111. Музика А. А. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів: монографія / А. А. Музика, О. П. Горох. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. – 256 с.

112. Навроцький В. О. Тлумачний словник (Особливої частини кримінального законодавства України) / В. О. Навроцький, З. А. Тростюк. – Львів: Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1997. – 127 с.

113. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В’ячеслав Олександрович Навроцький. – К.: Атіка, 1999. – 418 с.

114. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / Вячеслав Олександрович Навроцький. – К.: Т-во «Знання», 2000. – 771 с.

115. Навроцький В. О. Дійсні та уявні прогалини в кримінально-правовій регламентації кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства / В. О. Навроцький // Відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства: матеріали наук.-практ. конф. – К.: Фоліант, 2005. – С. 64–70.

116. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / Вячеслав Олександрович Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

117. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп ред. С. С. Яценко. – [4-те вид.]. – К.: А.С.К., 2005. – 848 с.

118. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2-х ч. / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2001. – Ч. 2. Особлива частина. – 940 с.

119. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2009. – 1236 с.

120. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекцій / Анатолій Валентинович Наумов. – М.: Издательство БЕК, 1996. – 261 с.

121. Новий тлумачний словник Української мови: у 4 т. / укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К.: Видавництво «Аконт», 2001. – Т. 2. – 927 с.

122. Новоселов Г. П. Учение об обьекте преступления: методологические аспекты / Геннадій Петрович Новоселов. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 208 с.

123. Нуркаєва Т. Н. Личные (гражданские) права и свободы человека и их охрана уголовно-правовыми средствами: Вопросы теории и практики [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Т. Н. Нуркаєва. – Нижний Новгород, 2002. – 44 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

124. Обвинительное заключение по уголовному делу №18/377485-06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// forum.yourclub.ru/ index.php?showtopic.

125. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М.: Наука, 1982 – 304 с.

126. Основи законодавства України про охорону здоров’я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

127. Палій М. В. Основи кримінально-правового захисту таємниці сповіді / М. В. Палій, Г. М. Волкова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. – № 2. – С. 247–248.

128. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Николай Иванович Панов. – Х.: Вища школа, 1982. – 160 с.

129. Панталієнко Я. М. Проблеми та особливості врегулювання в законодавстві питання нотаріальної таємниці / Я. М. Панталієнко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 3. – С. 15–21.

130. Папеева К. О. Институт медицинской тайны как объект уголовно-правовой охраны[Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / К. О. Папеева. – Нижний Новгород, 2006. – 32 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

131. Паршин С. М.Тайна в уголовном законодательстве (теоретико-прикладное исследование): монография / Сергей Михайлович Паршин. – Нижний Новгород: Институт ФСБ России, 2008. – 176 с.

132. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / Игорь Леонидович Петрухин. – М.: Институт государства и права Российской Академии наук, 1998. – 232 с.

133. Пионтковский А. А. Учение о преступлении / Андрей Андреевич Пионтковский. – М.: Госюриздат, 1961. – 673 с.

134. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Коробеева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – Т. 1: Преступление и наказание. – 1133 с.

135. Полный курс уголовного права: в 5 т. / под. ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Коробеева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – Т. 2: Преступления против личности. – 680 с.

136. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія / Валерія Володимирівна

Полтавець; МВС України, Луг. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – 240 с.

137. Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: монографія / Віктор Олексійович Попрас. – Х.: Право, 2009. – 224 с.

138. Порядок контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації: Наказ Служби Безпеки України від 31 січня 2011 року № 35 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

139. Постанова Печерського районного суду міста Києва від 25 липня 2006 року № 2-А-216/06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua

140. Права за якими судиться малоросійський народ 1743 року / за ред. Ю. С. Шемшученко; упорядник і автор нарису К. А. Вислобоков. –К.: АТ Книга, 1997. – 546 с.

141. Права людини в Україні – 2004. Доповідь правозахисних організацій. – Х.: Фоліо, 2005. – 92 с.

142. Права людини в Україні – 2005. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. – Х.: Права людини, 2006. – 312 с.

143. Права людини в Україні – 2008. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, В. Яворського; Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Х.: Права людини, 2009. – 304 с.

144. Права людини та інформація: збірник наукових праць / за ред. А. М. Колодія. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 144 с.

145. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції: Загальні підходи застосування статті 8 Конвенції про захист

прав і основних свобод людини (Рим, 1950). – К.: Видавництво «Софія-А», 2004. – 104 с.

146. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / за ред. Й. Л. Бронза. – Одеса: Фенікс, 2010. – 256 с.

147. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія і практика / відп. ред. Ю. І. Римаренко. – К.: КНТ, 2006. – 740 с.

148. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Іван Іванович Присяжнюк. – К., 2010. – 230 с.

149. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII (із змінами і доповненнями)) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

150. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

151. Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними: Наказ СБУ та ДПА від 9 липня 2001 року № 176/278 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

152. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

153. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 року № 2398-VI [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

154. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3856-XII (в редакції Закону від 21 вересня 1999 року №1079-XIV) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

155. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційний прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 року № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 4 (92). – С. 4–8.

156. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23 червня 1995 року № 239/95-ВР (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

157. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2339-VI [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

158. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

159. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

160. Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-XII (в редакції закону від 23 грудня 2010 року № 2861-17) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

161. Про затвердження Інструкції про ведення Державного реєстру правочинів: Наказ Міністерства Юстиції України від 18 травня 2004 року № 86/5 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

162. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов: Наказ Служби Безпеки України від 31 січня 2011 року № 35 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

163. Про затвердження Порядку ведення реєстру прав власності на нерухоме майно: Наказ Міністерства Юстиції України від 28 січня 2003 року № 7/5 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

164. Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

165. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР (в редакції закону від 31 травня 2005 року № 2594-IV) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

166. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 року (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

167. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

168. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 року № 74/95-ВР (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

169. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (викладений в новій редакції від 13 січня 2011року) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12.

170. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (в редакції закону від 13 січня 2011 року № 2938-VI) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

171. Про Клятву лікаря: Указ Президента України від 15 червня 1992 року № 349 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

172. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

173. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року № 3425-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

174. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

175. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

176. Про Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури та Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури: Указ

президента України від 5 травня1993 року № 155/93 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

177. Про поштовий зв'язок: Закон України від 4 жовтня 2001року № 2759-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

178. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квітня 2000 року №1647-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

179. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

180. Про пресу та інші засоби масової інформації: Закон України від 12 червня 1990 року №1552-I [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

181. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

182. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

183. Про свободу совісті і релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

184. Про Службу безпеки України від 25 березня 1992 року № 2229-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

185. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2002 року № 1 [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

186. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII (в редакції Закону від 12 січня 2006 року № 3317-IV) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

187. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

188. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

189. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Е. Радутний. – Х., 2002. – 21 с.

190. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю: монографія / Олександр Едуардович Радутний. – Х.: Ксілон, 2008. – 202 с.

191. Рішення Конституційного суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

192. Рожнов А. А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Артемий Анатольович Рожнов. – М.: РГБ, 2003. – 203 с.

193. Розенфельд Н. А. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. А. Розенфельд. – К., 2003. – 26 с.

194. Романов Р. В пошуках досконалої моделі правового регулювання доступу до інформації / Р. Романов // Свобода висловлювань і приватність. – № 4. – 2000. – С. 3–7

195. Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни / Георгій Борисович Романовский. – М.: МЗ – Пресс, 2001. – 312 с.

196. Российское уголовное право: в 2 т. / под. ред. проф. А. И. Рарога. – М.: Профобразование, 2001. – Т. 1: Общая часть. – 600 с.

197. Российское уголовное право: в 2 т. / под. ред. проф. А. И. Рарога. – М.: Профобразование, 2001. – Т. 2: Особенная часть. – 872 с.

198. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М., 1946. – 703 с.

199. Рудик М.В. Незаконний збут, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. В. Рудик. – Одеса, 2007. – 29 с.

200. Сайт УГСПЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.helsinki.org.ua

201. Свобода інформації та право на приватність в Україні: в 2 т. / Харківська правозахисна група. – Х.: Фоліо, 2004. – Т. 2: Право на приватність. – 200 с.

202. Свод Законов Российской Империи. Том XV: Уложеніе о наказаніяхь уголовніхь и исправительніхь. Изданые 1885 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http: //civil.consultant.ru/reprint/books/229

203. Сивухін В.С. Конституційне право людини і громадянина на невтручання в їх особисте і сімейне життя та його забезпечення органами внутрішніх справ України: дис… канд. юрид. наук: 12.00.02 / Владислав Сергійович Сивухін. – К., 2007. – 215 с.

204. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

205. Скорина Л. П. Латинська мова для юристів: підручник / Л. П. Скорина, Л. П. Чумакова. – [2-ге вид., виправлене і доповнене]. – К.: Атіка, 2006. – 416 с.

206. Словник іншомовних слів: / за ред. академіка О.С. Мельничука. – [2-ге вид., виправлене і доповнене]. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. – 966 с.

207. Соснін О. «Таємно», «секретно», «конфіденційно». Проблема державного управління інформаційними ресурсами у контексті євроінтеграції / О. Соснін // Політика і час. – 2002. – № 9. – С. 53–60.

208. Справа «Класс та інші проти Німеччини»: Рішення від 06.09.1978 р. [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

209. Справа «Плоторацький, Кузнєцов, Назаренко, Данкевич, Алієв і Хохлич проти України»: Рішення від 29.04.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua.

210. Справа «Українська Прес-Група» проти України»: Рішення від 29.03.2005р. [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт правові системи НАУ. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua

211. Справа «Хужин та інші проти Росії»: Рішення від 23.10.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.medialaw.kiev.ua.

212. Справи: Лінгенс проти Австрії, судове рішення від 8 липня 1986 року; справа Обершлік проти Австрії, судове рішення від 23 травня 1991 року; справа Де Гез і Гійселс проти Бельгії від 24 лютого 1997 року [Електронний ресурс]:

«Європейський суд з прав людини: організація, діяльність, стандарти» / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. – Луганськ, 2007. – Програма (версія 1.0) 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

213. Статут Великого Княжества Литовского 1529 года / под ред. академика АН Литовской ССР К. И. Яблонскиса. – Минск: Издательство Академии Наук БССР, 1960. – 153 с.

214. Стефанчук Р. О. Загальнотеоретичні проблеми поняття та системи особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України / Руслан Олексійович Стефанчук. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2006. – 170 с.

215. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійсненні та захисту): монографія / Руслан Олексійович Стефанчук; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – 626 с.

216. Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступления / Святослав Андреевич Тарарухин. – К.: Вища школа, 1977. – 148 с.

217. Тарарухин С. А. Квалификация пресуплений в следственной и судебной практике/ Святослав Андреевич Тарарухин. – К.: Юринком, 1995. – 208 с.

218. Таций В. Я. Обьект и предмет преступления в советском уголовном праве / Василий Яковлевич Таций. – Х.: Выща шк.; Изд-во при ХГУ, 1988. – 198 с.

219. Терлюк І. Я. Історія держави і права України (До новітній час): навчальний посібник / Іван Ярославович Терлюк. – К.: Атіка, 2006. – 218 с.

220. Терлюк І. Я. Національне українське державотворення 1917–1921 рр. Історико-правовий нарис: навчальний посібник / Іван Ярославович Терлюк. – Львів: В-во Тараса Сороки, 2007. – 260 с.

221. Тимейко Г.В. Общее учение об обьективной стороне преступления / Георгий Васильевич Тимейко. – Ростов н/Д, 1977. – 215 с.

222. Титов А. М. Збереження таємниці досудового слідства як гарантія забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів / А. М. Титов,

Г. К. Тетерятник // Боротьба зі злочинністю та права людини. – 2006. – С. 262–265.

223. Титов А. М. Щодо можливості криміналізації розголошення адвокатської таємниці / А. М. Титов, Г. К. Тетерятник // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали наук.-практ. конф. 7–8 квітня 2006 року (Ч. 2). – Львів: ЛьвДУВС, 2006. – С. 213.

224. Тихомиров М. Н. Соборное уложение 1649 года / М. Н. Тихомиров, П. П. Епифанов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 63 с.

225. Тихомирова Л. В. Юридическая енциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров; под. ред. М. Ю. Тихомирова. – [Издание 5-е, доп. и перераб.]. – М., 2005. – 927 с.

226. Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей / за ред. д-ра філологічних наук, проф. В. С. Калашника. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – Х.: Прапор, 2004. – 992 с.

227. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / Зоя Аполлінаріївна Тростюк. – К.: Атіка, 2003. – 144 с.

228. Тростюк З. А. Коментар до ст. 387 Особливої частини КК України «Розголошення даних досудового слідства або дізнання» / З. А. Тростюк // Кримінальне право. – 2006. – № 9. – С. 29–30.

229. Тютюгин В. И. Некоторые вопросы применения наказания по новому уголовному кодексу Украины / В. И. Тютюгин // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 жовтня 2001 року) / редкол.: В. В. Сташис та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.

230. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: ученик / под ред. А. И. Рарога. – М.: Юристъ, 2001. – 638 с.

231. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: ученик / под ред. доктора юрид наук, профессора Б. Т. Разгильдяева; к.ю.н. А. Н. Красикова. – Саратов: СЮИ МВД России, 1999. – 672 с.

232. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учебник / под ред. Р. Р. Галиакбарова. – Саратов: СГАП, 1970. – 420 с.

233. Уголовное право США: сборник нормативных актов / сост., отв. ред. И. Д. Козочкин. – М.: Изд-во УДН, 1985. – 160 с.

234. Уголовное уложение (Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года). – СПб.: Изданіе юридическаго книжного склада «Право», 1903. – 396 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.knigafund.ru/books/18301.

235. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. докт. юрид. наук, проф. Б. В. Волженкин; пер. с англ. И. В. Мироновой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2000. – 253 с.

236. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава; перевод з грузинского И. Мериджанашвили. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 409 с.

237. Уголовный кодекс Дании / научное редактирование и предисловие С. С. Беляева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.

238. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июня1999 года (состоянием на 15 июня 2009 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=HK9900275.

239. Уголовный кодекс Республики Болгарии от 15 марта 1968 года (состоянием на 2001 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.edu.ru.

240. Уголовный кодекс Республики Грузия от 22 июня 1999 года (состоянием на 1 декабря 2001 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.edu.ru.

241. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июня 1997 года (состоянием на 1 августа 2001 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pavlodar.com/zakon.

242. Уголовный кодекс Республики Латвия от 8 июля 1998 года (состоянием на 1апреля 1999 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.edu.ru.

243. Уголовный кодекс Республики Литвы от 26 сентября 2000 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.edu.ru.

244. Уголовный кодекс Республики Молдови от 18 апреля 2002 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.edu.ru.

245. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

246. Уголовный кодекс Республики Польща от 1 января 1997 года (состоянием на 1 августа 2001 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.edu.ru

247. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года (состоянием на 24 июля 2007 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.kuban.ru/uk/uk_s.htm.

248. Уголовный кодекс УССР. Утв. В УЦИК 23 августа 1922 г. – Харьков: Издание Наркомюста УССР, 1922. – 50 с.

249. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. канд. юрид. наук. доц. Л. В. Головко, канд. юрид. наук. доц. Н. Е. Крыловой; перевод с французского и предисловие канд. юрид. наук. доц. Н. Е. Крыловой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.

250. Уголовный кодекс ФРГ / пер с нем. – М.: Зерцало, 2000. – 208 с.

251. Уголовный кодекс Швейцарии (от 21 декабря 1937 года) / пер. с нем. – М.: Зерцало, 2000. – 138 с.

252. Уголовный кодекс Швейцарии / научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебринниковой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.

253. Уголовный кодекс Эстонской Республики (состоянием на 1 сентября 2002 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. hot.ee/estonianlegislation/.

254. Урсул А. Д. Природа информации: философский очерк / Аркадий Дмитриевич Урсул. – М.: Политиздат, 1968. – 288 с.

255. Урсул А. Д. Проблемы информации в современной науке: философские очерки / Аркадий Дмитриевич Урсул. – М.: Наука, 1975. – 288 с.

256. Уставь о наказаніяхь, налагаемых Мировыми Судьями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //civil.consultant.ru/reprint/books/229/226.

257. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорна: автореф дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.0303 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н. В. Устименко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2001. – 20 с.

258. Фатикова А. Д. Механизм реализации принципа неприкосновенности жилища в уголовном судопроизводстве (вопросы теории и практики) [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность»/ А. Д. Фатикова. – Екатеринбург, 2010. – 29 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

259. Федотова Н. В. Уголовная ответственность за нарушение тайны переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений) [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / Н. В. Федотова. – М., 2009. – 32 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

260. Федюнин А. Е. Проблемы реализации конституционной нормы о неприкосновенности жилища в современном уголовно-процессуальном законодательстве / А. Е. Федюнин // Современное право. – 2005. – № 1. – С. 50–52.

261. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров’я населення та системи заходів з його охорони: монографія / Євген Володимирович Фесенко. – К.: Атіка, 2004. – 280 с.

262. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) / Олена Григорівна Фролова. – К.: АртЕк, 1997. – 208 с.

263. Хабибуллин В. М. Предмет адвокатської таємниці / В. М. Хабибулин // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 5 (125). – С. 163–165.

264. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / Микола Іванович Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.

265. Харитонова О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень: монографія / Олена Володимирівна Харитонова. – Х.: Право, 2010. – 252 с.

266. Хилюк С. В. Погляди науковців на кримінально-правову охорону окремих конституційних прав особи / С. В. Хилюк // Кримінальне право України. – 2006. – № 9. – С. 59–65.

267. Храмцов О. М. Про співвідношення злочину, передбаченого статтею 182 КК України, і інституту дифамації як суспільно небезпечного діяння проти честі та гідності людини / О. М. Храмцов // Право і безпека. – 2004/3. – № 1. – С. 174–177.

268. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України / Петро Васильович Хряпніський. – Х.: Харків юридичний, 2009. – 840 с.

269. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

270. Шевченко И. А. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности частной жизни) [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / И. А. Шевченко. – Красноярск, 2005. – 23 с. – Режим доступа: http://www.law.edu.ru.

271. Шевчук С. Справа К. Г. Устименка та деякі проблеми виконання рішень Конституційного Суду України / Станіслав Шевчук // Свобода висловлювань і приватність. – 2002. – № 1. – С. 12–14.

272. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / Станіслав Шевчук. – К.: Реферат, 2006. – 424 с.

273. Юридична енциклопедія / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1999. – 741 с.

274. Юрченко И. А. Информация конфиденциального характера как предмет уголовно-правовой охраны [Електронний ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / И.А. Юрченко. – М., 2000. – 25 с. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

275. Юрченко И. А. Информация конфиденциального характера как предмет уголовно-правовой охраны: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ирина Александровна Юрченко. – М., 2000. – 205 с. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

276. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / Дмитро Вікторович Ягунов; за ред. Й. Л. Бронза. – Одеса: Фенікс, 2010. – 256 с.

277. Alan F Westin, Privacy and freedom, (1967), 7.

278. Kodeks Karny (Dz. U. z dnia 15 lipca 1932 г.).